

Vlucht naar Tegelen werd vormgegeven door Studio Shinz te Venlo.
De foto op het omslag is uit de collectie van het Gemeentearchief Venlo
Fotobewerking: Jacques Peeters.

ISBN : 978-94-91032-30-1
NUR : 693

Eerste druk najaar 2017

Niets uit deze uitgave mag zonder toestemming van de auteurs en/of uitgever op enigerlei wijze worden overgenomen.

shinz

VLUCHT NAAR TEGELEN

**Corry van Munster
Willem Kurstjens**

INHOUD

Voorwoord

Deel 1: *Vlucht naar Tegelen* door Willem Kurstjens

Deel 2: *Oorlogsmemoires 1944-1945* door Corry van Munster

Bronnen

Noten

VOORWOORD

Dit boek gaat over de massale vlucht van Venlonaren naar Tegelen in het najaar van 1944. Door de verschrikkingen van de bombardementen op de Venlose Maasbruggen en de dreiging van nieuwe bombardementen zwermt de bevolking van de Venlose binnenstad uit over de regio. Verreweg de meeste Venlose vluchtelingen gaan naar Tegelen, waar ze worden opgevangen door familie en vrienden en bekenden, maar soms ook door volslagen onbekenden, anderen gaan naar Velden en Arcen. Diegenen die in Venlo blijven, doen dat omdat ze op veilige afstand van de Maasbruggen wonen, het doelwit van de geallieerde bombardementen. Wanneer na de bevrijding van Blerick op 3 december de hele stad in de frontlinie komt te liggen trekken ook zij weg. Die massale evacuatie in de winter van 1945 is niet het onderwerp van dit boek, zie daarvoor *Tussen twee vuren* van A. Cammaert.

Het boek bestaat uit twee delen: het eerste deel, *Vlucht naar Tegelen*, is van mijn hand. Hierin geef ik een historische beschrijving van de vlucht naar Tegelen aan de hand van brieven, rapporten en oorlogsdagboeken. Ik heb weinig tot geen gebruik gemaakt van orale bronnen, vanwege de vertekening die dit na zoveel jaren kan opleveren. Waar dat toch is gebeurd, zijn de gegevens uit die bronnen gecheckt met die uit de schriftelijke bronnen of andere mondelinge bronnen. Alle geraadpleegde bronnen staan vermeld in een overzicht aan het einde van dit boek.

Deel twee is van de hand van Corry van den Dolder - van Munster, die toen nog Corry van Munster heette. Het is een ooggetuigeverslag van de vlucht naar Tegelen in de vorm van een oorlogsdagboek. Corry beschrijft hierin hoe ze op 6 november 1944 in Tegelen terecht komt en voedseltochten in de regio onderneemt. Bij de transcriptie van haar tekst ben ik hier en daar afgeweken van de toen geldende spelling: zie de inleiding bij dit deel. Wie de tekst in het origineel wil kennen, verwijst ik naar het bronnenoverzicht achter in het boek.

Rest me de mensen te bedanken die op een of andere manier aan de totstandkoming van dit boek hebben bijgedragen. In de eerste plaats natuurlijk Corry van den Dolder - van Munster en haar dochter Evelyn, die als *go-between* fungeerde, en verder Charles van den Bergh, Sef Derkx, Riet Fleuren-Swinkels, Hay van Groenendaal, mevr. J. Gruiters, Anneke Knaapen - In 't Zandt, Mieke Knaapen, Th. Laemers, Toine Leenen, Wim Oehlen, P. Peeters, Johan Perrée, Will Sorée, fam. Suters-Cuyppers, Paul Teeuwen, Jan Verkleij, Willem Vroom, Jos Wolbertus en de medewerkers van het Gemeentearchief Venlo.

Venlo, 1-9-2017

Willem Kurstjens

VLUCHT NAAR TEGELEN

Willem Kurstjens

INHOUD

1. Massale uittocht
2. In paniek naar Velden
3. Op vertrouwd adres in Tegelen
4. Bij vreemden
5. Opvang in Velden
6. Tegelse Voedselcommissie
7. Late start
8. Broodnood
9. De stilte voorbij
10. Harde toon
11. Wrijvingen
12. Toontje lager
13. Samen tegen Roermond
14. Boze brief Bertels
15. De boer op
16. Geen brood, wel tabak
17. Evacuatie en desorganisatie
18. Binnendoor naar Reuver
19. Niemandslaan
20. Opnieuw naar Reuver
21. Nooit meer naar Duitsland
22. Slot

1. MASSALE UITTOCHT

Op vrijdag 13 oktober 1944 vindt het eerste geallieerde bombardement op de Venlose Maasbruggen plaats. Vrijwel alle bommen missen hun doel en vallen op de Venlose binnenstad, met verschrikkelijke gevolgen. Ook tijdens de daaropvolgende bombardementen zaaien de geallieerde vliegers dood en verderf.

Steeds meer mensen wijken uit naar de randen van de stad en zoeken onderdak bij boeren in Genooi, klooster Mariadal in 't Ven of in de bunkers van het vliegveld op de Grote Heide, dat door de Duitsers is opgeblazen. Zoals Martien Blondel in *Die Swaere Noodt* schrijft: '*Met karretjes en fietsen, met dekens en mondvoorraad en kleine hummels aan de hand.*' Sommigen keren 's avonds naar hun huizen terug in de hoop die ongehavend aan te treffen en daar te kunnen overnachten. Die hoop blijkt steeds vaker ijdel. De situatie in de stad wordt steeds gevaarlijker. Noodgedwongen vertrekken steeds meer mensen naar plaatsen buiten Venlo om alleen nog maar in de stad te komen om huisraad en voedsel op te halen en voedselbonnen in te wisselen. Deze uittocht neemt massale vormen aan op maandag 6 november, de dag na grote vuurbrand in het centrum, waarbij ook de St. Martinuskerk wordt verwoest. Martien Blondel schrijft dat er meer dan vierduizend Venlonaren uitwijken naar Tegelen en zo'n tweeduizend naar Arcen en Velden.¹

2. IN PANIEK NAAR VELDEN

Vluchten naar het zuiden of het noorden ligt op dat moment het meest voor de

hand. Oostwaarts komt men in het vijandige Duitsland terecht en westwaarts in Blerick, Lottum en Maasbree, waar het front elke dag dichterbij komt. Het is nog maar een kwestie van enkele weken of er zal daar gevochten worden.

Toch zijn er mensen die zich hier niets van aantrekken. Mevrouw Joosten - van de Ven, van wie de ouders een schoenenwinkel op de hoek van de Vleesstraat - Klaasstraat uitbaatten, vertelt dat ze met hun gezin na het bombardement op 13 oktober halsoverkop uit Venlo vertrokken. Haar moeder hield het in de stad niet meer uit en ging met haar kinderen naar de boerderij van haar ouders, de *Nieuwe Berckt*, achter het huidige Floriade-terrein. Haar man zou nakomen, maar kwam niet meer op tijd de Maasbrug over.²

De uittocht uit Venlo naar Velden begint een kleine week later, op woensdag 18 oktober, nadat de Venlose binnenstad opnieuw is gebombardeerd. De auteurs van *Velden 1940-1945* vermelden dat honderden Venlonaren met hebben en houden een onderkomen zoeken bij familie of bekenden.

Een van deze auteurs, de latere kapelaan Lei Brueren, vermeldt in zijn persoonlijk dagboek dat de trek vanuit Venlo op Velden definitief is begonnen.

Ook op maandag 23 oktober, als Venlo tweemaal wordt gebombardeerd, is dat het geval: '*Velden raakt overbevolkt,*' en '*Het trekken blijft aanhouden. Elk huis in onze straat is van evacuees voorzien.*'³

Op maandag 30 oktober breek er volgens Brueren paniek uit:

'Iedereen is totaal wild. Velden is vol vreemde mensen. Het grote aantal Venlose mannen brengt grote benauwenis bij de Veldense

lui, waar moeten ze ondergebracht worden bij eventueel razziagevaar. De Grünen konden wel eens een goede slag slaan,' en 'Overall wordt verwoed aan schuilplaatsen gewerkt, de hele dag door.'

Anneke Knaapen-In het Zandt memoreert in haar terugblik de cruciale rol die vrouwen bij de aanleg van schuilplaatsen speelden: *'Vrouwen hadden iets meer bewegingsvrijheid, dus het leeuwenaandeel was voor hun rekening. Vernuft kwam aan de dag bij het bouwen van schuilplaatsen. Kamers en kasten werden gedeeltelijk dichtgemetseld om geheime ruimten te creëren. Er werd onder de fundering door gegraven en dan weer omhoog, zodat je een extra ruimte had met een heel kleine toegang, enkele minuten waren voldoende om de mannen te verstoppen. Vindingrijk gecamoufleerd met een kast of kist met losse bodem.'*⁴

Op maandag 6 november komt de vluchtelingenstroom tot een hoogtepunt. De zaterdag en zondag tevoren is de binnenstad van Venlo intensief gebombardeerd, waarbij o.a. de St. Martinuskerk in vlammen is opgegaan. Lei Brueren noteert: *'De golf van vluchtelingen is zo massaal dat ieder huis, ieder magazijn, ieder bewoonbaar lokaal aan vluchtelingen is afgestaan.*

Klooster St. Paul in jaren dertig (coll. W. Kurstjens)

Het St. Antoniuspensionaat, 'de Nieuwe Munt,' aan de Venloseweg te Tegelen rond 1965 (coll. W. Kurstjens)

Men weet geen raad meer met mensen, meubels, huisraad. Toch gaat 't sjouwen met kruiwagens, "handkarren", met al het ter beschikking zijnde vervoersmateriaal verder, eindeloos zijn de rijen mensen op de Rijksweg. Tegen de middag is het dorp zo vol dat de fabriek van Geurts en de beeldenfabriek van Vosbeeks Bert nog tot woning worden klaargestoomd.'

Sommige Venlonaren trekken nog verder, zoals de zusters van klooster Nazareth, die met hun 183 pupillen in St. Paul in Arcen terechtkomen.⁵

3. OP VERTROUWD ADRES IN TEGELEN

In Tegelen beloopt het aantal Venlose vluchtelingen zo'n vijfduizend mensen. Tot dit cijfer komt men als men de schattingen aan Venlose zijde vergelijkt met die aan Tegelse zijde.⁶

Hoe komen die Venlonaren aan een adres in Tegelen en wanneer en hoe gaan ze daarnaartoe?

Veel Venlonaren hopen op de steun van familie, vrienden en bekenden, sommigen ook van collega's, zoals Broeder Josephat

van der Poel van huize Groenewold, die op zaterdag 4 november met een medebroeder op onderzoek uitgaat en aanklopt bij de zusters van het St. Antoniuspensioonaat aan de Venloseweg, in de volksmond de Nieuwe Munt genoemd. Ze ontvangen hen vriendelijk en stellen hen de derde verdieping en een gedeelte van de tweede verdieping ter beschikking, waar hij en zijn medebroeders de volgende dag al terecht kunnen. Op zondag 5 november vertrekken de broeders in alle vroegte uit Venlo: *‘Het was pas zes uur, maar in de straten was het al druk met trekkende of liever vluchtende Venlonaren. Het was in zekere zin een schilderachtig gezicht. Een*

Het huis van het gezin Faassen aan de Vijverlaan waar het gezin Louwers onderdak vond. (coll. W. Kurstjens)

oud moedertje zit in een kist op wielen en twee andere oudjes in een bakfiets. Een vader heeft vier kinderen op een fiets en zijn vrouw volgt met een “bolderker”, waarin de kleinste zit.’⁷

Ria Dierx-Louwers gaat op goed geluk met haar moeder, zussen en broer naar het gezin Faassen aan de Kasteellaan, waarvan ze een dochter kent: *‘Hoewel we niet waren uitgenodigd, werden we*

toch goed ontvangen. Terwijl er bovendien al andere mensen in huis waren, zoals de vrouw van de Tegelse burgemeester Pesch en haar dochter en het gezin van deurwaarder Schreurs uit Venlo. Het was echt fantastisch wat die mensen deden, die boden ons met ons allen vier maanden onderdak. We zij er lopend over het pad langs de spoorlijn naar Roermond heen gegaan. Mijn moeder had een oude kinderwagen gevuld met noodzakelijke spullen en flessen wijn. Elk van ons, mijn twee zussen, mijn jongste broer en ik droeg, een zogenaamde vluchtzak op de rug. Die was gemaakt van een kussensloop en daarin zaten alle direct noodzakelijke spullen en iets waaraan je was gehecht.’⁸

De vader van Johan Perrée neemt contact op met zijn zuster Corry Zwambach-Perrée, die met haar man in Tegelen een wasinrichting uitbaat: *‘We konden komen, want oom Wim had voor ons voor tien dagen een bovenkamer kunnen krijgen, die schuin tegenover zijn stoomwasserij “de Lelie” in de Industriestraat lag ongeveer een paar deuren verder dan kapper Seelen op de hoek.’*

Ze gaan te voet, maar niet over de rijksweg, zoals de broeders van het Groenewold, of langs het spoor, zoals het gezin Louwers, maar door ’t Broek: *‘Op de Hertog Reinoudsingel ter hoogte van de Stalbergweg hielden we een “picknickstop”. Mijn zusje werd uit de kinderwagen gehaald voor het melkflesje, ik ging bij Wimke in de bolderwagen bovenop de kleren zitten en we aten met papa de broodjes van tante Cor. (...) Op de Geldersebaan na de Vindelsweg kon je het luchtalarm boven Venlo goed horen en we zagen de geallieerde bommenwerpers naar de Maasbruggen vliegen; het Duitse afweergeschut (Flack) zat bij het*

Stationsstraat te Tegelen in de jaren dertig. Rechts vooraan het huis waarin het gezin Perrée terecht kwam (coll. W. Kurstjens)

kerkhof deze vliegtuigen hevige te beschieten. Wehrmacht-soldaten bevalen ons in een kleine boerderij te schuilen. Na een kwartier mochten we verder gaan. Een honderd meter verder blaften twee grote honden tegen de soldaten; met een pistool werden de honden met afgrijselijk gejack afgemaakt, mijn eerste kennismaking met onnodig gruwelijk dierenleed. Vóór de villa van schoolmeester Hermans klonk luchtalarm boven het Tegelse ziekenhuis. Wij met ons allen de kelder van Hermans in, om 15.00 uur bij zonnig herfstweer; we waren ongeveer 150 meter van de stoomwasserij “de Lelie” verwijderd.’ Later komen ze door bemiddeling van een kennis terecht in een huis aan de Stationsstraat, waarvan de eigenaar met zijn gezin

Vooranzicht slijterij Leenen bij Quatre Bras (coll. W. Kurstjens)

naar Noord-Nederland is geëvacueerd.⁹ Toine Leenen schrijft in zijn boek *Reizen in een kooi* dat hij een tante en een oom in Tegelen heeft wonen. Eerst krijgt hun gezin onderdak bij het gezin van de tante, later bij het gezin van de oom. Deze heeft samen met zijn vrouw een café annex slijterij bij Quatre-Bras in Steyl. Daar blijven ze tot aan het einde van de oorlog. De oom regelt dat zijn moeder met zijn zussen en twee peuters samen met hun inboedel met paard en wagen naar Steyl worden vervoerd, waar de inboedel in een garage wordt opgeslagen: ‘Wij, de jongens, op fietsen hotsenbotsend via de Tegelseweg.’¹⁰ Truus van Heyster-Broekmans, de dochter van banketbakker Broekmans aan de Steenstraat, vertelt dat hun gezin na de nodige omzwervingen bij het gezin Huys-Driessen op de hoek van de Spoorstraat-Stationsstraat in Tegelen terecht komt. Het echtpaar Huys-Driessen heeft een drukkerij, waar tot medio 1942 de *Tegelse Courant* is verschenen.¹¹ Ook Toos Urselman komt met haar ouders en haar broers en zussen terecht bij familie in Tegelen. Ze schrijft in haar dagboek: “6 Nov. maandagmorgen verlaten ook wij de Sloot. Wij kregen onderdak bij ome Sjang en tante Marie van den Boekend. Smedts-Sevriens Venlooscheweg no. 20 Tegelen. Hier voelden we ons al gauw op ons gemak. `t Geregelde rustige leven van deze mensen deed ons weldadig aan, na die drie zware dagen in Venlo doorgebracht. `t Front loeit maar steeds voort, al meer naderend. De oorlogsberichten zijn schaars en de Tommies vorderen slechts langzaam. Lies en Hub Cardinaals vinden ook nog onderdak hier en zoo troosten we elkander maar en hopen op spoedige bevrijding. Maar niemand heeft

*zich zoiets voor kunnen stellen. 't Weer is gelukkig donker, zodat de bommenwerpers ons enigszins met rust lieten. Wel komen geregeld jagers om de zaak te verkennen. We helpen hier in de huishouding, Lies met poetsen, ik met koken, moeder met patatten schillen.'*¹²

Het gezin Verkooijen uit de Nieuwstraat krijgt hulp van een broer van de vader: *'Vanuit het huis aan de Kaldenkerkerweg zijn we naar Tegelen vertrokken. Via een oom van ons, Ties Verkooijen, in Tegelen beter bekend als Tiés Kërboët, konden we daar in een huis van een gevluchte N.S.B.'er aan de Bergstraat. Toen op 3 december de Engelsen Blerick innamen, werd het hevig beschoten. Het houten plafond van de kelder was niet bestand tegen inslagen, dus moesten we daar weg. Toen kwamen we in de kelder onder het woonhuis naast de fabriek de familie Bors, maar toen daar een granaat insloeg, begon het dak te branden en moesten we daar ook weg. Toen zijn we, ook weer door bemiddeling van oom Tiés, naar een familie Ewals op de Industriestraat gegaan en daarvandaan naar de St. Aloysiuschool aan de St. Annastraat, waar we in de stook- en verwarmingskelder hebben gezeten, totdat de oorlog was afgelopen.'*¹³

Het echtpaar Huys - Driessen met hun oudste dochter Door. (coll. fam. Huys)

4. BIJ VREEMDEN

Zij allen hebben familie, vrienden of bekenden in Tegelen. Maar hoe zit het met die Venlonaren, die dat niet hebben. Waar komen zij terecht? Bij sommigen helpt het toeval een handje, zoals bij Corry van Munster, die in haar dagboek schrijft dat zij met enkele gezinsleden op maandag 6 november vroeg uit Venlo wegtrekken met een wasmand en enkele tassen met levensmiddelen en kleren. Ze fietsen achter haar broer Toine en een vriendin, Lies Slijpen, aan, die zeggen een adres te hebben waar men terecht kan. Als ze daar zijn, blijkt het adres bezet: *'Daar stonden we te staan. Gelukkig moest Ma naar de w en ging het huis binnen waar we toevallig voor stonden. Ze praatte even met de bewoners en het bleek dat deze mensen, vader, moeder en 10 kinderen, in de kelders woonden en sliepen. De bovenvertrekken waren leeg en wij zouden daar eventueel gebruik van mogen maken. Er werd niet lang over gepraat en we trokken binnen met ons boeltje: huize Gruiters, Kerkhoflaan 10, Tegelen. We zijn onderdak, gelukkig, en morgen halen we wat meubels.'*¹⁴

Ook aan de omzwervingen van het gezin Swinkels van de Maaskade lijkt geen plan ten grondslag hebben gelegen. Via verschillende adressen in Velden, Venlo en Belfeld komt men uiteindelijk terecht in een kelder aan de Industriestraat, die ze met velen moeten delen. Riet Fleuren-Swinkels herinnert zich dat ze in bed werd gestopt met een jongetje, dat 's nachts nog in bed plaste waardoor zij ook nat werd. Later betrekken ze het huis van een gevluchte N.S.B.'er in dezelfde straat. Het huis is leeg en het gezin heeft geen

Venlose vluchtelingen voor de poort van de Trappistenabdij Ulingsheide (coll. H. Croonen)

huisraad bij zich, zodat men is aangewezen op de hulp van derden, in dit geval de firma Driessen-Billekens van wie ze zes stoelen en een potkacheltje krijgen. Op de meegebrachte bonkaarten kunnen ze in Tegelen geen eten krijgen. *‘Maandenlang hebben we onze kleren niet meer uitgetrokken en zoveel mogelijk tijd in de kelder doorgebracht. Ik herinner me het jurkje dat ik aanhad: een groen ding met een borduurwerkje erop. Toen we uit de kelder kwamen zaten er grote gaten in de ellebogen.’*¹⁵ Anderen kloppen op goed geluk aan bij kloosters, waarover Tegelen in ruime mate beschikt. Het eerste en ook meest nabijgelegen klooster is de Trappistenabdij aan de Ulingsheide. Daar melden zich volgens pater Tarcisius Passier, die een dagboek

bijhoudt, in de loop van zaterdag 4 november 1944, tientallen Venlonaren. Tegen de avond zijn het er al honderdveertig, van wie er zo’n honderd in de refter moeten overnachten. De overigen worden ondergebracht in het souterrain en andere kamers en zalen. Sommige vluchtelingen hebben al hun have en goed verloren en bezitten niets meer dan wat ze aan en bij zich hebben. In de daaropvolgende dagen groeit hun aantal. De trappisten zorgen goed voor hen met ’s morgens bij het ontbijt vlees of ham op het brood en ’s avonds erwtensoep met kluijf: *‘Ze zijn dan ook buitengewoon content,’* stelt hij vast. Twee dagen later zijn het er al ruim driehonderd.¹⁶

Het tweede, ietwat verder weg gelegen

Tabaksfabriek Vossen-Breurers in jaren dertig
(coll. W. Kurstjens)

klooster is De Nieuwe Munt, waar de broeders van het Groenewold met hun patiënten worden opgevangen, maar ook vele anderen. Op 25 november schrijft de Tegelse Anna Werps, die met haar familie aan de overkant van de straat woont, in haar dagboek: *'t Antoniusklooster is in plaats van jongenspensionaat wel een groot hotel geworden. De zusters hebben zich, ook na de hevige bombardementen op Venlo, zéér verdienstelijk gemaakt en veel mensen liefderijk opgenomen. 't Huis is propvol. En nog dagelijks komen er vragen of er geen gelegenheid is om de nacht hier door te brengen'*¹⁷

Tot in Steyl, Belfeld en Reuver toe komen Venlonaren terecht, zij het in kleinere aantallen.

In het St. Joseph-klooster aan de Waterloostraat komen op 6 november twaalf oude mannen en vrouwen uit Venlo per bakfiets aan. Hoogstwaarschijnlijk fietsen ze niet zelf, maar zijn ze door iemand van het Tegelse Rode Kruis, dat over een bakfiets beschikt, daarheen gebracht.¹⁸

In hotel Luxor, zoals de schuilkelder onder het Missiehuis geksherend door haar bewoners wordt genoemd, bevinden zich

Doolhoftheater in jaren dertig
(coll. W. Kurstjens)

op 2 december vier Venlonaren.¹⁹

Behalve over veel kloosters beschikt Tegelen ook over veel fabrieken. Een fabriek met grote stevige kelders is de sigarenfabriek van Vossen-Breurers aan de Roermondseweg. De productie ligt er al langere tijd stil vanwege gebrek aan tabak en de kelders zijn groot en van een betondek voorzien. Ook hier vinden enkele Venlonaren onderdak. De meeste kelderbewoners zijn echter Tegelenaren uit de directe omgeving, die bescherming zoeken tegen de granaatbeschietingen van de Engelsen van de overkant van de Maas.²⁰

Op een steenworpafstand van Vossen-Breurers bevindt zich de beschuifabriek van Dings aan de Spoorstraat. Tussen de vijftig kelderbewoners daar bevinden zich ook twee Venlose families.²¹ Ten slotte zijn er ook nog ruimtes onder openbare gebouwen of gemeenschaps huizen, die als opvang dienen, zoals De Haandert, waar in het zaaltje aan de voorkant Duitse militairen zitten en in de kelder aan de achterkant Tegelse en Venlose gezinnen.

Een heel bijzonder toevluchtsoord is de ruimte onder de speelvloer van het Dool-

hoftheater die het in Steyl 'uitgebombte' gezin Sitsen deelt met een Venloos gezin. Je kan het met andere woorden zo gek niet verzinnen of er zitten Venlonaren.²²

5. OPVANG IN VELDEN

De opvang van Venlose vluchtelingen in Velden lijkt vooral een zaak van particulieren te zijn geweest. In de bronnen wordt nergens melding gemaakt van een noodcomité, bestaande uit bestuurders en hulpverleners. Wel lijkt de kerk bij de opvang een prominente rol te spelen, want in de kelders is een woon-, slaap- en ziekenzaal ingericht. De heilige missen zijn trouwens druk bezocht, ook al vanwege de vele Venlonaren.²³

Volgens Anneke Knaapen - In het Zandt bestaat er tussen Venlonaren en Veldenaren in het algemeen een goede verstandhouding. Het besef dat men zich er samen doorheen moet slaan, zet de gasten ertoe aan hun steentje in het huishouden bij te dragen. Terwijl de vrouwen helpen met aardappelen schillen, hakken de mannen hout.²⁴

Maar er zijn ook andere geluiden. Zo schrijven de auteurs van *Velden 1940-1945*: '*Velden telt thans duizenden Venlonaren. In deze dagen horen we veel klachten over het samenwonen met evacuees. De verhouding tussen gast en gastheer is lang niet altijd in orde. Het is treurig dat zelfs in dagen als deze het menselijk egoïsme nog moet bovenkomen. Venlonaren en Veldenaren bezondigen zich hieraan.*'²⁵

Een van de auteurs, Lei Brueren, noemt in zijn dagboek onder meer '*de angstige gierige bezorgdheid van sommige Veldense mensen*' en '*de ontstellende luiheid en herrie*

bij werkelijk hoogstaande evacuees in de volksmond.' Vooral de chique Venlose dames moeten het bij hem ontgelden: '*Het masker is bij velen in die dagen afgevallen en vele mevrouws ontpopten zich meer als Xantippes dan als liefhebbende huismoe- ders.*'

Deze klacht komt men ook tegen bij broeder Tarcisius, de chroniqueur van de trappistenorde op de Ulingsheide in Tege- len.²⁶

Wat de voedselvoorziening betreft, doen de Veldenaren hun best de Venlonaren te voorzien van eten uit de Centrale Keuken van Venlo, dat door drie personen met pony en wagen wordt afgehaald, maar de animo bij de evacuees blijkt gering, ze geven de voorkeur aan het Veldense eten, zodat men er mee stopt. Aanschuiven bij de Veldenaren wordt de regel. Lei Brueren hierover: '*Voor velen was dit een genot, want de voedselpositie in de stad was reeds nijpend en hier kon iedereen die wilde, zich van 't nodige voorzien. Er bestond geen reden om te klagen.*'²⁷

Op zondag 10 december wordt de dorpskern van Velden, die onder geallieerd vuur vanaf de overkant van de Maas is komen te liggen, door de Duitsers tot *Sperrgebiet* verklaard en moeten zowel de Veldenaren als hun Venlose gasten uitwijken naar het buurtschap Schandelo, dat te klein is om al die mensen op te vangen: '*De behuizing was allerbelabberdst. Alle boerderijen waren overvol. Er woonden gezinnen in alle kamers, op schuren en stallen, in werkplaatsen en kippenhokken. Bij Soberjé waren zelfs meer dan honderd personen ondergebracht.*'²⁸

Vanuit Venlo krijgen ze regelmatig bezoek van mensen die in de stad zijn achter-

gebleven: nu eens komen ze carbid voor aardappelen ruilen, dan weer plunderen ze aardappelkuilen, maar zo ondeskundig dat later alle aardappelen bevroezen.²⁹ Soms vallen er door de granaatbeschietingen Venlose slachtoffers. Zo wordt op zondag 31 december een mevrouw Stroux getroffen. Ze overlijdt in het Venlose ziekenhuis en laat in een kippenhok in Velden een man en kinderen achter. Op zaterdag 19 januari 1945 wordt Annie Creemers door een granaat gedood, terwijl twee andere Venlonaren gewond raken. Zij worden per Duitse Rode-Kruiswagen naar Venlo vervoerd.³⁰ Op zondag 14 januari 1945 wordt de Veldense bevolking met zijn Venlose gasten gedwongen te evacueren naar Noord-Nederland.

6. TEGELSE VOEDSELCOMMISSIE

De vluchtelingenstroom naar Tegelen komt zo plotseling op gang en is zo massaal dat daar op 5 november in allerijl een evacuatiebureau uit de grond wordt gestampt. Eerst bevindt dit zich in zaal Rooskens aan de Posthuisstraat en later in het Noodziekenhuis in het patronaatsgebouw aan de Spoorstraat. Daar worden de Venlose vluchtelingen geregistreerd en over verschillende adressen verdeeld.³¹ Na de huisvesting is de grootste zorg de voedselvoorziening. De Tegelse bevolking telt op dat moment net 10.000 inwoners en is één van de dichtstbevolkte gemeentes in Limburg met relatief weinig akkergrond. Voor de voedselvoorziening is men vooral afhankelijk van aanvoer uit de dorpen in het zuiden en van de overkant van de Maas. Dat laatste wordt steeds

moeilijker naarmate de Engelsen aan die kant oprukken.

Het gebied ten zuiden van Tegelen met zijn uitgestrekte akkergronden is echter tegelijkertijd het gebied ten noorden van Roermond, waar ook voedselschaarste heerst.

Een eerlijke verdeling van de aanvoer is dan ook geboden.

Hierover waakt M. Dings, de provinciaal voedselcommissaris van Limburg, die in Roermond zetelt en daar de Centrale Distributiekring aanstuurt, die de voedselvoorraden aanlegt en beheert. Het voedsel dat vanuit deze organisatie per vrachtauto naar Tegelen komt, wordt daar verdeeld door het plaatselijk distributiekantoor met aan het hoofd H. Veenbrink. Dit kantoor dateert al van voor de oorlog en ressorteert onder het gemeentebestuur, dat het ook heeft ingesteld. Maar van een Tegels gemeentebestuur is dan al een tijdje geen sprake meer. De gouverneur van Limburg, de N.S.B.'er M. de Marchant d'Alsembourg, heeft enkele jaren eerder het fascistische leiderschapsbeginsel ingevoerd, waardoor de gemeenteraad met zijn politieke partijen het veld heeft

Zaal Rooskens in de Posthuisstraat op een schilderij naar een foto uit de jaren dertig (coll. G.A.V.)

moeten ruimen, met de wethouders erbij. Alleen de burgemeester en zijn gemeentesecretaris bleven in functie, maar die zijn ondergedoken nadat de gemeente is ingelijfd bij de *Gau* Düsseldorf. Burgemeester F. Pesch houdt zich ergens in Steyl schuil en gemeentesecretaris Kellenaers op het platteland bij Meerlo.

Het plaatselijke distributiekantoor is kortom in een gezagsvacuüm terechtgekomen, zonder ankerpunten in de samenleving. Om die reden is er een voedselcommissie ingesteld. Behalve uit de genoemde Veenbrink bestaat deze uit G. M. van Basten Batenburg en Matthieu Gitmans, beide vooraanstaande Tegelenaren, die door M. J. Dings op persoonlijke titel zijn aangezocht. G. van Basten Batenburg is een telg uit een aristocratisch geslacht, wiens vader lid van Provinciale Staten was en die zelf econoom en rentmeester is, Mathieu Gitmans is directeur van tabaksfabriek Kreijkamp in Steyl.

Van hen beide ontpopt Gitmans zich als de daadkrachtigste. Wellicht heeft hij als gewoon burger meer draagvlak in de samenleving dan de aristocratische Van Basten Batenburg. Wat zeker helpt is dat hij ook deel uitmaakt van het zgn. noodcomité. Dat is een commissie van goede diensten, die gevormd wordt door een groep vooraanstaande burgers die zich zorgen maakt over het heersende gezagsvacuüm en het gebrek aan aansturing van de gemeentelijke diensten, niet alleen van het distributiekantoor, maar ook van de politie, de brandweer en de sociale dienst. Het noodcomité probeert dit vacuüm op te vullen en weet zich verzekerd van de steun van de ondergedoken burgemeester Pesch, met wie men in het geheim cor-

respondeert. De secretaris van de voedselcommissie is Frans Oehlen, de latere hoofdredacteur van de Tegelse Courant.

Op maandag 6 november buigt de voedselcommissie zich over de voedselvoorziening voor de massaal toestroomde Venlonaren.³²

Unaniem wordt besloten dat de in Venlo uitgegeven voedselbonnen bij de distributiedienst in Tegelen kunnen worden ingewisseld tegen de waarde die hiervoor in Tegelen geldt. Daarmee hoopt men de ergste nood bij de Venlonaren te lenigen.

De secretaris van de Tegelse voedselcommissie Frans Oehlen (coll. fam. Oehlen)

De Tegelse voedselcommissaris Mathieu Gitmans (coll. W. Kurstjens)

Voor de toekomst is deze regeling echter alleen mogelijk als de Tegelse bakkers over voldoende meel kunnen blijven beschikken. Maar juist daar knelt de schoen. Tegelen heeft een achterstand van ongeveer 30 ton in de levering van meel door de Centrale Distri-

butiekring in Roermond, in Venlo is nog wel een voorraad van 20 tot 30 ton, maar daar is 40 ton nodig. Van die kant valt dus niets te verwachten. Er zit dus niets anders op dan bij de Centrale Distributiekring in Roermond aan te dringen op een extra-leverantie.

Tevens besluit men de Tegelse bevolking op te roepen kleding in te zamelen. Veel Venlonaren hebben bij hun vlucht uit Venlo bijna niets mee kunnen nemen, althans niet veel meer dan wat past in een krui- of kinderwagen.

Drie dagen later gaat de vergadering deels over dezelfde, deels over nieuwe problemen, zoals het brandstoffentekort, dat nijpend is. Er is bijna geen carbid meer voor verlichting en de weinige kaarsen die

men nog heeft, zijn nodig voor noodgevallen, zoals bevallingen. Petroleum is er helemaal niet meer. Verder blijkt de Centrale Distributiekring in Roermond geen meel te kunnen bijleveren, omdat men dat daar zelf hard nodig heeft: Roermond wordt overstroomd door vluchtelingen uit Echt, Maasbracht en Susteren. Er zit dus niets anders op dan voor eigen meel te zorgen door te dorsen op de akkers rond Tegelen. Ook besluit men de Duitse autoriteiten te vragen om bij te springen. De burgemeesters van de verschillende plaatsen zal gevraagd worden dit verzoek mee te ondertekenen.

Een week na de grote toestroom van de Venlose vluchtelingen maakt de voedselcommissie de balans op. Het besluit om de gevluchte Venlonaren toe te staan hun voedselbonnen in Tegelen in te leveren is geen succes geweest, want op dat gericht zijn heel wat Venlonaren uit Venlo gekomen om in Tegelen brood te halen, naar schatting zo'n 8000. Daardoor zijn de Tegelse bakkers overbelast geraakt. Dat kan natuurlijk niet zo doorgaan. De Venlose evacuees moeten hun brood voortaan weer gaan halen bij hun eigen bakkers in Venlo. Uitsluitend Tegelenaren kunnen op Tegelse bonnen brood krijgen. Een harde maatregel, die neerkomt op een toepassing van de regel: *'eigen volk eerst'*, zij het na bewezen inbreuk. Deze maatregel zal nog maandenlang intact blijven, tot wanhoop van de Venlose evacuees en ondanks allerlei pogingen hierin versoepeling te brengen.³³

Verder is het zaak dat er genoeg brandstof aanwezig blijft om te kunnen bakken: carbid voor de verlichting en kolen en stookolie voor het malen en bakken. Ook

Centrale Keuken Tegelen

In samenwerking met de Luchtbeschermingsdienst zal door de Commissie belast met de plaatselijke voedselvoorziening eene Centr. Keuken worden ingericht voor Tegelsche inwoners. Om te bereiken, dat deze zoo goed mogelijk aan haar doel zal beantwoorden, zullen hieraan alleen personen kunnen deelnemen, welke door de huidige omstandigheden niet meer over voldoende levensmiddelen of brandstoffen ter bereiding van een warmen maaltijd beschikken. Hiertoe zal eene dienovereenkomstige verklaring moeten worden getekend; blijkt bij controle, dat men eene onjuiste opgave heeft gedaan, dan zal de betrokkene kunnen worden gestraft met intrekking van alle distributiebescheiden.

Personen, welke van deze Centr. Keuken gebruik wenschen te maken, dienen zich hiertoe op te geven Woensdag 22 Nov. op het Distributiekantoor voor de letters:

A - L van 9 - 12 uur

M - Z " 2 - 4 "

Per dag en per persoon zal worden verstrekt²⁾ 1/2 Ltr. gekookt voedsel.

Bestuur Centrale Keuken.

Druck. Gebr. Wopps Tegelen

daarover wil men met de Duitsers gaan praten.

Vier dagen later dient zich weer een nieuw probleem aan: het aardappeltekort. De Tegelse winkeliers hebben nog maar tien ton in voorraad, terwijl er veertig ton per week nodig zijn. Bovendien blijken er minder mensen met een thuisvoorraad aan ingekuilde aardappelen te zijn dan men had gedacht. Op de koop toe hebben de Duitsers de Belfeldse en Beeselse voorraden in beslag genomen, net als de Reuverse, die al zijn 'abtransportiert'. Ten slotte hebben de boeren aan de overkant van de Maas nauwelijks aardappels kunnen rooien, omdat ze door de Duitsers gedwongen zijn tot 'Schansarbeit' of bang zijn voor razzia's. Prompt besluit men de aardappelvoorraden bij de winkels te blokkeren en deze te reserveren voor de Centrale Keuken, terwijl men de Duitse autoriteiten wil vragen een voorraad ingekuilde aardappelen vrij te geven. Hiermee wordt secretaris Oehlen belast, die bij *Ortsgruppenfuhrer* Sprenger in Beesel een gewillig oor vindt.

De nood onder de bevolking is inmiddels zo hoog gestegen dat men besluit een Centrale Keuken in te stellen. Deze gaat op 22 november van start – maar alleen 'voor Tegelsche inwoners,' waarbij 'Tegelsch' vet is gemarkeerd.

7. LATE START

Men zou verwachten dat er door de grote toestroom van Venlose vluchtelingen in Tegelen overleg op gang komt tussen bestuurders van beide plaatsen, maar dat gebeurt niet. In Tegelen heeft men zijn handen vol aan de organisatie van de op-

Gijs Bertels, alias Martien Blondel, een van de twee voedselcommissarissen van Venlo, samen met J. Ebus, en schrijver van *Die Swaere Noodt* (coll. onbekend)

vang van al die Venlonaren, in Venlo aan de zorg voor de bevolking die niet is weggetrokken, toch nog de overgrote meerderheid. De Maasbruggen zijn nog steeds intact, nieuwe bombardementen zijn te verwachten, en daarmee nieuwe rampspoed en chaos.

Het duurt een maand voordat de Venlose gemeentearchivaris Cees Kokke in zijn dagboek en de Venlose voedselcommissaris Gijs Bertels in zijn kroniek iets schrijven over de benarde situatie van de

Venlonaren in Tegelen.

Op 4 december schrijft Bertels dat zijn stadgenoten op Venlose voedselbonnen geen brood meer kunnen krijgen en daarom gedwongen zijn dit in Venlo te gaan halen. Niet alleen moeten ze daarvoor een gevaarlijke weg afleggen, maar ze lopen ook nog eens de kans in Venlo achter het net te vissen.

Een dag later schrijft Kokke: *'Het aantal geregistreerde geëvacueerden uit Venlo, die in Tegelen vertoeven is meer dan 5.000, terwijl er bovendien nog honderden ongeregistreerd vertoeven. Deze 5.000 mensen werden afzonderlijk verzorgd door Venlose bakkers, die eveneens naar Tegelen gevlucht waren en daar voor de Venlonaren bakten.*

De laatste weken hebben ze echter geen meel meer kunnen krijgen, met gevolg, dat er voor de Venlose evacués geen brood meer is,

terwijl de Tegelse bakkers in het algemeen niet aan Venlonaren verkopen.

Het gevolg is, dat er honderden zonder brood zitten en reeds dagenlang geen brood gehad hebben en van armoede, te midden van granaatvuur, helemaal van Tegelen naar Venlo komen lopen om daar wat brood te kopen. Doch de enkele Venlose bakkers die nog bakken, doen dit in hoofdzaak alleen voor hun eigen klanten, zodat de mensen (meestal vrouwen en meisjes) de lange reis dikwijls tevergeefs maken. Daar Venlo hierin niet kan voorzien, ontstaat er voor deze mensen werkelijk een noodtoestand. Daarbij komt dat er in Venlo en Tegelen geen aardappelen meer gedistribueerd worden en de mensen geheel op eigen voorraden moeten teren. De situatie is dus slecht.'

Wat te doen? Komt er nu een spoedoverleg tot stand? Nog steeds niet. Pas als de Duitsers enkele dagen later met drastische evacuatieplannen voor de dag komen, zoekt men vanuit Venlo contact met Tegelen: *'Overeengekomen werd dat Venlo en Tegelen elkaar regelmatig van stand van zaken op de hoogte zullen houden en zoveel mogelijk één lijn zullen trekken. Het gemeentebestuur van Tegelen is zoek en nu zijn er zo enkelen, die de zaken van het algemeen belang maar behartigen. Het contact wordt onderhouden met Gitmans.'*

Journalist Piet Stroeken was voorzitter van het comité van Venlose evacuees te Tegelen (coll. onbekend)

8. BROODNOOD

Hoe vergaat het de Venlonaren in Tegelen vanaf hun massale uittocht op 6 november tot de eerste bemoeienissen van de Venlose bestuurders een kleine maand later? De eerste dagen lopen ze, net als de Venlose evacuees in Velden, steeds weer heen en weer tussen Tegelen en Venlo om van alles uit hun huizen te halen.

De journalist Piet Stroeken, die later zelf ook in Tegelen terecht zal komen, schrijft daarover in zijn dagboek op 7 november: *'Vanmorgen in alle vroegte zijn de vluchtelingen uit de randdorpen terug geweest binnen Venlo. Op karren en karretjes hebben ze haastig een gedeelte van hun inboedel geladen. De bewoners der plaatsen waar ze zijn opgenomen, zijn meegekomen om hen te helpen. Voordat het licht wordt, is het nerveus gesjouw en gesleep tussen de puinhopen afgelopen. De boerenkarren hebben al kilometers ver hun bestemming bereikt, de waggelend volgeladen trek- en duwkarretjes zijn zelfs al van de wegen verdwenen. Men vreest het licht, want men kent de spiedende ogen van de jabo's (= jachtbommenwerpers, W.K.) en weet wat bommen zijn.'*³⁴

Zo gaat dat dagen door, maar het is niet de enige reden waarom de Venlonaren terug gaan. Als ze met hun Venlose broodbonnen niet meer in Tegelen terecht kunnen, moeten ze in Venlo brood gaan halen. Het is een van de vele voedseltochten die Toine Leenen beschrijft in zijn boek *Leven in een kooi*.

Het begint met de uitroep van zijn moeder: *'Ik heb nog geldige bonnen voor 3600 gram brood: zou bakker Peeters in Venlo nog leveren?'* (...) *'Mijn moeder wees naar mij. Voor de tweede keer, een voedseltocht met*

mijn oudste zusje. Een paar boterhammen en een fles water in de rugzak, op stap met twee boodschappentassen aan een riem over de schouder. Het was goed weer, niet koud, geen wind. Maar hopen dat de Engelse kanonnières een vrije dag zouden hebben. De langgerekte straatweg was doodstil, geen hond te zien. De echo's van onze voetstappen kwamen van alle kanten op ons af, vielen over elkaar, maakten een verwarrend on-eigenlijk geluid. Tussen de laatste drie losstaande huizen waren schuttingen geplaatst met de waarschuwing: 'Feindsicht'. De weg daarna was over een afstand van 3 kilometer aan weerszijden zonder bebouwing, liep dicht langs de rivier. Je kon bij wijze van spreken de Engelsen aan de overkant zien lopen. Aan dat stuk kale weg vlak langs de Maas hadden we niet gedacht. Mijn zus vond dat we terug moesten gaan en alsnog de weg langs de grens nemen. Ik vond het veel te ver om, wilde desnoods alleen verder. Ik herinnerde haar eraan dat de jachtvliegtuigen ons van de zomer niet hadden beschoten bij het spoorviaduct, toen de piloten in de gaten kregen dat we kinderen waren.' Eenmaal in Venlo: 'Bakker Peeters keek ons aan of we uit de hemel waren gevallen, vond ons dapper, gaf op de bonnen een dubbele portie, 18 broden in plaats van 9, ieder van 400 gram, gebakken van havermeel gemengd met zemelen (overblijfsel van gemalen koren), 10 cent per brood. "Doen jullie de hartelijke groeten aan uw moeder en sterkte ermee. Wacht even!" Hij liep naar achteren en kwam terug met een zakje. "Voor onderweg." In het beroemde bakker-peeterszakjesnoep zoals vroeger, zat ditmaal een reep Kwatta. Moet je voorstellen. We keken elkaar stralend aan, we waren zielsgelukkig met de vangst, jaren niet meer ge-

*proefd. Heerlijk, zo'n volle mond chocolade.' Terug besluit Toine toch maar langs de grens te gaan: 'De terugweg langs de grens was veel langer en naar mijn mening minstens zo gevaarlijk. We waren de enigen. Er was weinig zicht: aan beide kanten stroken met opgaand hout, een teken aan de wand waren de vele granaattrechters. Een overvliegende kraai maakte een schor geluid, twee hazen galoppeerden achter elkaar over een akker, een torenvalk stond te bidden, een fazant fladderde luidruchtig uit zijn dekking. Ik had nooit in zo'n korte tijd zoveel wild en vogels gezien.'*³⁵

Behalve het gevaar van granaatbeschietingen is er onderweg naar Venlo ook het gevaar van razzia. Dat overkomt de 24-jarige Hay van Groenendaal, die op zondag 19 november na het laatste bombardement op de Maasbruggen met zijn ouders, broer en zus bij de familie Guusen in Klein Egypte is neergestreken. Als hij op 27 november met zijn broer in Venlo eten wil gaan halen, lopen ze

In de rechtervleugel van het Tegelse ziekenhuis verbleven tijdens de laatste oorlogsmaanden het noodcomité, het Rode Kruis en de brandweer. Links achter het ziekenhuis was de Centrale Keuken. (coll. W. Kurstjens)

in de armen van de Grünen.' We werden met 100 tot 150 man op de binnenplaats van de fabriek van Paul Teeuwen opgesteld. Vandaar werden we afgemarcheerd naar de Gemüsetröckerei in Kaldenkerken, waar we op de eerste etage terechtkwamen. Dan hadden ze maar één soldaat nodig, om de deur te bewaken. Ze dachten zo komt niemand eruit, maar mijn zuster, die als koerierster voor het verzet had gewerkt, had ons bij Teeuwen een brood gebracht, 'n stevige mik. Ze had aan één kant het korstje losgesneden en daarbinnen een hamer, een ijzerzaag en een nijptang verstoppt. Daarmee hebben we het raam eruit geschroefd en zo zijn we toch ontsnapt, samen met slager Terstroote van de Kaldenkerkerweg in Tegelen, die de omgeving daar op zijn duimpje kende en ons mee terug naar Tegelen heeft genomen.

's Avonds hebben we daar in een bos gelegen, waar we werden bestookt door de Engelsen met hun granaten. In de antitankgracht onderaan de Kaldenkerkerberg viel mijn broer op een Duitse militair. 'Was is jetzt los?', zei die. 'Gib mir mal die Flinte.' Ik heb mijn hand om de Duitser geklemd en de hand tegen het geweer gehouden. Mijn broer heeft zich laten zakken en is weggekropen, maar ik moest met die Duitser mee naar zijn commandant, die hem vertelde dat hij mij naar Oberscharffuhrer Schneider in het centrum van Tegelen moest brengen. Op die dag was de grootste razzia in de regio ooit, waarbij vele duizenden mannen zijn opgepakt. Daar zat Oberscharffuhrer Schneider met in zijn ene hand een dikke sigaar en in zijn andere een groot glas wijn. Volgens mij had hij hem al aardig om. Ik heb hem op de mouw gespeld dat ik in Venlo werkte voor Nedinsco, kriegswichtige industrie. Daarop zei hij: 'Bring ihm aus das Sperrgebiet raus.'

*Hij had er die dag al zoveel opgepakt, een man meer of minder maakte niet meer uit. Die soldaat deed dat en ik was weer vrij. Zo kwam ik weer terug bij Guusen.*³⁶

9. DE STILTE VOORBIJ

Op 10 december worden de bestuurlijke banden tussen Venlo en Tegelen eindelijk aangehaald. Dan begint Matthieu Gitmans namelijk met zijn eerste rapport aan burgemeester van Venlo, J. Zanders. In totaal zal hij er zeven schrijven, waarin hij Zanders uitvoerig bericht over het lot van de Venlonaren in Tegelen en de situatie in Tegelen en de regio in het algemeen. Het is een sterke zet van Gitmans, die de briefwisseling hiermee uit de persoonlijke sfeer haalt en een officieel karakter verleent, als was het een beleidsstuk of proces-verbaal. Dit wordt versterkt door de zakelijke wijze waarop hij de berekeningen en redeneringen in zijn brieven onderbouwt, die zijn geschreven in onberispelijk Nederlands, helder en beknopt.

Zijn vrijmoedige aanpak heeft succes, want hij krijgt snel en uitvoerig antwoord, is het niet van Kokke dan wel van Zanders zelf, die na verloop van tijd zelf ook 'rapporten' gaat schrijven.

Na een lange periode van stilte komt er eindelijk een correspondentie op gang die recht doet aan de ernst van de situatie. Het eerste probleem dat Gitmans in zijn eerste rapport aan de orde stelt is dat van de evacuatie. Een van zijn medewerkers heeft gesproken met de commandant van de Fallschirmjäger die heeft verklaard dat het waanzin is om de bevolking via Duitsland naar Noord-Nederland te evacueren en dat men in plaats daarvan moet evacu-

In de kelders van het Pope-gebouw aan de Keltenstraat was het bestuurlijk apparaat van Venlo ondergebracht. (coll. W. Kurstjens)

eren naar de overzijde van de Maas of op zijn hoogst naar Zuid-Limburg. Hij wil graag weten wat de burgemeester daarvan denkt. Het tweede probleem is dat van de slechte ravitaillering van de Venlose evacués in Tegelen. Ze kunnen al veertien dagen lang niet naar Venlo toe, omdat heel Venlo-Zuid door Duitsers tot *Sperrgebiet* is verklaard. Ook van de aanvoer van vlees uit Venlo is niets terecht gekomen, zodat men in Tegelen maar besloten heeft Venlose vleesbonnen te honoreren met een portie rundvlees of paardenvlees. En ten slotte is er nog een logistiek probleem met de suikervoorraad. De voorraad voor Venlo is in Tegelen afgeleverd, waar men al vijf week geen suiker meer heeft uitgegeven, en de voorraad voor Tegelen, die in Venlo is bezorgd, kon daar niet worden afgehaald omdat men niet wist waar men moest zijn, en is daar al uitgegeven. Wat te doen?

Deze brief is kennelijk 's morgens opgesteld, per koerier naar Venlo gebracht en daar aanstonds besproken, want nog diezelfde dag krijgt Gitmans antwoord

van Zanders, bij monde van Kokke. In zijn brief gaat hij alleen in op het tweede door Gitmans gesignaleerde probleem, dat in Venlo kennelijk het meest urgent wordt geacht: het voedsel halen in Venlo. Uitvoerig en gedetailleerd beschrijft hij wat de afspraken met de Duitsers zijn voor de evacuatie van de stad: eerst zal Venlo-Zuid, dan Venlo-Midden en dan Venlo-Noord ontruimd worden. Hij noemt de straten erbij en ook wat er in welk gebied wel en niet mag gebeuren, waar de vruchten nog van het veld gehaald mogen worden, van hoe laat tot hoe laat burgers nog in hun huizen mogen komen om spullen te halen en wie ontheffing hebben. Ten slotte noemt hij de route die Venlonaren vanuit Tegelen moeten nemen: over de Vierpaardjes en dan via de Ulingsheide of door het Broek, de passeerplaats naar en van Venlo is de Vierpaardjes.

Op Zanders/Kokke's uitvoerige beschrijving van het Venlose evacuatiegebied antwoordt Gitmans de volgende dag in Rapport 2 met een beschrijving van het Tegelse *Sperrgebiet* dat door de Duitsers op 24 november is ingesteld. Het ligt ten westen van de doorgaande Rijksweg naar Roermond met uitzondering van enkele kloosters in Steyl, waarvan de kloosterlingen mogen blijven, maar die ook aanwonenden en zieken mogen opnemen.

Ten slotte vraagt hij Zanders zijn

Burgemeester J. Zanders op een foto uit 1943 (coll. G.A.V.)

invloed aan te wenden bij de Duitse legerautoriteiten om voor een van zijn medewerkers een doorgangsbewijs naar Duitsland te regelen. Men wil namelijk in Tegelen nieuwe distributiekaarten laten drukken en heeft daar zelf niet meer de faciliteiten voor, terwijl de *Thomasdruckerei* in Kempen daarin gespecialiseerd is. Ditmaal gaat de dag voorbij zonder antwoord uit Venlo, waarop Gitmans de volgende dag opnieuw in de pen klimt. Hij heeft contact gehad met Gijs Bertels, die hem heeft verteld dat Zanders met een kolonel van de *Sicherheitsdienst* heeft gesproken over evacuatie, en wil graag weten wat daarvan het resultaat is.

Ook vraagt hij zich af of het geen tijd is om een 'missie naar de overkant' te sturen. Hij bedoelt de overkant van de Maas waar de geallieerden zich bevinden. Graag wil hij weten wat Zanders hiervan vindt.

Ook nu weer krijgt hij per omgaande antwoord. Zanders schrijft dat de door Gitmans genoemde optie om naar de overkant van de Maas te evacueren al eerder op het hoogste niveau met de Duitsers is besproken, maar zonder resultaat. Bovendien zullen zij nooit toestaan dat er ook mannen de Maas zullen worden overgezet. Waarom dat zo is, vermeldt hij niet, maar het antwoord kan men vinden in het dagboek van Kokke: mannen zijn gewild voor de arbeidsinzet en worden gevreesd als helpers van de geallieerden, te vergelijken met de 'partisanen' in Frankrijk.

Wat de voedselsituatie van de Venlonaren in Tegelen betreft heeft Zanders vernomen dat de Venlonaren in Tegelen helemaal niets te eten meer kunnen krijgen, terwijl Gitmans c.s. wel heeft verzocht om

bijlevering van erwten uit Venlo aan de Centrale Keuken in Tegelen.

Hij stelt voor om, zodra er weer meel is, een Venlose bakker naar Tegelen te sturen om daar brood te bakken voor Venlose evacuees en staat erop dat de Centrale Keuken te Tegelen ook voor Venlose evacuees opengesteld wordt. Of Gitmans daar zijn gedachten eens over wil laten gaan.

10. HARDE TOON

De harde toon waarop Zanders Gitmans maant de Tegelse Centrale Keuken open te stellen voor Venlose evacuees, schiet deze in het verkeerde keelgat. Hij doet zijn best diplomatiek te blijven, maar laat zich niet ringeloren, zoals blijkt uit het verloop van de brief. Eerst spreekt hij de wens uit dat Zanders contact heeft gehad met advocaat Theo Peeters uit Roermond, die naar hem ter ore is gekomen goede contacten met de *Sicherheitspolizei* in Düsseldorf heeft en daar misschien wel een goed woordje voor Venlo kan doen. Ook wijst hij Zanders op het bestaan van een Zweeds consulaat in Düsseldorf, die de evacuatie aanhangig zou kunnen maken bij het Zweedse gezantschap in Berlijn. Daarna is het afgelopen met zoete broodjes bakken en kaatst hij de bal terug. Om te beginnen reconstrueert hij de gang van zaken tot dan toe. Omdat wegens de begrijpelijke ontredde in Venlo na de bombardementen van 4 en 5 november iedere poging vanuit Tegelen faalde om contact te krijgen met de Venlose voedselautoriteiten heeft men in Tegelen het heft in eigen handen genomen en in overleg met de Centrale Distributiekering

In het gebouw van coöperatie De Volharding op de Kerkstraat wilde het comité van Venlose evacuees zijn eigen gaarkeuken beginnen. (coll. B. Nooten)

in Roermond een regeling vastgesteld die volgens hem bevredigend heeft gewerkt. Daar is echter de klad in gekomen, toen men vanuit Venlo de regeling wilde uitbreiden en zelf de voedselvoorziening van de Venlose evacuees in Tegelen wilde organiseren. Gitmans was daar van meet af aan sceptisch over en de gebeurtenissen hebben hem in het gelijk gesteld. Maar goed, dat is nakaarten en nakaarten heeft geen zin, er moet een oplossing komen. Het beschikbaar stellen van Tegels graan voor Venlose evacuees is geen optie om de eenvoudige reden dat er geen graan is. Ook kan men vanuit Tegelen niet gaan dorsen op de akkers rond Tegelen, omdat de Tegelse dorsploeg door de Duitsers is opgepakt. De Centrale Keuken in Tegelen is overbelast en kan alleen aan de ergste

gevallen onder de Venlose evacuees eten verschaffen. Daarom keert hij de vraag om: kan Venlo geen meel en vrijwilligers leveren voor de Tegelse Centrale Keuken? Al meermalen heeft hij aan vooraanstaande Venlose evacuees gevraagd het niet te laten bij klagen alleen, maar zelf ook eens de handen uit de mouwen te steken: *'Ik kan er moeilijk inkomen dat hier onder Uw mensen geen krachten schuilen die iets op touw kunnen zetten. We zitten er hier in Tegelen toch praktisch geheel hetzelfde voor. Met uitzondering van een drietal bedrijfsopzichters die nog in functie zijn, moet ik het geheel met vrijwilligers stellen. En zelf kan ik toch zeer moeilijk als een deskundige op het gebied waarop ik thans " bezig " ben, worden beschouwd.'*

Hij zegt dat hij hierover ook met Gijs

Bertels heeft gesproken en twijfelt er niet aan dat er met vereende krachten iets bereikt kan worden. Dan haalt hij zijn gram: *‘Intussen moge Venlo ook nota nemen van onze Tegelse moeilijkheden. Van het krachtens de eerste regeling voorgeschoten graag is nog ca. 5000 kg. tegoed en nooit terug geleverd. Wij zitten totaal zonder drijfkracht, terwijl Venlo toch nog ruim in zijn stroom zit. Zelfs ziekenhuis en molens lopen deze week op de laatste restjes ruwolie. De voor onze kinderen bestemde suiker is in Venlo gedistribueerd aan volwassenen, enz. Dat zijn toch ook geen juiste verhoudingen.’*

Hij besluit zijn brief met een oproep om niet verder te kibbelen, maar samen te proberen er het beste van te maken.

Gitmans brief krijgt in Venlo een verrassend mild onthaal en resulteert twee dagen later, op 16 december, in een antwoord uit Venlo waarin men hem een bezoek van voedselcommissaris Gijs Bertels in het vooruitzicht stelt, eventueel samen met burgemeester Zanders. Men wil de problemen uitpraten.

Ook Gitmans' voorstel om tot organisatie van de Venlose evacuees te komen wordt serieus genomen. Van de ernst van hun situatie is men zich in Venlo intussen maar al te bewust, getuige deze aantekening in het dagboek van Kokke: *‘Voedselvoorziening van vier- tot vijfduizend Venlonaren in Tegelen is hopeloos. Krijgen van Tegelen niets. Moeten alles in Venlo komen halen. Slechts enkelen kunnen die reis maken om te trachten bij Venlose bakkers nog wat brood te krijgen. Deze hebben echter ook niets meer. In Tegelen zijn Venlonaren die in veertien dagen geen brood meer hebben gehad; anderen hebben al in vier dagen geen eten meer gehad. In Tegelen ook geen aard-*

appelen meer. Situatie hopeloos. Centrale keuken in Tegelen kookt alleen voor Tegelsen, niet voor Venlonaren. Nu vandaag een regeling getroffen door burgemeester. Bertels en Ebus met Venloos comité in Tegelen (W. Seelen, P.J. Stroeken, Theo Fleskens, Gitmans). Zullen een keuken voor Venlonaren oprichten, waarvoor zij 750 kg peulvruchten, 250 kg beschuitbloem, 300 kg, tarwebloem, 650 kg havermoutgries krijgen en een krediet van vijfhonderd gulden. Zullen nu trachten circa zevenhonderd porties per dag te koken voor Venlonaren in Tegelen, die niets meer hebben.’

Martien Blondel geeft zich in zijn kroniek rekenschap van de problemen en schrijft: *‘We staan met de rug tegen de muur en vechten bijna weerloos tegen de hongersnood. De nood van de vier- tot vijfduizend Venlonaren in Tegelen stijgt steeds hoger. Daar zijn er die in geen veertien dagen brood hebben gezien. Daar de Tegelse keuken de capaciteit mist om voor de Venlonaren erbij te koken wilde een kleine commissie van Venlose geëvacueerden zelf een centrale keuken inrichten. Onze eigen keuken zal nu voor onze stadgenoten in Tegelen koken en voor het geval het transport uitvalt krijgt de commissie een kleine voorraad in beheer. Daartoe het een en ander van onze eigen armoe afgestaan.’*

11. WRIJVINGEN

Op 18 december laat het comité van Venlose evacuees in Tegelen voor het eerst van zich horen en stuurt een brief aan burgemeester Zanders in Venlo. Daarin ontvouwt het zijn plannen om in Tegelen te komen tot een eigen Centrale Keuken. Men is er zelfs al behoorlijk ver mee.

Niet alleen heeft men de leiding van de machtige Coöperatie De Volharding op de Kerkstraat bereid gevonden ruimte af te staan, maar ook is men op zoek gegaan naar vrijwilligers, en met succes: men heeft zelfs al koks en administratief personeel gevonden. Nu nog de benodigde ingrediënten uit Venlo, waarvan men een lijst bijvoegt. Daarvoor is het transport al geregeld, twee voerlui met karren. Ook aan brandstoffen is dringend behoefte, immers: wat hebben ingrediënten voor nut als men niet kan koken? Van de heer Kokke hebben ze gehoord dat er nog steenkolen zijn bij de Spoorwegen, maar om daar te komen hebben ze schriftelijke toestemming nodig van stadcommandant Pralle. Als dat niet mocht kunnen, willen ze graag sloophout van verwoeste huizen uit gebombardeerde stadsdelen meenemen. Ten slotte dringen ze er bij Zanders op aan de voerlui ook keukenspullen mee te geven. En kindervoedsel. En ten slotte: *‘Vergeet toch vooral niet dat alles welkom is en dat wij elke transportgelegenheid volledig moeten uitbuiten.’*

Gitmans doet er een begeleidend briefje bij waarin hij ingaat op allerlei meningen en geruchten over de evacuatie, die hem de laatste dagen ter ore zijn gekomen. Zanders antwoordt Gitmans nog diezelfde dag en heeft het in zijn aanhef over twee brieven aan hem uit Tegelen, waarmee hij kennelijk ook die van het comité van Venlose evacuees bedoelt. Uit niets blijkt dat hij hun brief afzonderlijk beantwoordt. Zanders blijkt niet erg gelukkig met de brieven. Om te beginnen ziet hij niets in het plan in Tegelen een dependance van de Venlose Centrale Keuken te openen. Daar was hij aanvankelijk wel voor, maar

het voortvarende optreden van het comité van Venlose evacuees *‘met zijn steeds verdergaande verzoeken’* heeft hem kopschuw gemaakt. Wat gedacht was als een uitvoerend hulporgaan, lijkt zich te ontpoppen tot een eigen *‘bestuur’*, en daar voelt hij niets voor. In plaats daarvan stelt hij voor de Venlose evacuees te voorzien van eten uit de Centrale Keuken uit Venlo. Ze moeten het dan wel zelf komen afhalen. Mocht dit onverhoopt niet mogelijk zijn, dan zou de Centrale Keuken van Tegelen dit kunnen overnemen met bijplaatsing van ketels en ingrediënten uit Venlo. Hij wil hierover graag met Gitmans van gedachten wisselen en stelt voor de volgende dag naar Tegelen te komen.

Voor de evacuatiekwesitie geldt min of meer hetzelfde. Hij vindt dat teveel mensen zich ermee bemoeien en noemt het een *‘tere kwestie waarin diverse instanties nauw betrokken zijn, zowel van partij, Wehrmacht als politie, enz.’* Voordat hij morgen met Gitmans komt praten, moet hem van het hart dat hij hier meer dan genoeg van heeft: *‘De rest morgen.’*

In een postscriptum in de kantlijn vraagt hij Gitmans ook de leden van het Venlose comité voor hun gesprek uit te nodigen. Zo komen de drie partijen eindelijk samen aan tafel.

12. TOONTJE LAGER

Van het overleg tussen Zanders, Gitmans en Stroeken c.s. op 19 december bestaat geen verslag. Toch zijn er duidelijke signalen waaruit blijkt dat Zanders het pleit wint, waardoor er in Tegelen én geen eigen Centrale Keuken voor Venlose evacuees komt én het geroep vanaf de zijlijn

bij het overleg met de Duitse autoriteiten verstomt.

Voor wat het eerste betreft - geen eigen Centrale Keuken - laat het dagboek van Kokke niets aan duidelijkheid te wensen over: *‘Met burgemeester en Ebus van voedselbureau naar Tegelen, ter regeling van voeding van de vier- à vijfduizend Venlonaren. Deze worden in Tegelen op geen enkele wijze van overheidswege gevoed, daar Tegelen al genoeg te doen heeft om zichzelf te voeden en al bijna geheel vastzit (althans volgens de heer Gitmans, die een soort ongekroond burgemeester is). Om nu aan de nood van de Venlonaren enigszins tegemoet te komen, heeft zich uit de Venlose evacués een comité gevormd, dat zich de voedselvoorziening heeft aantrokken (P. Stroeken, Fleskens, Seelen). De hoofdbedoeling van dit comité was het oprichten van een centrale keuken in Tegelen. Aanvankelijk werd dit idee niet verworpen, doch na overleg met de burgemeester bleek het beter geen afzonderlijke centrale keuken op te richten, doch de Tegelse centrale keuken uit te breiden, waartoe Venlo de nodige ketels zou leveren, zodat er circa 600 liter gekookt zou kunnen worden. Verder zouden er de nodige voorraden worden opgeslagen. Zolang het echter nog mogelijk is in Venlo te koken, zal er van uit de Venlose centrale keuken een door de burgemeester te beoordelen aantal liters warm eten worden verstrekt aan de Venlose evacués. Wordt het verkeer Venlo-Tegelen door granaatvuur of anderszins onmogelijk, dan kan de reservekeuken in Tegelen in werking treden.’*

Wat het tweede betreft - Zanders' onvrede over teveel bemoeienis van buitenaf bij zijn onderhandelingen met de Duitsers - hiermee lijkt hij vooral Gitmans zelf

op het oog te hebben gehad, die in zijn brieven hierover nogal eens flink kon uitweiden. Dat is voortaan afgelopen. Met geen woord laat Gitmans zich hier nog over uit.

Hoewel Zanders in beide gevallen dus zijn zin heeft gekregen, heeft dit kennelijk niet geleid tot scheve gezichten. Daarop wijst de hartelijke toon die het comité van Venlose evacués aanslaat in haar brief aan Zanders op vrijdag 22 december. Daarin ontbreken vermaningen zoals: *‘Denk aan...’* en *‘Vergeet toch vooral niet...’* geheel. In plaats daarvan is het meer *‘Kan...?’* en *‘Is het mogelijk om...?’* en de brief wordt afgesloten met een joyeus: *‘Hartelijke dank voor uw bemiddeling.’* Blij is men ook met de soep en pap uit Venlo: *‘Gisteren heeft de eerste verdeling plaats gehad van soep uit Uw Centrale Keuken te Venlo. Wij hadden 750 liter uit Venlo gekregen en hebben de porties tot een halve liter moeten verlagen om alle aangemelden iets te kunnen geven. Vandaag hadden wij pap gekregen. Het totaal quantum was groter dan gisteren, maar tijdens het vervoer op de hotsende karren wordt veel gemorst. Wij waren er bij de verdeling niet veel beter aan toe dan gisteren. Toch is iedereen tevreden en dankbaar. De rantsoenen zijn wel erg klein, maar voor wie niets heeft, is weinig ook veel.’*

Ook Gitmans maakt niet de indruk door Zanders' reprimande van zijn stuk te zijn gebracht en gaat gewoon door met zijn rapporten.

13. SAMEN TEGEN ROERMOND

Een reden voor Gitmans en het Venlose comité om zich naar Zanders' wensen te

voegen, kan het besef zijn geweest dat men elkaar nodig heeft in het verzet tegen het beleid van provinciaal voedselcommissaris M. Dings. Volgens de Venlonaren en Tegelenaren is Dings volslagen onverantwoord bezig en laat hij toe dat de bevolking van Roermond veel hogere rantsoenen krijgt dan die van Venlo en Tegelen, waar de nood veel hoger is.

Op woensdag 20 december is hierover een vergadering in Roermond, waarbij Tegele-naren en Venlonaren samen optrekken. Kokke schrijft hierover op de avond van die dag in zijn dagboek: *‘De bespreking op het provinciaal voedselbureau verliep gunstig. Diverse toezeggingen werden gedaan, onder ander geklutst ei voor baby’s. Verder werd de mogelijkheid geopend om graan te dorsen in Reuver en Swalmen, waar volgens verzekeringen nog voor acht maanden graan voor de bevolking aanwezig was, buiten datgene wat verhandeld kan worden. Uit diverse besprekingen bleek verder dat er aan de voedselvoorziening van Roermond nog bijna niets ontbreekt. In Roermond waren de provinciale graanopslagplaatsen gevestigd, alsmede die van boter, vlees, et cetera. De voorraden van de laatste producten zijn natuurlijk opgebruikt. Brood is er echter in Roermond nog volop te krijgen en het rantsoen is nog geheel niet verminderd, in tegenstelling met Venlo waar al wekenlang broodschaarste heerst en velen al op de rand van hongersnood staan. In Roermond waren de voorraden nog zo groot dat men enige weken zelfs van plan was om 25 kg graan per hoofd uit te delen. Deze houding van het provinciaal voedselbureau is, zacht uitgedrukt, bevreemdend. Het provinciaal bureau heeft niet alleen te zorgen voor Roermond, doch ook voor het overige deel van*

Midden-Limburg.’

Kennelijk is er tijdens het overleg afgesproken dat alle Limburgers worden gelijkgeschakeld voor de distributie van de plaats waar ze verblijven, wat voor de Venlonaren in Tegelen inhoudt dat ze niet langer achtergesteld worden bij de Tegelenaren. Dat kan men althans opmaken uit de brief die het Venloos comité van Stroeken c.s. twee dagen later schrijft aan Zanders.

Daarin bericht men hem met Gitmans gesproken te hebben en van harte te hopen dat de gelijkschakeling van alle Limburgers voor de distributie nu doorgang mag vinden: *‘Een wreed contrast tussen Tegelenaar en geëvacueerd Venloenaar moge hierdoor uit de weg geruimd worden.’*³⁷

Ook Gitmans laat zich in die zin uit en schrijft hierover op 24 december aan Zanders dat hij al het beschikbare graan uit Beesel en Reuver zo snel mogelijk naar Tegelen wil vervoeren en hoopt de Venlose evacuees in het Tegelse distributieapparaat te kunnen opnemen.

Voor de Venlonaren in Tegelen tekenen zich nu twee opties af: of in Tegelen te gaan deelnemen aan de Tegelse Centrale Keuken, of te blijven deelnemen aan de Venlose Centrale Keuken met een eventuele reservekeuken in Tegelen.

Met het oog op de eerste mogelijkheid bieden ze Gitmans hun diensten aan en stellen hem het gebruik van Venloos materieel en voedingsmiddelen in het vooruitzicht.

Anderzijds trekken ze erop uit om de voorraad voor hun reservekeuken aan te vullen. Zo krijgen ze bij een boer in Belfeld 200 kilo gerst en 200 kilo erwten los en van de burgemeester van Belfeld

vernemen ze dat er nog 48 onuitgedorste hooimijten op de velden staan, goed voor ongeveer 50 ton graan.

Alle goede voornemens ten spijt komt er van een opname van de Venlonaren in het Tegels distributieapparaat niets terecht, want aan de vooravond van Kerstmis worden de Venlose broodbonnen in Tegelen nog steeds niet geaccepteerd, wat voor 90% van de Venlonaren betekent dat ze met de Kerstdagen geen brood hebben, en dat is nu al vier of vijf weken zo.³⁸

Hoe hard men ook om brood roept, de Tegelse voedselcommissie geeft geen krimp. Martien Blondel heeft er wel begrip voor, zoals blijkt uit zijn notitie op 3 januari 1945: *‘De 5000 Venlonaren in Tegelen leven in het niemandsland tussen de moeilijkheden van Venlo en van Tegelen. Aanvankelijk heeft Tegelen erin toegestemd dat de Venlose broodbonnen ook daar geldig zouden zijn. Dat had voor de eerste maal tot gevolg dat honderden in Venlo wonenden eveneens in Tegelen brood hebben gebaald, omdat er in Venlo geen brood was. Het op de Venlose bonnen verkochte brood moest door Venlo aan Tegelen worden gerestitueerd. Wekenlang stond dit meel gereed, maar geen voerman waagde het de gevaarlijke tocht te maken. En toen er eindelijk een kwam, was het meel juist de dag tevoren aan de Venlose bakkers uitgegeven, omdat er in Venlo al wekenlang broodgebrek was en ook de Venlose huismoeders uit Tegelen ten einde raad naar Venlo om brood kwamen. En Tegelen, dat zelf op de rand van gebrek leeft, durft niet de Venlose vluchtelingen van Tegelse broodbonnen te voorzien en hen daarmee in de Tegelse voedselvoorziening op te nemen uit vrees, samen met de Venlonaren, nog dieper weg te zakken.’*³⁹

Hij viert zijn boosheid bot op voedselcommissaris Dings, die hij verantwoordelijk acht voor deze misstand en stuurt hem op 5 januari 1945 een brief op hoge poten, mét afschrift aan bisschop Lemmens.

14. BOZE BRIEF BERTELS

‘Venlo, 5 januari 1945

Aan de Weledelgeb. Heer DINGS, voedselcommissaris in Limburg te Roermond

Zeer geachte heer Dings,

Wij zijn zo vrij deze brief te doen vergezellen door onze beide vrachtauto's in de verwachting deze heden hoog opgeladen met levensmiddelen terug te zullen zien. Overeenkomstig Uw toezegging zullen zij in ieder geval kunnen laden: 500 kilo verstuiwingspoeder, 500 plus 150 kilo vlees, 200 kilo vet, 200 kilo boter, 200 kilo hostiebloem (gisteren niet medegegeven) en 3000 kilo broodmeel. De vracht eventueel aan te vullen met Hagan (bindmiddel, W.K.).

Met ingenomenheid bevestigen wij dat U voor de gemeente Venlo voor den vervolge beschikbaar stelt een hoeveelheid broodmeel, overeenkomstig met de rantsoenen voor 1500 personen, het weekrantsoen gerekend op 1800 gram. Voorts zegde U voor de bevolking van Venlo vlees toe en stemde U erin toe dat de levensmiddelenproductie van de nog bereikbare gemeenten benoorden Venlo tot en met Swalmen zal dienen voor een gelijkelijke bevoorrading van de distributiekringen Venlo en Tegelen (Swalmen uitgezonderd).

Op ons verzoek de broodrantsoenen te Roermond te verlagen en het daardoor

vrijkomende broodmeel ter beschikking van Venlo te stellen antwoordt U te willen wachten op de gegevens van Uw naar Den Haag vertrokken afgevaardigden, die U binnenkort terug verwachtte. Nogmaals moeten wij zo vrijmoedig zijn U te zeggen dat wachten voor de bevolking van Venlo niet anders dan voortgaande hongersnood betekent. Uw hulp aanvaarden wij gretig, maar wij zijn verplicht op te merken dat deze hulp geheel ontoereikend is, daar ze na twee weken van volslagen broodgebrek één dag brood uitmaakt. Het zij ons vergund op te merken dat het hier Uwerzijds niet om hulp mag gaan, maar om een redelijke verdeling van het beschikbare over de bevolking van het bezette Limburgse gebied, waarvoor u de volle verantwoordelijkheid draagt. En U zult moeten toegeven dat de verdeling allerm minst redelijk is uitgevallen en – nu dit weer mogelijk is – dringend verbetering behoeft. De opgejaagde bevolking van onze vernielde en uitgeplunderde stad lijdt honger en zal straks bij totale evacuatie alle have en goed moeten verliezen op grond o.m. van het feit dat hier geen voldoende leeftocht is. Tegenover dit schrikbeeld staat Roermond met zijn volledige broodrantsoenen en nog benijdenswaardige melkpositie. Wij maakten U er reeds op attent dat het voedselgebrek plunderingen in de hand werkt en voortdurende daarvan een ordelijke voedseldistributie onmogelijk gaat maken. Wij zijn begaan met het lot van de 2700 Roermondse mannen die gevankelijk zijn weggevoerd, maar U moet ons de opmerking vergeven dat u deze mensen nu niet meer ‘in de kost’ hebt en bijgevolg Uw belofte voor het brood van 1500 Venlonaren te zorgen, voor Roermond zelfs geen beperking betekent. Wij misgunnen Roermond niets, maar ons verant-

woordelijkheidsgevoel tegenover de Venlose bevolking noodzaakt ons U nogmaals met de allermeeeste nadruk te verzoeken onverwijld dusdanige maatregelen te treffen dat alle beschikbare levensmiddelen gelijkelijk worden verdeeld.

Gaarne ontvingen wij bericht wanneer wij de Venlose vrachtauto's weer kunnen sturen. Met veel hoogachting.
(een afschrift gezonden aan Mgr. Lemmens)⁴⁰

15. DE BOER OP

Terwijl de Venlose en Tegelse bestuurders zich inspannen een rechtvaardige voedselvoorziening tot stand te brengen, zijn er Venlose evacuees die daarop niet willen of kunnen wachten en zelf de boer opgaan. Dat betekent in eerste instantie dat men naar het zuiden gaat, naar Belfeld, Reuver en Beesel, later, als de geallieerden over Duitsland oprukken en de bevolking van Bracht, Kaldenkerken en Straelen wordt geëvacueerd, ook naar die plaatsen, maar dan is het al medio februari.

Voor Corry van Munster begint het al op donderdag 16 november, als ze in de stromende regen haar eerste voedseltocht naar Beesel onderneemt: ‘Vanmiddag hebben we van dichtbij kennis gemaakt met de Engelse granaten. Beesel was uitgestorven. We zagen geen mens, behalve enkele moffen. Een oude man kwam heel voorzichtig kijken en vroeg of we niet erg lekker waren om zo doorgemoedereerd van Tegelen daarnaartoe te komen fietsen. Er was al 'n kip van hem gedood door 'n scherf. We kregen toch wel 'n beetje angst voor al dat schieten en met 'n klein brood, dat we zonder bon in 'n bakkerij kregen, fietsten we doornat terug. Ook de

Rijksweg lag al voor 'n gedeelte onder vuur.'
Op 9 december mag ze met een paar jongens bij boer Beurskens in Belfeld aardappelen en kool van het land halen. Een paar dagen later gaat ze opnieuw met een groepje naar Belfeld: *'Het land op. De modder in. Wij, Rie en ik, plukten spruitjes en sneden kool. De jongens sjouwden aardappelen. We gingen met 'n aardig vrachtje naar huis. Regen.'*

Op 12 januari gaan ze met de slee naar Reuver. De week tevoren is Corry elke dag naar Venlo gelopen om brood te krijgen, maar ze heeft daar bijna niets gekregen. Nu is het menens. De hele dag lopen ze de boerderijen in Reuver en Swalmen af, het is zwaar lopen in de sneeuw die aan het dooien is en erg plakt. Bovendien hebben ze het een en ander bij zich om te ruilen, want *'anders zien de boeren je helemaal niet graag komen.'* Op een adres krijgen ze meel en een opgewarmde portie aardappelen met een flinke kluit vet erbij, 'boers' maar heerlijk. Tot zeven uur 's avonds lopen ze rond: *'Op het laatst kón ik niet meer. De sneeuw plakte en de slee ging haast niet meer vooruit. Niets dan eindeloze besneeuwde velden, met hier en daar 'n boerderij. Geen mens kwamen we tegen. Het werd al donker en de granaten vlogen over ons heen. En ik wist niet hoe ver het nog was en iedere keer sloeg de slee om. Ook begon m'n maag te rammelen en deed nog een beetje toe aan m'n hopeloze stemming. Eindelijk bereikten we het dorp Reuver en het huis waar we konden overnachten. De mensen (kennissen van Antje) waren erg vriendelijk en zorgden goed voor ons. Na een stapel boterhammen met stroop en rabarber gegeten te hebben, gingen we om negen uur naar bed. Ik had kletsnatte voeten en m'n*

benen waren als lood zo zwaar en stijf. We hebben ons niet uitgetkleed, maar zijn zo op 'n matras op de grond gekropen. We lagen en hoefden niet verder meer te lopen.... Niet meer al die boerderijen af, afgesnauwd te worden als bedelaars, door mensen die zelf nog volop te eten hebben. Die brood met boter en vlees zitten te eten als je er aankomt, moe en hongerig, en die nog te beroerd zijn om je er een sneetje van te geven. Die je nieuwsgierig bekijken van top tot teen en benieuwd zijn naar wat je hebt meegebracht om te ruilen, maar die zelf niet beseffen hoe goed ze het nog hebben.'

16. GEEN BROOD, WEL TABAK

Aan de vooravond van Kerstmis schrijft Matthieu Gitmans in zijn zesde rapport aan Zanders dat hij indachtig hun recente gesprek met de voedselcommissaris Dings erin is geslaagd het apparaat van het voedselbureau in Reuver op gang te krijgen. Dat moet ervoor zorgen dat het graan op de velden rond Reuver wordt gedorst. Reeds is een tweede dorsmachine in bedrijf gesteld en een derde zal na Kerstmis volgen. Hij hoopt hiermee de graanaanvoer weer vlot te trekken en zo de Venlose evacuees in Tegelen eerlijk te kunnen bedelen.

Zanders' antwoord laat op zich wachten, waarop Gitmans hem direct na Kerstmis een nieuw rapport stuurt. Daarin meldt hij dat kolonel Leffler van de *Sichterheitspolizei* hem heeft laten weten dat de evacuatieoproep voor Noord-Nederland nog steeds van kracht is en ook geldt voor hele families met kleine kinderen en invaliden. Ook heeft Leffler hem verzocht deze in Tegelen te laten aanplakken, respectieve-

lijk Zanders te vragen dit ook voor Venlose evacuees in Tegelen te doen.

Verder schrijft hij erin geslaagd te zijn een flinke partij tabak uit zijn fabriek uit Duitse handen te houden. Die wil hij niet alleen gelijkkelijk over Tegelenaren en Venlose evacuees verdelen, maar ook doen toekomen aan bewoners van andere plaatsen, zoals Venlo. Hij verzoekt Zanders hem de voor Venlo gewenste hoeveelheid door te geven. Ten slotte is er nog onduidelijkheid rond de toewijzing van vaatjes ansjovis die hij graag opgelost zou willen zien.

Zanders antwoordt pas in de namiddag of avond van 27 december, een drukke dag zoals hij in de aanhef zegt. Ook hij heeft bezoek gehad van kolonel Leffler, met wie hij naar het ziekenhuis is geweest om te kijken wie er kon evacueren. Toen ze daarmee bezig waren, kwam toevallig de overste daar, die de zaak ook onderzocht en de evacuatie afgelastte. Niettemin zal binnenkort de eerste trein met evacuees uit Kaldenkerken vertrekken. Het is zaak die vol te krijgen en daarom roept hij Gitmans op de evacuatieoproepen die in Venlo worden verspreid, ook onder Venlose evacuees in Tegelen te verspreiden. Verder feliciteert hij Gitmans met het veiligstellen van de partij tabak. Dat zal in Venlo zeker op prijs worden gesteld, alleen kan hij niet stante pede de gewenste hoeveelheid doorgeven, dat moet hij eerst overleggen. Wat de overige door Gitmans genoemde vragen betreft, geeft hij uitgebreid tekst en uitleg en laat daar verzoenend op volgen: *‘We kunnen nog alles regelen, zoals we willen.’*

Het is de eerste brief van Zanders aan Gitmans, die hij net als deze ook ‘rap-

port’ noemt. Kennelijk heeft Gitmans indruk op hem gemaakt met zijn rapporten. Gitmans stuurt hem een brief terug waarin hij zich beklagt over het beleid van voedselcommissaris Dings, die te weinig druk op zijn mensen in Swalmen en Reuver uitoefent om ook daadwerkelijk te gaan dorsen, en voor Roermond veel hogere graanrantsoenen beschikbaar stelt dan voor Venlo en Tegelen: *‘Het is in geen enkele opzicht toelaatbaar dat de autoriteiten die op de eerste plaats zorgdragen over de voedselvoorziening van geheel Limburg zich zo weinig gelegen laten liggen aan onze gemeenten en ons rustig laten aanmodderen. De in dit gebied nog beschikbare hoeveelheden MOETEN gelijkkelijk verdeeld worden en de verantwoordelijkheid daarvoor draagt Roermond.’*

Het verwijt aan Roermond staat niet op zichzelf, zoals blijkt uit de reeds geciteerde dagboeknotitie van Kokke en de boze brief van Bertels aan Dings.

17. EVACUATIE EN DESORGANISATIE

Het is de laatste brief die Zanders en Gitmans voorlopig met elkaar zullen uitwisselen. Pas anderhalve maand, rond 15 februari, schrijven ze elkaar weer. Dat lijkt vreemd na zo’n intensieve briefwisseling, maar het heeft waarschijnlijk alles te maken met de op handen zijnde evacuatie van Venlo, waarvoor Zanders stad en land afreist. Hij heeft eenvoudigweg geen tijd meer om met Gitmans te corresponderen. Daarnaast heeft hij te maken met een steeds verdergaande desintegratie en desorganisatie van het gemeenteapparaat. Zo verschijnen er na de bombardementen

steeds minder ambtenaren op hun werk, uit angst door de Duitsers opgepakt en in Duitsland te werk gesteld te worden. Kokke en Bertels klagen hierover in hun geschriften steen en been. Ook dat zorgt voor overbelasting.

Een derde reden zou kunnen zijn dat J. Ebus door de provinciaal voedselcommissaris tot zijn enige gevolmachtigde voor Venlo is benoemd, waardoor hij Gitmans' meest voor de hand liggende aanspreekpunt en samenwerkingspartner wordt. Terwijl de correspondentie met Zanders langzaam maar zeker verloopt, bloeit die met Ebus op.

Op zondag 14 januari worden de eerste Venlonaren door de Duitsers naar het station in Kaldenkerken gedreven om naar Noord-Nederland te evacueren.

Hetzelfde gebeurt met de Venlonaren die enkele maanden eerder hun toevlucht in Velden hebben gezocht en samen met de Veldense bevolking in Schandelo terecht zijn gekomen. Hun tocht gaat naar het station van Straelen, maar het reisdoel is hetzelfde.

Een week later is het de beurt aan de vluchtelingen in de Trappistenabdij op de Ulingsheide. Zij worden echter niet door de Duitsers gedwongen, het zijn de trappisten zelf die na drie maanden gastvrijheid hun deuren moeten sluiten.

Corry van Munster schrijft op zondag 21 januari: *'Evacuatie voorlopig acht dagen uitgesteld. 's Middags gewandeld naar Ulingsheide met Corry Verhagen. Er waren veel granaten gevallen gisteren in en bij het klooster 14 Gewonden. Die morgen was er een proclamatie voorgelezen van Vader Abt, dat wegens voedselgebrek het klooster niet langer onderdak kon verlenen aan alle men-*

sen die er waren (± 300) De stemming was vanzelfsprekend hopeloos.'

De reden voor vertrek die zij opgeeft, komt niet overeen met de reden die Martien Blondel in zijn kroniek vermeldt. Op dinsdag 23 januari schrijft hij: *'Uit het Trappistenklooster Ulingsheide, dat daags tevoren onder zwaar granaatvuur lag, waarbij de keukeninstallatie werd vernield, vertrokken de 230 personen die daar tot dusver een gastvrij onderdak hadden. Uit het nabijgelegen sanatorium Maria Auxiliatrix trokken eveneens evacuees weg.'* Blondel vermeldt niet waar ze heen gaan, maar waarschijnlijk ook naar Kaldenkerken, want hij laat er direct op volgen: *'Hedenavond waren er ongeveer duizend man in Kaldenkerken. De trein is evenwel niet vertrokken.'*

Om deze evacuees van voedsel te voorzien moet de Venlose Centrale Keuken alle zeilen bijzetten. Gitmans zegt Ebus toe om zolang de Venlose evacuees in Tegelen van voedsel te voorzien.⁴¹

Op 29 januari 1945 bericht hij hem ook dat men in Tegelen eindelijk broodkaarten gaat uitreiken aan Venlose evacuees. Hij houdt echter zijn hart vast als hij denkt aan de aanvoerproblemen van de laatste tijd. Ook heeft men in Tegelen op belangrijke posten in de voedselvoorziening één dode en twee zwaargewonden te betreuren. En verder wordt sinds kort de weg tussen Belfeld en Reuver, waar het graan vandaan moet komen, regelmatig onder vuur genomen. Pas gisteren konden zijn mannen voor het eerst in Reuver komen. Te hopen is dat het vandaag weer zal lukken. Om de allergrootste nood onder de Venlose evacuees te lenigen heeft hij de afgelopen week duizend porties soep aan

Bij de Trappisten in de kelder. Van links naar rechts Piet Hoogendoorn, dochter mevr. Korsten (naam onbekend), mevr. Korsten, Jean Peeters, bijgenaamd 'den Duustere', zijn echtgenote Bets Peeters, hun zoon Pierre Peeters, Riet Heesbeen (tussen pijp en paal), Nelly Peeters, Nico Peeters, Antoon Peeters, broeder Malachias, mevr. Hoogendoorn (coll. P. Peeters)

hen laten uitreiken. Hij hoopt echter dat de Venlose Centrale Keuken dat binnenkort weer zelf kan doen.

Ook dit keer zit er af en toe ruis op de lijn, zoals over de vijftien liter benzine, die burgemeester Zanders nodig heeft voor zijn auto om naar Dings in Roermond te gaan, waarbij hij ook een paar bestellingen voor Tegelen mee terug wil nemen. Gitmans sputtert tegen, want hij heeft die benzine hard nodig om peulvruchten en graan uit te dorsen en voelt zich voor het blok gezet.

Ook is er onenigheid over de levering van bindmiddel, waaraan men in Tegelen een groot tekort heeft, terwijl dat in Venlo volop gedistribueerd wordt. Gitmans beklagt zich er bij Ebus over dat men in Venlo daarvan niets aan Tegelen wil af-

staan, terwijl men in Tegelen steeds naar vermogen heeft geprobeerd Venlonaren te laten delen in zijn goederen.

Ebus voelt zich aangesproken en kaart de zaak aan bij Dings die hem de nodige toezeggingen voor de levering van bindmiddel doet.

Zo wordt ook deze kwestie weer bijgelegd. Op zondag 11 februari 1945 is het de beurt aan de bevolking van Tegelen om te evacueren. Het is al vaker aangekondigd, maar steeds weer uitgesteld. Nu is er geen ontkomen meer aan. Frans Oehlen herinnert zich hartverscheurende taferelen: *(...) mensen die radeloos te hoop liepen; 'n in allerijl wegvoeren der zieken en gebrekkigen naar de noodhospitalen; 'n pakken van koffers; 'n triestig wegdrijven van troepjes mensen in de richting van de grens – dat*

*zijn zo enkele flitsen die ons zijn bijgebleven van deze gedenkwaardige dag.*³⁴²

In een lange stoet gaat het de steilrand op naar Kaldenkerken. Omdat de Duitsers niet over genoeg manschappen beschikken om een oogje in het zeil te houden, neemt menigeen de benen.

Zo'n honderdvijftig tot driehonderd Tegelenaren komen in Kaldenkerken aan en blijven daar, samen met evacuees uit andere plaatsen.

Gitmans gaat poolshoogte nemen in Kaldenkerken en ziet daar iets wat in zijn ogen beslist niet kan, namelijk dat alle mensen uit Reuver, Tegelen en Herten die zich daar bevinden door de Tegelse Centrale Keuken gelijkelijk van soep worden voorzien, terwijl de Tegelse mensen van de Venlose Centrale Keuken geen pap krijgen. Hij vraagt Ebus dit onderscheid op te heffen, temeer daar er zich tussen de Tegelse evacuees ook Venlose vluchtelingen bevinden, voor wie dit wel heel pijnlijk moet zijn.

Op diezelfde dag richt hij zich - 'na een vrij lange onderbreking ten gevolge van de stormachtige gebeurtenissen' - tot burgemeester Zanders met de vraag of hij mag beschikken over diens auto om bij de Centrale Distributiekring in Roermond voedingswaren voor Tegelen op te halen. In de stukken staat niet of Gitmans de auto ook krijgt, omdat het antwoord van Zanders ontbreekt. Om dezelfde reden weten we niet of hij van Zanders de 10.000 stuks selderij mag laten uitgraven die een tuinier achter zijn huis aan de Sloterbeekstraat in Venlo heeft ingekuuld. Met het naderende einde van de Duitse bezetting komt er ook een einde aan hun briefverkeer.

18. BINNENDOOR NAAR REUVER

Intussen gaat de geschiedenis van de gewone burgers gewoon verder. Die geschiedenis laat een trend zien naar eigenrichting: niet meer wachten op beslissingen van bovenaf, maar zelf initiatief nemen, pakken wat je kunt pakken en stelen als het moet. Daarvan getuigen de dienstlogboeken van de Tegelse brandweer, die met politietaken is belast, en de oorlogsmemoires van Toine Leenen en Corry van Munster.

Op 6 februari 1945 gaat Corry van Munster opnieuw naar Reuver-Beesel, niet alleen, maar met een groepje vrienden en bekenden. De bevolking daar is nog niet geëvacueerd, die van Beesel sinds enkele dagen. Het landschap is door de Duitsers omgevormd tot een vesting, voor het geval dat de Engelsen de Maas oversteken en hen aanvallen. Ze schrijft in haar dagboek: *'We moesten helemaal achterom, daar er in 't begin van Belfeld militaire posten stonden, die de mensen tegenhielden. De weg erheen was hopeloos. Tankval na tankval, dan weer 'n loopgraaf, dan 'n moerassig stuk weiland, weer 'n tankval, enz. Enfin, we kwamen toch in Reuver terecht en verloren daar (met opzet) Tante Truus met aanhang en gingen met z'n drieën, Corry, Rie en ik, verder door naar Beesel. We mochten eerst niet door van de Duitse posten, maar 't lukte ons ten slotte toch dit dorpje te bereiken. De mensen waren allen geëvacueerd en wij vroegen aan de voedselvoorziening die daar eten op aan het laden was voor de inwoners van Beesel (die allen in Brügggen – Dld. – zaten) of we niet wat aardappelen konden krijgen. "Natuurlijk: haal ze maar ergens uit 'n huis. Wij kun-*

nen ze toch niet allemaal meenemen.” Dus haalden wij ’n flinke zak aardappelen uit ’n huis. Er stonden overal zakken vol, behalve natuurlijk die nog in de kelders zaten of op het land in de kuilen. Bij de maalterij zagen we ’n massa koolzaad op de grond liggen in het zand. We schraapten het bij elkaar. Glas, zand, van alles zat ertussen, maar dat hinderde niet. We waren er dolblij mee en hadden ’n grote rugzak vol. Ook hadden we al wat koren bij elkaar. Dit hadden we op de weg naar Beesel gevonden. Er was schijnbaar ’n zak van iemand stukgegaan en het koren lag zo op de grond. Op onze knieën gelegen hebben we het bij elkaar gehaald en opgeraapt. Duitse soldaten die voorbijgingen, moesten om onze ijver lachen, maar wij lieten ze lachen.

Net toen we Beesel weer wilden verlaten kwamen er ’n troep moffen aan, die geiten, schapen en bokken voortdreven. Alles uit de boerderijen gehaald. “Wir klauen nichts, wir lassen alles liegen, bis dei Bauern wiederkommen!!!” Jawel, dat hebben we overal gezien. Alles laten liggen, niet plündern! Laten we maar zwijgen over de huizen in Venlo, Beesel, Velden, Schandelo, enz. Enfn, de dierenparade trok voorbij. De geitjes waren erg obstinaat en sprongen geregeld van de weg af. Een kwam er bij ons terecht en wij zeiden direct: “Laat ons die maar houden.” Het waren nogal jonge knulletjes en ze vonden het direct goed. Ik holde met ’n touw achter de geitenbok aan en ’t duurde niet lang of we hadden haar te pakken. Toen ermee achter ’n huis, want de Grünen mochten het niet zien. Terwijl ik de geit achter het huis vasthield, kwam er ’n hogere mof aan, aan wie ik heel glorieus vertelde dat wij de geit van soldaten gekregen hadden. Het bleek echter de comman-

dant van die groep te zijn, die opdracht had gegeven om die beesten weg te voeren. Hij was gepikeerd dat ze zijn bevelen zo opvolgden en zei: “Wenn Sie ein alter Mann oder Frau gewesen wäre, hätte Sie die Ziege nicht bekommen.” Nu, dat kan best, maar nu hadden we hem toch wel. We mochten toch door met ons geitje. Het maakte rare bokkensprongen en klom tegen ons op met z’n voorpoten, zodat Corry Verhagen beweerde dat het vast ’n berggeit was.

Het kostte ons nog heel wat moeite het lieve beestje mee te krijgen en iedere tien meter kliepte de zak met petatjes van de fiets. Heel de bevolking van Reuver stond buiten op de stoepen en wij moesten er langs met onze geit en de zak aardappelen. Verschillende malen werden we aangehouden door moffen. In Reuver hoorden we dat door de voedselvoorziening alles werd afgenomen. Eerst wilden we in Reuver overnachten, doch dit bleek niet mogelijk. Iemand wees ons ’n binnenpaadje, waar waarschijnlijk geen controle zou zijn. Maar er was wel controle en we raakten alles kwijt, behalve de aardappelen en het koren. We werden nog haast uitgescholden op de koop toe. Ja, wij gaan voor ons plezier de boer op. Wij sjouwen voor niets de hele dag om ’n beetje voedsel te pakken te krijgen. In Reuver zit nog eten genoeg. Die kunnen er gemakkelijk van komen en zodoende makkelijk schelden op mensen die moeten organiseren om aan wat eten te komen. Het is te hopen voor hun dat ze het zelf nooit slechter krijgen! Vol teleurstelling en moe van het lopen trokken we huiswaarts. We moesten nog ’n hele omweg maken, omdat we niet over de grote weg durfden. Het werd al donkerder en donkerder en de paadjes tussen de velden waren haast niet meer te zien. Tot je enkels

zakte je in de modder af en toe. En dan de angst voor de moffen op al die eenzame boerderijen. Over de hoofdweg (die overdag hevig door de Engelsen bestookt wordt) gingen we verder. De huizen daar waren allen onbewoond (tenminste door burgers). Een schijnwerper van de overkant flitste aan en bescheen de weg achter ons. En wij sjokten verder... Om 8 uur thuis, stijf en moe.'

19. NIEMANDSLAND

Op 10 februari 1945 wordt ook de bevolking van Reuver geëvacueerd. Een groot landbouwgebied blijft onbeheerd achter. Toine Leenen noemt het in zijn boek *Leven in een kooi* het 'niemandsland' en beschrijft hoe hij daar op zoek gaat naar eten: 'Mijn moeder stuurde me het veld in. Ik had tot nu toe voornamelijk op de reservebank gezeten. Ik had haar gezegd dat het niet verstandig was om Els mee te laten gaan. Op de stafkaart zocht ik uit hoe de 'hazenpaadjes' liepen langs de grens. Wegen moest je zo veel mogelijk vermijden, de kans was te groot dat ze afgezet werden en dat op de terugweg het voedsel werd afgepakt. Als ik in de verte schildwachten zag rondhangen, verlegde ik mijn koers. Op de paadjes kwam ik vooral jongens en meisjes tegen van mijn leeftijd. We gaven elkaar door waar iets te halen viel, waar en hoeveel aardappels er nog in de kuilen zaten, zo verloor je geen tijd met zelf zoeken. Echter de omgeving was al aardig afgegraasd, de velden waren kaalgeplukt. Er zat niets anders op dan mijn actieradius te vergroten, dieper het Niemandsland in te gaan. De avondklok ging 's avonds om zes uur in en duurde tot acht uur 's ochtends. De tijd was krap, je moest geen tegenslag hebben. De afstand

naar omgeving Reuver bedroeg hemelsbreed 8 kilometer heen en 8 kilometer terug en dan nog de benodigde tijd om te zoeken. Ik ging daarom één uur vroeger weg, het leek minder gevaarlijk dan te laat terugkeren. Ik zette er flink de pas in. Een patrouille Wehrmachtsoldaten die ik aan de rand van het dorp tegenkwam, hield me niet aan. Na zessen 's avonds moest je het niet proberen, in de schemering waren ze paniekerig voor terroristen, schietgraag.

Mijn uitrusting: Een bobslee met een lang touw waarop twee juten zakken en een ingekorte spade vastgebonden met leren riemen. De bobslee vergemakkelijkte de tocht, je kon er overal mee doorheen, het karretje zou zeer belemmeren.

Kleding: een grijze trui met een hoge boord (gebreid door mijn zusje Els), daaronder een bloes, twee hemden en een gebreide borstrok, een bivakmuts, een shawl, wollen wanten, een jekker en een plusfour, aan de grote kant (geruild voor tien sigaretten met de vriend van neef Wim, die bij ons was ondergedoken),

een Duitse koppel, waarvan ik de adelaar en de spreuk 'Gott mit uns' had afgevijld, bruine leren laarzen waar mijn zus Els was uitgegroeid, een laarsdolk (houten handvat), gekregen van een Duitse soldaat. Hij vroeg me de weg, ik wees naar zijn laars en tot mijn verrassing gaf hij me de begeerlijke dolk. In de rugzak: kranten om onder de trui te doen tegen felle noordenwind, een zonneklep met elastiek, een zeiltje, waarin een gat was geknipt, een soort poncho, een klein breekijzer, de stafkaart, een fles water en iets te eten, het blikje sigaretten. (...) In de begintijd maakten eenzaamheid en verlatenheid me angstig. Echter meer en meer vond ik het een beleving om alleen te zijn in

de volstreekte leegte van een sneeuwwoestijn. Het scherpte je zinnen, ieder geluid van de natuur was hoorbaar, alles had zijn eigen geluid, je leerde onderscheiden. Je voelde het als het weer omsloeg, wist zonder horloge hoe laat het was. Om mijn ogen enigszins te beschermen tegen de witheid van de sneeuw droeg ik de klep. Natuurlijk liep de dood mee ergens in mijn buurt, maar aan die gedachte moest je niet toegeven, anders kreeg je verlamningsverschijnselen, zoals mijn twee broers. Als straatjongen wist ik dat een ongeluk in een klein hoekje zat, maar dat het geen rad van avontuur was, geen loterij. Je kon pech hebben, oké, maar je moest het toeval niet zijn gang laten gaan, ook godsvertrouwen was af te raden. Ik had veel profijt van de stafkaart, iedere boerderij, alle weggetjes en de afstanden waren aangegeven. Dieper in het Niemandland viel inderdaad meer te halen. Op de velden stonden nog groente, waarover de vorst gegaan moest zijn, zoals spruitjes, prei, boerenkool. De geëvacueerde bewoners hadden geen tijd gehad om te oogsten. Aardappelen vinden was moeilijker, waren ergens in het veld ingekuuld. Waar o waar? Zoeken kostte veel tijd. Je moest langs de velden lopen en kijken waar de grond lichtelijk was ingezakt, de aarde verkleurd. De kuilen die ik heb gevonden, lagen op de meest onmogelijke plekken, waren al opengemaakt en grotendeels leeg. Zelf openbreken van boerderijen hoefde niet, dat hadden de moffen voor me gedaan. Alleen maar hopen dat ze niet volledig waren leeggeplunderd. Andermans huis doorsnuffelen is schandelijk en schaamteloos, zo voelde ik me aanvankelijk ook, maar dat ging gauw over. Zelf je kop gek maken en overleven gaat niet samen. Waar moest je zoeken? Al snel had ik in de gaten, dat

iedereen zijn spullen verstopte op dezelfde plaatsen. Op zich niet merkwaardig. Zoeken in de hooischuur was niet interessant. Onder het hooi werd geen voedsel verborgen, vanwege de broei, wel een tractor, een kast (familiestuk), fietsen. Een hooischuur werd echter onmiddellijk door de moffen overhoop gehaald, 'organisiert', een nazi-vakterm voor roven. Zij hadden veel ervaring in het opsporen. Ik moest het dan ook hebben van plekken in het woonhuis die ze in de haast over het hoofd hadden gezien. Zoeken naar ingemetselde ruimtes met mijn breekijzer (hier klinkt es hohl), daar begon ik niet aan. Ik zou de plattegrond van de boerderij moeten inschatten om kijk te krijgen op wat daar de mogelijkheden waren. Tē tijdrovend. Je moest snel handelen, tempo maken, gesnapt worden in een boerderij was slecht voor je gezondheid.

Vindplaatsen:

Een vliering vlak onder de nok van het dak, op mijn buik over balken. Een foute beweging en je zakte door het getengelde plafond gemaakt van latjes met daartussen kalk.

Gevonden in een holte achter de schoorsteen: een prachtig stuk rookvlees.

De holle ruimte boven en/of onder in een muurkast.

Nagaan of vloerdelen los zaten, recentelijk waren dichtgetimmerd, de spijkers niet verroest waren. Open wrikken. Hetzelfde recept in een kast onder de trap. Gevonden: bonen, spliterwten en een zak met 25 kg koren.

Vides onder de vloer. Een luik uitgezaagd in hetzelfde vertrek onder het tapijt, tē voor de hand liggend, was altijd leeggehaald. Je moest zoeken naar een luik in een nabijgelegen vertrek. Eén keer raak in een aanliggende diepe kast: een paar flessen koolzaadolie.

Op de deel: in de lemen vloer zoeken met

*mijn dolk naar lossere grond in de aange-
stampte bodem. Vlug vinden of opgeven:
opgegeven.*

*Op de hilde in een koeienstal: een restant
gezouten snijbonen in een Keulse pot.
Ook het kippenhok was een prachtplek. In
een laag kippenstront woelen, is ook zo wat:
voor later bewaren. Ik kreeg het wel op mijn
zenuwen van het gezocht, omdat je geen
zicht had op wat er buiten gaande was. In
een 'goeie' kamer maakte ik een kast open.
Er lag een prachtige geïllustreerde atlas, zat
al in de rugzak, toen de vermaning van
mijn moeder zijn werk deed: 'Denk eraan:
alléén eten meenemen, anders ben je een
plunderaar, een dief. Met pijn in mijn hart
legde ik het prachtexemplaar terug: de mof-
fen zouden het niet laten liggen.'*

20. OPNIEUW NAAR REUVER

Toine Leenen en Corry van Munster ope-
reren in hetzelfde gebied. Op 16 februari
gaat Corry opnieuw naar Reuver: 'Naar
Reuver met Rie Gruiters. Het was 'n hele
tippel en toen we aan het dorp kwamen (we
waren achterom gegaan) werden we door
Grünen tegengehouden. Of we niet wisten
dat we daar niet mochten komen, enz., enz.
Natuurlijk bezweken ze ten laatste voor
onze charme!! en kregen twee van die ke-
rels van de luitenant bevel om ons aan wat
aardappelen te helpen. We sjouwden met
hen mee en mochten wat aardappelen uit 'n
kelder van 'n boerderij halen. Het was maar
'n klein keldertje, zonder licht, en die kerels
gingen mee naar beneden. Het was niks
gezellig daar en we waren blij toen we weer
in de frisse buitenlucht stonden. We hadden
het gelukkig nogal getroffen met onze bege-
leiders. Ze waren correct en toonden geen

*neiging tot familiariteit. Toen we weggingen
dacht een van hen aan 'n huis waar hij vlees
had zien liggen en ik ging met hem terug
om te zoeken waar het geweest was. In 'n
keuken vonden we het: pekelvlees, varken-
spootjes, heerlijk vet. 't Was 'n buitenkansje
en we waren er erg blij mee. De Grünen
zeiden, als we 's avonds terugkwamen kre-
gen we brood, vlees, aardappelen, alles! Lief-
hebbers??*

*Op de terugweg moesten we verschillende
malen duiken voor Engelse granaten. Een
viel er nog geen vijf meter van ons af. Maar
onkruid vergaat niet en we arriveerden vei-
lig thuis, waar de varkenspootjes met vreug-
de begroet werden. De moffen hadden dit
vlees schijnbaar uit 'n vat gehaald, want het
was gezouten en zou zonder twijfel bedorven
zijn, als wij het niet meegenomen hadden.'*

En op 24 februari, nog geen week meer
tot aan de bevrijding op 1 maart, gaat ze
naar Belfeld: 'Om 7 uur met C. Verbagen
naar Belfeld. Overal stonden posten van de
Duitsers. Een mof moest met 'n paard en
wagen naar Reuver en bood aan om ons
mee te nemen. 'n Oude fiets en 'n karretje
achterop en wij languit in de wagen op de
bodem en zo langs alle posten heen. Hal-
verwege Belfeld-Reuver op de weg waar wij
al eens eerder op de grond hadden gelegen
voor de granatenregen was even tevoren een
man doodgeslagen. Hij lag nog langs de weg
... m'n maag draaide om toen ik hem zag
liggen. Meteen hoorden we het geschut van
de overkant weer beginnen. Nooit had ik zo
beseft dat we tussen twee fronten in zaten.
"Laat ze toch alsjeblijft naast ons vallen!"
Het viel gelukkig nogal mee, alhoewel het
paard schichtig werd en niet verder durfde.
Eindelijk bereikten we Reuver en moesten
daar van de wagen af. Overal in de verte

zag je mensen dwalen op zoek naar aardappelen. Reuver was voor 'n groot gedeelte geëvacueerd en 't stikte er van de aardappelen. Moesten wij dan verhongeren, terwijl er daar massa's lagen? Ik ontdekte 'n petat-tenkuil en met m'n knieën in het zand werd er met de handen 'n gat gegraven en daar waren ze... Natuurlijk trok die kuil als 'n magneet en spoedig zaten de mensen elkaar in de haren, letterlijk en figuurlijk, totdat 'n Grüne kwam en de zwoegende menigte wegjoeg. Corry en ik hadden ieder 'n zak aardappelen. Eén werd er op 'n bolderwagentje geladen en een op 'n kapotte fiets en daar ging het huiswaarts. Stik, het voorstuk met twee wielen brak van het wagentje en we waren genoodzaakt de fiets ervoor te spannen. Heerlijke modderpaden, fluitende vogels, zonneschijn en héél in de verte de watertoren van Tegelen.

In Belfeld stond 'n Grüne op de weg. Van andere mensen hoorden we vertellen dat ze alles afnamen. Wat is gemakkelijker dan anderen voor je te laten sjouwen. "Maar ons krijg je niet, rotmof." We gingen achterom, door Maalbeek, vlak langs de grens en maakten daar nog even de sensatie van 'n bombardementje mee. Met 'n zwaai vlogen fiets plus bolderwagen over de weg en wij plat op de grond. De aardappelen rolden uit de zakken, maar 't eerste ogenblik zagen we dat niet. Potverdikkie, wat waren we geschrokken.

Grote rookwolken trokken op achter de bossen langs de grens en we zagen de vliegtuigen draaien en weer terugvliegen naar hun basis. They do their duty. Om 4 uur waren we thuis.'

21. NOOIT MEER NAAR DUITSLAND

Op 19 februari gaat ze voor het eerst naar Duitsland: 'Met Corry Verhagen op stap. Ons doel was Schandelo, doch we konden er niet komen, de moffen schoten met mitrailleurs. Daarna richting Straelen (Duitsland). We hadden gehoord dat veel Hollandse mensen daar melk en aardappelen van de boeren gekregen hadden, dus wilden wij dit ook eens proberen. We moesten langs de spoorlijn lopen, want de grote weg was afgezet door Grüne posten. We waren om zes uur 's morgens al weggegaan in Tegelen en om elf uur waren we al doodmoe. De weg was zo eindeloos lang... en telkens kwamen er plaatsen waar de lijnen opgeblazen waren. We moesten dan over het puin en door de kraters klauteren om verder te gaan. Weer kwam zo'n opgeblazen stuk weg en we waren allebei te moe om eroverheen te gaan en zijn aan de kant gaan zitten om onze boterham op te eten. "Zullen we hier maar blijven zitten tot vanavond, dan zeggen we maar dat we er niet door mochten." Maar opeens 'n geweerschot. 'n Post van de grote weg had ons gezien en schoot op ons en wij terug. We sloegen 'n zijpad in en trokken verder over 'n totaal verwoest stuk vliegveld Duitsland binnen.

Het bleek dat we in Neuersdorf en Brüchsen waren. De mensen daar waren nogal geschikt en we gingen terug met 'n zakje koren en aardappelen. Moe. Toen we goed en wel de grens over waren en de spoorlijn afliepen (gelukkig met 'n boogje langs de Grünen heen) kwamen er bommenwerpers over en hoorden en voelden we dat Straelen gebombardeerd werd. Het was verschrikkelijk en duurde erg lang. Wie foeterde er 's morgens

op de lange weg daarheen en de menige hindernissen? Stel je voor dat we rechtdoor gegaan waren! Toen we eindelijk in Tegelen aankwamen, bleken er op de Geldersebaan 2 slachtoffers gevallen te zijn, door de granaten van de overkant. Thanks!

Op 26 februari gaat ze voor de tweede en laatste keer: 'Om 7 uur op weg naar Kaldenkerken. We moesten achterom gaan, want de weg was overal afgezet. Zo wandelden Toine en ik door de bossen. Deze hadden ontzettend geleden door de granaten en ik hoopte maar in stilte dat ze niet weer zouden beginnen te schieten, want er was nergens 'n schuilplaats. Het was erg ongezellig in die bossen. Ik had net het gevoel of er overal Duitsers naar ons zaten te loeren.

We kwamen in Kaldenkerken uit en werden daar door twee boeren afgesnauwd, die dachten dat wij kwamen om te stelen. Gelukkig had ik wat meegenomen om te ruilen voor eten ('n schort e.d.) en daardoor geloofden ze het. Er woonden echter haast geen Duitse boeren meer in Kaldenkerken en we moesten eerst 'n Ausweis halen van de Duitse commandant, die ons toestemming gaf om eten over de grens mee te nemen. We trokken verder 't dorp in en zagen overal evacuees uit Limburg zitten. Die woonden zolang in die huizen daar, totdat ze verder getransporteerd werden. In die tijd hadden de moffen mooi de kans om de rijke boerderijen in Limburg leeg te plunderen. Ook stikte het er van de Grüne Polizei en ik stond doodsangst uit om Toine.

Terwijl ik bij de commandant naar binnen ging (ik moest wel, want durfde zonder papieren niet meer voor- of achteruit) bleef Toine op straat staan en werd verschillende keren door de Grünen aangesproken. Hij zei echter steeds: "Mijn zuster is bij de com-

mandant en komt zo terug." Nu, dat "zo" duurde wel 'n paar uur. De commandant kwam pas laat en er waren massa's evacuees die een pas aanvroegen voor één dag om wat eten thuis te mogen halen. Dit werd gewoonlijk aan één lid van het gezin toegestaan. Eindelijk was ik aan de beurt. Ik wist beslist niet wat ik zeggen of vragen moest en begon maar heel beleefd met: "Neemt u me niet kwalijk dat ik hier kom," en meteen begon die mof: "Maar juffrouw, natuurlijk neem ik u niets kwalijk. Waarmee kan ik u helpen? Ik zal alles doen wat ik kan," en ik kreeg 'n hand en 'n lieflijke grijns van hem. Toen heb ik m'n fantasie opengezet en 'n verhaal verteld over familie die in Kaldenkerken woonden, en die me gezegd hadden dat ik eten kon komen halen en nu waren ze er niet meer. En de andere mensen in dat huis wilden ze zo niet geven. De commandant trok een rimpel en dacht na, pakte z'n schrijfmachine en begon te tikken. Toen liet hij mij 't papierje zien waarop stond dat Mej. C. v. Munster (hij moest m'n persoonsbewijs zien) van hem verlof had gekregen om "Essen für ihre in Not verkehrende Familie" te kopen en mee te nemen naar Holland. Ik bedankte hem duizendmaal en hij sprong als 'n kikker heen en weer en zei dat hij 't graag gedaan had, enz. Enfin, ik had m'n briefje en voelde me veilig. Toine was haast gaan geloven dat ze me vast gehouden hadden. Toen – en nu komt het – hebben we aardappelen uit 'n Duits huis gegapt! en zijn teruggegaan.

Onderweg liepen we langs 'n veld met groene en rode kool en daar wij die nergens meer konden krijgen, werden er enkele tientallen kooltjes afgesneden en liepen we in de armen van 'n Grüne, die ons uitkafferde en mee wilde nemen en tod schiessen! Ik zat het

meeste in de rats voor Toine, die gelukkig z'n mond dichtield. Na ettelijke dreigementen liet hij ons toch gaan.

Om 3 uur waren we thuis. Maar nooit ga ik meer naar Duitsland! Ik vond 't net 'n vulkaan, ieder moment kon je 'n uitbarsting verwachten.'

22. SLOT

Op 1 maart worden Venlo en Tegelen bevrijd. Dan komt burgemeester Pesch van Tegelen uit zijn schuilplaats te voorschijn en worden burgemeester Zanders en zijn rechterhand Kokke door het Militair Gezag van hun functie ontheven en gearresteerd op verdenking van collaboratie met de Duitsers.

Gitmans, Ebus en Bertels blijven nog een tijdje op hun post, want de voedselschaarste is nog niet afgelopen. Na een tijdje ruimen ze het veld voor reguliere gemeenteambtenaren en gaan weer op in de burgermaatschappij.

Toine Leenen gaat weer naar school en Corry van Munster hoeft nooit meer naar Duitsland. Ze gaat trouwen en vertrekt met haar man Jan naar de Verenigde Staten, waar ze een gezin stichten.

Zowel Toine als Corry zijn nog (naar 2017) in leven: Toine woont in Zuid-Frankrijk en Corry van den Dolder - van Munster in Hendersonville, North Carolina.

OVERZICHT BRONNENMATERIAAL

A. Oorlogsdagboeken en -logboeken Steyl en Tegelen

Baum, K. : *Brief aan zijn familie* (Tegelen, augustus 1944 – maart 1945; typoscript, origineel bij P. Jacobs, kopie bij W. Kurstjens)

Doumen, W.P.: *1ste Dagboek Oorlogswinter 1944-1945*, in: W.P. Doumen en S.G. Plamper: Tegelen/Belfeld 1944/'45, een heemkundig onderzoek (Tegelen 2004)

Helmes, A.: *Steyl Oorlogswinter '44-'45* (en naklank Blerick) (manuscript na oorlog samengesteld; niet openbaar; origineel bij A. Helmes; kopie bij W. K.)

Helmes, M.: *100 dagen in de kelder* (in: W.P. Doumen en S.G. Plamper: Tegelen/Belfeld 1944/'45, een heemkundig onderzoek (Tegelen 2004)

Hopster, H.: *100 dagen in de kelder* (typoscript; gepubliceerd in : P. Poeth: Zij kwamen en gingen (Tegelen 1985))

Passier, T. : *Vier maanden in de vuurlinie*; (in: P. Poeth: Zij kwamen en gingen (Tegelen 1985))

Thurlings, J. e.a.: *Logboek Brandweer Tegelen vanaf 12-12 1944* (manuscript; origineel bij M. Stoffels; kopie bij W. Kurstjens)

Verstraelen, F. J. : *Tegelen en Steyl '44/'45 – Oorlogsbeleving van Noord-Limburgse mensen in het laatste oorlogsjaar* (Leiden 1985)

Verstraelen, F. J. : *Tegelen en Steyl: 1944-1945 - Oorlogsdagboek van 31-12 1944 tot 10-2 1945* (in eigen beheer; Leiden 2011)

Verstraelen, J.M.H.: *Oorlogsherinneringen* (zes delen; uitgave in eigen beheer door zijn zoon Frans (Leiden 2011)

Verstraeten, F. : *Dagboek*, op: www.geheugenvannederland.nl - zoekwoorden: oorlogsdagboeken Venlo. Toelichting daar: 'Twee handgeschreven dagboeken over de periode 30 januari 1943 tot 1 juli 1944 en een getypt dagboek over de periode 1 juli 1944 tot 1 mei 1945, verluchtigd met pentekeningen, foto's, krantenknipsels en andere realia Fons Verstraeten was kunstschilder en woonde destijds Hertog Reinoudsingel in Venlo.'

Ververs, C.: *Logboek Rode Kruis Tegelen vanaf 16-12 1944* (manuscript; origineel bij W. K.)

Werps, A. : *Twee maanden schuilkelder-leven vóór Nederland's bevrijding* (in: Tegelenaren in oorlogstijd; red. W.K.)

Windhausen, P. : *Dagboeknotities van 2 september 1944 t/m 4 februari 1945* (typoscript in verschillende varianten; kopie bij W. Kurstjens)

B. Oorlogsdagboeken en -logboeken Venlo

Ammerlaan, van, N.P.P. : *Dienstdagboek*, op: www.geheugenvannederland.nl - zoekwoorden: oorlogsdagboeken Venlo. Toelichting daar: "Directeur Gemeente Bedrijven voor Gas, Water en Electriciteit te Venlo Lichtdruk van het potloodgeschreven dagboek over 20 december 1942 tot en met 29 december 1945. Aanwezig bij GA Venlo, Archiefnummer 88 (Gemeente Bedrijven Venlo), inv. nr. 386 Opm. Na de oorlog voortgezet en gestencild als Overzicht over de Gemeente-Bedrijven voor Gas, Water en Electriciteit van Venlo gedurende het tijdvak 1940 t.m. 1949."

Blondel, M. : *Die Swaere Noodt* (Venlo 1945; heruitgave 1980)

Bouts, A.H.: (zonder titel) op: www.geheugenvannederland.nl - zoekwoorden: oorlogsdagboeken Venlo. Toelichting daar: "De schrijver is hoofd van een lagere school in Venlo en plm. 53 jaar oud. Zijn dagboek beschrijft, vrij volledig maar kort, het dagelijks leven in 1944 in Venlo en Tegelen, waarheen de schrijver later uit veiligheidsoverwegingen verhuist. In de latere maanden occupeert het zich naar vanzelf spreekt veel met de nabije oorlogsgebeurtenissen. In januari 1945 breekt het dagboek af; een vervolg, bestaande uit korte nog uit te werken aantekeningen, is verloren gegaan."

Burgt, v.d., J.J.A.: *Van duisternis tot licht. Oorlogsdagboek Venlo van 1 september '44 t/m 1 maart 1945* (Lutterade 1945)

Coehorst, J.: (zonder titel), origineel bij W.K.

Kokke, C.Th. : (zonder titel) op www.VenloWO2.nl van G. Verlaan

Lokven, M. A.M.: (zonder titel)), op: www.geheugenvannederland.nl - zoekwoorden: oorlogsdagboeken Venlo. Het gehele dagboek bevindt zich bij het GAV, een selectie is gepubliceerd door H. Hermkens onder de titel *Drie bewogen maanden* (Blerick 2007)

Meelkop, M.: (zonder titel), op: www.geheugenvannederland.nl - zoekwoorden: oorlogsdagboeken Venlo. Handgeschreven dagboek over de periode 25 maart 1944 tot en met 6 mei 1945 Aanwezig bij GA Venlo, Archiefnummer 227 (Kapelaan Brueren), doos Aanvullingen

Munster, van, C.: *Oorlogsmemoires 1944-1945*, in G.A.V., O.V. 7 , doos 15, dossier 14

Noldus, T.: (zonder titel) Lichtdruk van een getypt en handgeschreven dagboek over de periode 21 januari 1940 tot en met 10 mei 1945, in G.A.V, OV 7, doos 13, dossier 10.

Poel, van der, J: (zonder titel), bezorgd door J. Gielen: *Venlo Frontstad* (Venlo 2012)

Schurink, B. : (zonder titel), op: www.geheugenvannederland.nl - zoekwoorden: oorlogsdagboeken Venlo. Toelichting daar: 'De schrijver is een 68-jarige gepensioneerde kweekschoolleerling. Zijn dagboek geeft weer hoe hij met zijn gezin in de laatste oorlogswinter in Venlo leeft, later uit veiligheidsoverwegingen geëvacueerd naar een boerderij in de omgeving. Dagelijks leven.'

Seyl, J.: (zonder titel), op: www.geheugenvannederland.nl - zoekwoorden: oorlogsdagboeken Venlo. Toelichting daar: 'De schrijfster is een 65-jarige lerares Engels aan de R.H.B.S. te Venlo. Het dagboek, ontstaan uit een brief aan een zuster of vriendin, zeer geregeld bijgehouden, beschrijft het leven in Venlo - frontgebied van september 1944 af. In januari 1945 evacueert de schrijfster naar St. Anna Parochie in Friesland, in juni keert zij terug. Feiten en emoties, nauwkeurig beschreven.'

Stroeken, P. : *Dagboek*, In G.A.V., O.V. 7, doos 11, dossier 12

Urselman, T. : *Oorlogsdagboek*, op www.roermondsepoort.nl van Will Soree

Verkleij, J.: *Januari 1945. In de vuurlinie van "de slag om de Roerdriehoek"* (in eigen beheer; Venlo 1992)

C. Oorlogsdagboeken Velden

Brueren, L.: (zonder titel) (3 delen), op: www.geheugenvannederland.nl - zoekwoorden: oorlogsdagboeken Venlo. Toelichting daar: "Vier handgeschreven dagboeken van kapelaan L. Brueren, beginnend op 15 augustus 1944 en lopend tot en met 5 mei 1945. In 1995 in bewerkte vorm en in eigen beheer uitgegeven als: *Uit het dagboek van een "camouflagepriester" over oorlog, bevrijding en thuiskomst, 1944-1945.*"

D. Correspondentie over de opvang van Venlose evacuees in Tegelen in het najaar van 1944 en voorjaar van 1945 (chronologisch)

Brief van M. Gitmans aan Gijs Bertels op 30-11 1944 (in: archief Fr. Oehlen in G.A.V., arch. nr. 246, inv. 68)

Rapport 1 van M Gitmans aan burgemeester Zanders op 10-12 1944 (in: archief Fr. Oehlen in G.A.V., arch. nr. 246, inv. 68)

Antwoord C.T. Kokke namens de burgemeester aan M. Gitmans op 10-12 1944 (in: G.A.V., OV 7: oorlogsdokumentatie, doos 1, dossier 7, inv. nr 18)

Rapport 2 van M Gitmans uit Tegelen aan burgemeester Zanders op 11-12 1944 (in: G.A.V., OV 7: oorlogsdokumentatie, doos 1, dossier 7, inv. nr 19 en archief Fr. Oehlen in G.A.V., arch. nr. 246, inv. 68)

Rapport 3 van M Gitmans uit Tegelen aan burgemeester Zanders op 11-12 1944 (in: G.A.V. OV 7: oorlogsdokumentatie, doos 1, dossier 7, inv. nr 20 en archief Fr. Oehlen in G.A.V., arch. nr. 246, inv. 68)

Antwoord C.T. Kokke namens de burgemeester aan M. Gitmans op 12-12 1944 (in: archief Fr. Oehlen in G.A.V., arch. nr. 246, inv. 68)

Brief van M. Gitmans aan Gijs Bertels op 14-12 1944 (in: archief Fr. Oehlen in G.A.V., arch. nr.

246, inv. 68)

Rapport 4 van M Gitmans uit Tegelen aan burgemeester Zanders op 14-12 1944 (in: G.A.V. OV 7: oorlogsdocumentatie, doos 1, dossier 7, inv. nr 20 en archief Fr. Oehlen in G.A.V., arch. nr. 246, inv. 68)

Antwoord C.T. Kokke namens de burgemeester aan M. Gitmans op 16-12 1944 (in: archief Fr. Oehlen in G.A.V., arch. nr. 246, inv. 68)

Rapport 5 van M Gitmans uit Tegelen aan burgemeester Zanders op 18-12 1944 (in: G.A.V. OV 7: oorlogsdocumentatie, doos 1, dossier 7, inv. nr 20 en archief Fr. Oehlen in G.A.V., arch. nr. 246, inv. 68)

Antwoord burgemeester Zanders aan M. Gitmans op 18-12 1944 (in: archief Fr. Oehlen in G.A.V., arch. nr. 246, inv. 68)

Brief van de commissie Voedselvoorziening voor de Venlose evacuees in Tegelen aan burgemeester Zanders over een Venlose Centrale Keuken in Tegelen op 18-12 1944 (in: G.A.V. , OV 7: oorlogsdocumentatie, doos 1, dossier 7, inv. nr 31)

Brief C.T. Kokke aan M. Gitmans inzake evacuatie op 19-12 1944 (in: archief Fr. Oehlen in G.A.V., arch. nr. 246, inv. 68)

Brief van de commissie Voedselvoorziening voor de Venlose evacuees in Tegelen aan burgemeester Zanders op 22-12 1944 (in: G.A.V. OV 7: oorlogsdocumentatie, doos 1, dossier 7, inv. nr 33)

Rapport 6 van M Gitmans aan burgemeester Zanders op 24-12 1944 (in: G.A.V. OV 7: oorlogsdocumentatie, doos 1, dossier 7, inv. nr 40 en archief Fr. Oehlen in G.A.V., arch. nr. 246, inv. 68)

Brief van commissie Voedselvoorziening voor de Venlose evacuees in Tegelen aan de heren Ebus en Bertels op 26-12 1944 (in: G.A.V., archief Gemeentesecretarie Venlo, arch. nr. 228, inv. nr. 926)

Rapport 7 van M Gitmans uit Tegelen aan burgemeester Zanders op 27-12 1944 (in: G.A.V. OV 7: oorlogsdocumentatie, doos 1, dossier 7, inv. nr 40 en archief Fr. Oehlen in G.A.V., arch. nr. 246, inv. 68)

Brief M Gitmans Tegelen aan burgemeester Zanders inzake halen van gist in Lobberich op 27-12 1944 (in: G.A.V. OV 7: oorlogsdocumentatie, doos 1, dossier 7, inv. nr 41 en archief Fr. Oehlen in G.A.V., arch. nr. 246, inv. 68)

Antwoord (Rapport) van burgemeester Zanders aan M. Gitmans op 27-12 1944 (in: G.A.V. OV 7: oorlogsdocumentatie, doos 1, dossier 7, inv. nr 41 en archief Fr. Oehlen in G.A.V., arch. nr. 246, inv. 68)

Brief Gitmans Tegelen aan burgemeester Zanders inzake voedselvoorziening op 29-12 1944 (in: G.A.V. OV 7: oorlogsdokumentatie, doos 1, dossier 7, inv. nr 41 en archief Fr. Oehlen in G.A.V., arch. nr. 246, inv. 68)

Brieven van M. Gitmans aan Ebus op 29 en 30-12 1944 (in: archief Fr. Oehlen in G.A.V., arch. nr. 246, inv. 68)

Brieven van M. Gitmans aan J. Ebus op 29 en 30-12 1944 en 10-1, 13-1, 23-1, 29-1, 6-2, 9-2, 15-2 (2x) 1945 (in: archief Fr. Oehlen in G.A.V., arch. nr. 246, inv. 68)

Brieven van J. Ebus aan M. Gitmans op 10-1, 23-1, 8-2, 12-2 1945 (in: archief Fr. Oehlen in G.A.V., arch. nr. 246, inv. 68)

Brief van M. Gitmans aan burgemeester Zanders op 15-2 en 27-2 1945 (in: archief Fr. Oehlen in G.A.V., arch. nr. 246, inv. 68)

E. Overige relevante brieven, verslagen en rapporten van provinciale en regionale voedselautoriteiten in het najaar van 1944 en voorjaar van 1945

Verslag Gijs Bertels over de voedselvoorziening in Venlo in het najaar van 1944, in G.A.V., doos 2, map 5, nummer 30

Afschrift brief Provinciaal voedselcommissaris voor Limburg M. Dings op 24-10 1944 (in: archief Fr. Oehlen in G.A.V., arch. nr. 246, inv. 50)

Verslagen Commissie belast met de voedselvoorziening in de distributiekring Tegelen van 28-10, 31-10, 6-11, 6-11 (te Reuver), 9-11 , 12-11, 16-11 1944 (in: (in: archief Fr. Oehlen in G.A.V., arch. nr. 246, inv. 50)

Afschrift brief Provinciaal voedselcommissaris voor Limburg M. Dings op 20-12 1944 (in: Fr. Oehlen: *Harde taal der feiten* (Tegelen 1995), p. 28

Publicatie nr. 50 Distributiedienst Tegelen, 22-12 1944 (in: G.A.V. OV 7: oorlogsdokumentatie, doos 1, dossier 10, inv. nr 26)

Brief Gijs Bertels aan voedselcommissaris Dings van 5 januari 1945, in G.A.V., doos 2, map 5, nummer 30

Brief Gijs Bertels aan minister van Landbouw en Visserij, ir. S.Mansholt, van 3 april 1946 , in G.A.V., doos 2, map 5, nummer 66

F. Boeken, artikelen en verslagen

Brueren, L. en Montens,A.: *Uit het dagboek van een camouflagepriester*, over oorlog, bevrijding en thuiskomst 1944- 1945 (Venlo 1995)

Doumen, W.P. en Plamper, S.G.: *Tegelen/Belfeld 1944/'45 – een heemkundig onderzoek* (Tegelen 2004)

Hees, van, G. en J. Janssen, L. Brueren en H. Hermkens, *Velden 1940-1945* (z.p.; z.d.)

Knaapen-in 't Zandt, A.: *Wij willen vergeven, doch kunnen niet vergeten* (Cahier van de historische werkgroep Arcen-Velden-Lomm nr. 25; Velden 1995)

Kurstjens, W. en Peeters, J.: *Oorlogskelders* (Venlo 2014)

Leenen, T. : *Reizen in een kooi. Belevissen van een burgerjongetje 1939-1945* (Schoorl ; 2003)

Lokven, M. A.M. : *Drie bewogen maanden* (selectie door H. Hermkens; Blerick 2007)

Oehlen, Fr.: *De harde taal der feiten – Tegelen in de granatentijd* (Tegelen 1995)

Perrée, J. : *Onze evacuatie in 1944 naar Tegelen en onze terugkeer in 1945 naar Venlo*, op Google +

Verstraelen, F. J. : *Wandelingen door Steyl* (in eigen beheer; Leiden 2010)

Vincent, Sjra: *'de laatste loodjes wegen het zwaar...'- Reuver en Beesel, bezetting-verzet-bevrijding* (Reuver 1985)

Weelen, P.: *Limburg bevrijd* (Maastricht 1995)

G. Geluidsopnames

www.L1.nl: *Limburg bevrijd – Verhalen van Mesch tot Well, deel 1 en 2* Hieruit met name Jo Paquay uit Reuver, Mien Faessen uit Venlo en Lei Brueren uit Velden.

VOETNOTEN

- 1 Blondel, M. (ps. van Gijs Bertels): *Die Swaere Noodt* (Venlo 1945), p. 23
- 2 Peeters, J. en Kurstjens, W.: *Oorlogskelders* (Venlo 2015), p. 43
- 3 -- : *Velden 1904-1945* (z.p.; z.d) p. 82, respectievelijk: Breuer, L.: *Dagboek*, deel 1, op www.hetgeheugenvanNederland.nl
- 4 Knaapen-in 't Zandt, A.: *Wij willen vergeven, doch kunnen niet vergeten* (in: Cahier van de historische werkgroep Arcen-Velden-Lomm nr. 25; Velden 1995), p. 13
- 5 Uit: Hallo! Groeten van St. Paul van Marianhill in Nederland, mei 2014 en www.vriendenvanmarianhill.nl
- 6 Martien Blondel, alias Gijs Bertels meldt hierover in zijn kroniek *Die Swaere Noodt* op 6 november dat Tegelen meer dan vierduizend Venlonaren heeft opgenomen. De volgende dag komt in Tegelen de voedselcommissie bijeen. Die schat het aantal Venlose vluchtelingen op drie- tot vierduizend personen. Bijna twee weken later maakt Blondel in zijn kroniek melding van vier- tot vijfduizend personen en weer een maand later, op 3 januari, heeft hij het over vijfduizend Venlonaren die in Tegelen hun toevlucht hebben gezocht. Op 6 november 1944 maakt Kokke maakt in zijn dagboek melding van alleen al 4000 Venlose vluchtelingen in Tegelen, terwijl hij op 5 december rept van 5000 geregistreerde Venlose vluchtelingen in Tegelen. In zijn jaarverslag over de laatste negen oorlogsmaanden noemt H. Veenbrink, de leider van de Tegelse Distributiekring, een aantal van ongeveer vijfduizend Venlonaren. Frans Oehlen daarentegen stelt in *De harde taal der feiten* dat er zich begin november zeker niet meer dan vierduizend Venlose vluchtelingen in Tegelen bevonden (p. 24). Dit aantal kan natuurlijk later nog zijn opgelopen. Een aantal van vier- tot vijfduizend Venlonaren lijkt dan ook het meest in overeenstemming met de feiten.
- 7 Poel, van der, J.: *Venlo Frontstad*, bezorgd door Jan Gielen (z.p.; 2012), p. 75 e.v.
- 8 Ria Dierx-Louwers, interview met Adri Gorissen, in : *De laatste getuigen – persoonlijke verhalen van Limburgers over de Tweede Wereldoorlog* (Sittard 2015)
- 9 Perrée, J.: 'Onze evacuatie in 1944 naar Tegelen, de bevrijding en onze terugkeer naar Venlo', op Google +
- 10 Leenen, T. : *Reizen in een kooi* (Schoorl 2003), p. 205 en mail van 13-10 2012
- 11 Peeters, J. en Kurstjens, W.: *Oorlogskelders* (Venlo 2015), p. 53
- 12 Urselman: T. *Oorlogsdagboek*, p. 71, bezorgd door Will Soree en te lezen op www.roermondsepoort.nl
- 13 Peeters, J. en Kurstjens, W.: *Oorlogskelders* (Venlo 2015), p. 81
- 14 Munster, van, C.: *Oorlogsmemoires 1944-1945* in G.A.V., O.V. 7, doos 15, dossier 14
- 15 Weelen, P.: *Limburg bevrijd* (Maastricht 1995), p. 260 en interview op 9-11 2015
- 16 Tot de tijdelijke Venlose bewoners horen o.a. Piet Hoogendoorn, mevr. Hoogendoorn, mevr. Korsten en haar dochter, het gezin van Jean Peeters, bijgenaamd 'd'n Duistere', bestaande uit Bets, echtgenote, en Pierre, Nelly, Nico en Antoon. Bron: Pierre Peeters in mail aan auteur van 15-9 2015
- 17 Werps, A.: *Twee maanden schuilkelderleven vóór Nederland's bevrijding*, in: *Tegelenaren in oorlogstijd* (Tegelen 2012), p. 66 e.v.
- 18 Helmes, A.: *Steyl. Oorlogswinter '44-'45* (publicatie in eigen beheer; Steyl, z.d.), p.8
- 19 Willem Horstermans, Jan Hugens Sr. (voormalig machinist bij de spoorwegen en wonende op de Antoniusstraat), Josef Delvaux (van de Herungerweg), en een

- Halverkamps met onbekende voornaam. Later komt er nog een M. Driessen (van de Bolwaterstraat) bij, en maakt 'meester' J. Verstraelen van de Parkstraat uit Steyl, die een dagboek bijhoudt, ook melding van een G.H. Swijen (uit Blerick, oud-machinist)
Bron: Verstraelen, J.M.H.: *Oorlogsherinneringen*, dagboek no. VI, bezorgd door zijn zoon Frans (Leiden 2011)
- 20 Tot het contingent Venlonaren hier behoren hier o.a. makelaar Karel Wolters en zijn gezin, alsmede de twee broers Sef en Harry; het gezin van Wiel Lebesque van de Lunchroom op de Parade; een heer Dentgens (Dentjens?) van nabij het Sportfondsenbad en een heer Ronkers van de Jan Verwerstraat. Bron: dhr. C.L.H.J. Suters in mail aan auteur op 14-9 en 15-9 2015
- 21 Interview Geert Konings met G. Schattevoet
- 22 Peeters, J. en Kurstjens, W.: *Oorlogskelders* (Venlo 2015), p. 81.
- 23 -- : *Velden 1904-1945* (z.p.; z.d.) p. 85
- 24 Telefonisch interview op 10-11 2015
- 25 -- : *Velden 1904-1945* (z.p.; z.d.) p. 85
- 26 Passier, T. : *Vier maanden in de vuurlinie*; (in: P. Poeth: *Zij kwamen en gingen* (Tegelen 1985)), p. 182
- 27 -- : *Velden 1904-1945* (z.p.; z.d.) p. 86. respectievelijk: Breuer, L.: *Dagboek*, deel 1, op www.hetgeheugenvanNederland.nl
- 28 -- : *Velden 1904-1945* (z.p.; z.d.) p. 96
- 29 -- : *Velden 1904-1945* (z.p.; z.d.) p. 102 en 103
- 30 -- : *Velden 1904-1945* (z.p.; z.d.) p. 104 en 107
- 31 Oehlen, Fr.: *De harde taal der feiten* (Tegelen 1995), p. 9
- 32 Het verslag van dit overleg en daaropvolgende overleggen bevindt zich in het archief van Frans Oehlen, die dit als secretaris van de voedselcommissie opstelde: G.A.V. arch. 246, inv. nr. 50
- 33 Frans Oehlen beschrijft deze cruciale stellingname in zijn boek *De harde taal der feiten* en wijst hier op een mooi gebaar ('beau geste') van Tegelen om de Venlose bonnen in Tegelen te honoreren tegen de waarde die daarvoor in Tegelen gold en het voor Tegelen nadelige verschil in natura te vergoeden, wat door de Venlose voedselautoriteiten niet werd begrepen en dus ook niet geaccepteerd. Verdere informatie hierover ontbreekt. Zie Oehlen, Fr.: *De harde taal der feiten* (Tegelen 1995), p. 24
- 34 Dagboek P. Stroeken in G.A.V., O.V., doos 11, dossier 12
- 35 Leenen, T. : *Reizen in een kooi* (Schoorl 2003), p. 215
- 36 Interview met H. van Groenendaal op 2 en 4 november 2015
- 37 Brief Venlose comité aan burgemeester Zanders op 22 december 1944.
Zie: G.A.V. OV 7: oorlogsdocumentatie, doos 1, dossier 7, inv. nr 33
- 38 Brief van de commissie Voedselvoorziening voor de Venlose evacuees in Tegelen aan burgemeester Zanders, 22-12 1944 (in: G.A.V. OV 7: oorlogsdocumentatie, doos 1, dossier 7, inv. nr 33)
- 39 Blondel, M. (ps. van Gijs Bertels): *Die Swaere Noodt* (Venlo 1945), p. 43
- 40 Brief Gijs Bertels aan voedselcommissaris Dings van 5 januari 1945 in G.A.V., O.V. 7, doos 2, map 5
- 41 Brief van M. Gitmans aan Ebus, 23-1 1945 (in: archief Fr. Oehlen in G.A.V., arch. nr. 246, inv. 68)
- 42 Oehlen, Fr.: *De harde taal der feiten. Tegelen in de granatentijd* (Tegelen 1995), p. 17

Oorlogsmemoires 1944-1945

Oorlogsmemoires 1944-1945, zoals dit oorlogsdagboek heet, is van de hand van Corry van den Dolder - van Munster. Het is auteursrechtelijk beschermd en wordt hier afgedrukt met haar uitdrukkelijke toestemming. Iedereen die het hele dagboek wil publiceren moet een schriftelijke toestemming van Corry van den Dolder - van Munster verkrijgen (of haar kinderen als zij is overleden). Ze kan bereikt worden op het volgende adres:

Corry van den Dolder - van Munster
c/o Evelyn Van den Dolder
3116 Magnolia Drive
Hendersonville, North Carolina 28792-1153
U.S.A.

Corry van Munster tijdens de oorlog

OORLOGSMEMOIRES 1944-1945

Corry van Munster

VOORWOORD

Toen Corry van Munster in 1948 met haar man Jan van den Dolder uit Venlo naar de Verenigde Staten emigreerde, nam ze ook haar oorlogsdagboek mee. In Amerika verhuisden ze drie keer. Uiteindelijk kwamen ze in Connecticut terecht, waar ze veertig jaar lang woonden. Daar vond ze haar oorlogsdagboek terug. Nu woont ze alweer een tijdje bij haar dochter Evelyn in Hendersonville (North Carolina). Samen met Evelyn vertaalde ze het dagboek in het Engels en stuurde een kopie van de vertaling naar haar andere kinderen. Ook stuurde ze een kopie van het origineel naar haar zus Willy in Venlo. Willy wist niet dat Corry tijdens de oorlog een dagboek had bijgehouden en gaf het op haar beurt aan Jan Verkleij, een oud-collega en goede vriend van Corry. Samen werkten ze voor en tijdens de oorlog bij De Limburger Koerier, Corry als secretaresse en Jan als advertentieacquisiteur. Deze krant had zijn hoofdkantoor in Maastricht en een bijkantoor op de Markt in Venlo. Nu is er café De Vergulde Gaper gevestigd.

Jan Verkleij annoteerde en kopieerde het en maakte de publicist Sef Derkx erop attent, die er op 28 februari 2010 een aflevering van zijn rubriek *De oorlog gaat met pensioen* van Het Zondagsnieuws aan wijdde. Sef nam contact op met Corry en vroeg haar of zij het origineel wilde afstaan aan het Venlose gemeentearchief terecht, waar zich meer Venlose oorlogsdagboeken bevinden. Zo kwam het origineel bij het Gemeentearchief Venlo terecht, waar het voor iedereen ter inzage ligt.

Voor deze uitgave heb ik gebruik gemaakt van de door Jan Verkleij geannoteerde versie uit 2007, waarvan ik sommige voetnoten ongewijzigd heb overgenomen. Ook heb ik zelf voetnoten aangebracht waar ik dacht dat voor een goed begrip van de tekst noodzakelijk was. Die versie heb ik opgestuurd naar Corry, die deze samen met haar dochter Evelyn vanuit het origineel heeft aangevuld en verbeterd. Ook kwamen zij met suggesties voor voetnoten, waarvan ik de meeste heb overgenomen. Tussen haakjes is aangegeven van wie de voetnoot afkomstig is: (JV), (WK) of (CvM).

De reden dat ik Corry's dagboek in *Vlucht naar Tegelen* heb opgenomen is dat het een van de weinige documenten is die een gedetailleerd inzicht biedt in de netelige situatie waarin Venlose vluchtelingen vanaf 5 november 1944 tot 1 maart 1945 in Tegelen verkeerden. Andere soortgelijke documenten zijn het voorlaatste hoofdstuk van *Reizen in een kooi* van Toine Leenen en het oorlogsdagboek van A. Bouts, dat weliswaar op www.hetgeheugenvanNederland.nl staat, maar waarvan ik tot op heden de rechten niet heb kunnen verwerven.

Van het dagboek van Corry van Munster, die inmiddels 97 jaar oud is en *alive and well*, gelukkig wél. Ik ben haar daar zeer dankbaar voor. Tevens wil ik ook haar dochter Evelyn Van den Dolder voor de geboden hulp bij het persklaar maken van dit boek en Jan Verkleij bedanken, die mij op het dagboek opmerkzaam maakte.

Ten slotte nog iets over de spelling en interpunctie. Deze zijn aangepast aan de huidige conventies. Voor de spelling betekent dit dat de tussen- en eind-‘sch’ (zoals in ‘intusschen’ en ‘vleesch’) is veranderd in een ‘-s’, en de naamvalsuitgang ‘-n’ (zoals in ‘op dien dag’) is weggelaten. Wat de interpunctie betreft, gebruiken we tegenwoordig veel minder komma’s dan destijds. Diegenen die het manuscript in de originele staat willen kennen, verwijs ik naar het Gemeentearchief Venlo.

De foto’s die hier en daar zijn opgenomen, ontbreken in het dagboek, maar zijn voor deze uitgave hieraan toegevoegd, zodat er een levendiger beeld ontstaat van het gebeurde. Voorzover niet anders vermeld zijn deze foto’s afkomstig uit de collectie van de familie Van den Dolder. Hen en de overige bruikleengevers dank ik bij deze hartelijk.

Willem Kurstjens

De markt voor het Venlose stadhuis in de jaren dertig. Links van het midden is het kantoor van de Limburger Koerier. (coll. G.A.V.)

Zondag 3 sept. '44

Spannende toestand¹. Vandaag weer gas. 2 x luchtalarm.

Maandag 4 sept. '44

Geen courant gekomen uit Maastricht. Vermoedelijk lijn opgeblazen.²

1 Dit dagboek begint aan de vooravond van Dolle Dinsdag. Er hangt spanning in de lucht. Van overal komen berichten dat de Duitsers zich overhaast moeten terugtrekken voor de geallieerde troepen, die de Nederlandse grens zijn genaderd. Deze bevrijdingsroes komt tot uitbarsting op Dolle Dinsdag, als in verschillende steden grote groepen mensen zingend en dansend de straat op gaan. Zoals al snel blijkt, ietsjes (aan de zuidgrens) of veel (in Amsterdam) te voorbarig. (WK)

2 De Limburger Koerier werd in Maastricht gedrukt en per trein naar Venlo vervoerd om hier onder abonnees te worden verspreid. Het opblazen van de spoorlijn kan het werk zijn geweest van het ondergronds verzet. (JV)

Telefoonwerken met Zuiden afgesloten. De hele morgen geloop van mensen om de krant. 's Middags oppikken van mannen en jongens door Berendsen en consorten³ en Duitsers. Bij Welp boven aan 't raam⁴ was 't goed te zien hoe ze als vee bij elkaar gedreven werden. Berendsen schoot 'n paar keer in de lucht ter waarschuwing. Welp en Verkleij kwamen achtereenvolgens binnengevlogen en waren op 't nippertje ontsnapt. Angstige spanning. *Der Weg zurück* der Duitsers uit België.

3 Johan Berendsen, alias 'de schrik van Venlo', was een Duitsgezinde politiemann uit Blerick, die met een groepje gelijkgezinde collega's joeg op joden, onderduikers en verzetsmensen. Hij vermoordde verschillende van hen en werd hiervoor na de oorlog ter dood veroordeeld en geëxecuteerd. (JV)

4 De familie Welp woonde boven de krant. Ook Jan Verkleij had er twee kamers. (JV)

Maandag 11/9

De gehele week onrustig geweest door razzia's van de N.S.B. en de Duitsers. Thuis ook schuilplaats gemaakt voor Pa en Toine⁵. Gelukkig niemand gesnapt. Vandaag naar Helden geweest. 't Was pracht weer en 'n reuze dag om te fietsen. Brood en vlees meegekregen en heerlijk gegeten, o.a. rijstepap (van volle melk!) Met Chrit Schraven terug getoerd. We zagen hoe 't vliegveld van Venlo gebombardeerd werd en hebben heel gezellig naast elkaar in 'n greppel gezeten (ter beschutting voor de vliegers).

Dinsdag 12/9

Er gaan vandaag geruchten als zou Maastricht ontruimd zijn. Ik ga nog geregeld naar kantoor om te horen hoe de zaken staan.

Vrijdag 15/9

Maastricht bevrijd! Aanplakbiljetten schansen.

Zondag 17/9

Eindhoven bevrijd. Wie volgt? Vandaag in Venlo aan het werk, d.w.z. de mannen. Er wordt

5 Het huis waar het gezin Van Munster woonde, stond aan de Mariastraat in Venlo-Zuid. Toine (zie foto) was Corry's broer. (CvM)

geschanst⁶. De Duitsers dreigden met doodschieten van enkele burgers en toen kwam het saamhorigheidsgevoel der Venlonezen boven en men ging aan het werk. Men dééd tenminste alsof, want veel werd er niet uitgevoerd. Volgens verhalen van Toine werden de Duitsers van boven naar beneden beduveld. 's Avonds algemene optocht naar huis. De vrouwen en meisjes stonden de 'harde werkers' op te wachten. Met hoge hoeden op en uitgedost als in 'n vastelaovend-optocht kwamen ze thuis. Venlo op en top!

Donderdag 21/9

De hele week berichten gehaald bij Jan⁷. Vandaag 'n fles olie gekregen. Komt goed van pas.

Vrijdag 22/9

6 De Duitsers riepen de mannen op om te komen schansen, d.w.z. tankgrachten of loopgraven voor hen te graven. (JV)

7 Met 'berichten' worden 'radioberichten' bedoeld: Jan van den Dolder (zie foto), Corry's verloofde, had een radio verborgen. Jan was lid van het verzet, maar sprak daar met niemand over. Later kwam ze erachter dat hij op zijn werk – een drukkerij – illegaal persoonsbewijzen en voedselkaarten maakte voor ondergedoken Joden en verzetsmensen. Ook was hij lid van het Rode Kruis. Bij crashes van geallieerde vliegtuigen probeerde hij altijd zo snel mogelijk ter plaatse te zijn, om identiteitsbewijzen van dode piloten te verzamelen, die hij via het verzet aan hun familie deed toekomen, en om nog levende piloten te verzorgen en te laten onderduiken. (CvM)

V.l.n.r. De zusjes Mies, Wil en Corry van Munster en Corry Verhagen

Vanmiddag op de fiets naar Belfeld met C. Verhagen⁸. Prachtweer. In Tegels Broek waren Polen en Russen (ook vrouwen en meisjes) aan 'n tankval bezig. Arme stumpers, die vrouwelijke slaven. Bij Ernst in Belfeld⁹ even gepraat en enkele savooiekolen gekregen. Ook mochten we op het veld wat mais plukken. Voordien heb ik nooit geweten hoe mais groeide en wat je er feitelijk mee kon doen. Nu malen we het door de koffiemolen en eten maispudding. Ook nog even bij Anny Sloesen in Steyl aan geweest. Haar jongen was ook thuis, daar hij door de omstandigheden niet meer met de trein weg kon.¹⁰

8 C. Verhagen is Corry Verhagen, een goede vriendin van Corry. (CvM)

9 De heer Ernst was de agent van de Limburger Koerier in Belfeld. (JV)

10 De Nederlandse regering in Londen had opgeroepen tot een spoorwegstaking om het treinverkeer lam te leggen. Zo wilde men het geallieerde offensief ondersteunen. (CvM)

Zaterdag 23/9

Vanmorgen naar Lottum per fiets. Antoon¹¹ mee de boer op geweest. Wat ziet die knul er goed uit. 'n Levende reclame voor Lottums inwoner Keiren. Verschillende flessen melk gekregen en enkele tientallen kilo's appels. Reuze gesleept, maar 't loonde de moeite en was

uitstekend voor m'n 'lijn' (die toch wel nooit

11 Antoon (zie foto) was een broer van Corry. Hij zat in Lottum ondergedoken bij een boer, die Keiren heette. Hij kwam daar niets tekort, zoals blijkt uit de daaropvolgende zinnen. (CvM)

de gewenste maat zal krijgen!)

Maandag 25/9

Vandaag weer 'n fles olie van Jan gekregen. Daaraan hadden we het te danken dat ma 's avonds patates frites bakte. Heerlijk, zalig was het. 't Moest wel op de kachel en op 'n elektrisch kookplaatje gebeuren, maar na enkele uren (ik meen van ± 4 tot 8 uur) was het baksel klaar.

Dinsdag 26/9

(in steno)

Donderdag 28/9

Vanmiddag met mevr. Welp naar Veldensweg geweest om appels te halen. Zij vond het raar om met 'n kinderwagen zonder baby te lopen en verbeelde zich dat iedereen in de wagen keek, wáár het kind eigenlijk lag.

Vrijdag 29/9

Weer naar Lottum geweest met C. Verhagen 8 uur 's morgens. Leuke tocht gehad.

Halverwege Velden sprong met 'n verschrikkelijke knal de band van Corry haar fiets. We schrokken ons rot, want ik dacht dat er op ons geschoten werd. Op de Veldensweg zitten overal mitrailleurstussen 't struikgewas, dus wij dachten dat zo'n verborgen mof 'ns lollig wilde zijn. Corry wilde van geen afstappen weten en hobbelde op 2

'zökke'¹² banden verder. Bij Lomm ontwaarden we 'n heel stelletje Hitlerjugend en Grüne Polizei. Aangezien mijn fiets nog te goed was voor deze 'heerschappen' borgen we deze zolang in 'n schuur bij mensen die langs de weg woonden en trokken 'sous pieds'¹³ verder. Bij het weggetje dat op 't veer aangaat, stond 'n schildwacht. We mochten niet verder. 'Keine Civilisten mehr über das Febr.' Juist reed 'n auto met 'mieters'¹⁴ langs ons weg en op aanwijzing van de wacht trokken we naar beneden Maaswaarts. Daar wachtte ons 'n hele troep moffen. We mochten niet door. Zelfs niet toen Corry beweerde dat ze melk moest halen voor haar moeder, die pas 'n 'kleines Schwesterchen' had gekregen. Grote hilariteit bij de moffen en ze moest eens uitleggen hoe dat kon.¹⁵ Na veel gepraat over en weer: 'we konden wel spionnen zijn', en : we moesten eerst iedere kerel die daar stond 'n Kuss geben' (t idee!!) mochten we eindelijk met 'n transport soldaten mee over de Maas. Eén uur kregen we tijd en moesten ons persoonsbewijs afgeven. Antoon lag nog in bed.¹⁶ We laadden onze fietsen, tassen enz. vol appels en vertrokken weer. Een uur is veel te kort om veel binnen te krijgen.

12 Noord-Limburgs dialect voor 'lekke' (WK)

13 Bedoeld is hier *à pied*: te voet (WK)

14 'Mieters' was een neerbuigende benaming voor 'Duitse officieren' (CvM)

15 Corry maakte hier een vertaalfout: ze bedoelde te zeggen dat haar moeder een baby had gekregen en Corry had gevraagd melk te halen voor haar kleine zus. (CvM)

16 Corry had onder in haar tas een geweer voor Antoon verborgen. Ze schreef dit echter niet in haar dagboek omdat ze bang was dat de Duitsers of N.S.B.'ers dit zouden lezen als zij in hun handen viel. (CvM)

Veel Tommies¹⁷ zwierven boven ons hoofd toen we terug gingen. Om 2 uur bereikten we Venlo weer.

Maandag 2 Oct. '44

Jan bracht vanmorgen 150 pond aardappelen.

Dinsdag 3 Oct.

4 K.G. suiker.

Vrijdag 6/10

Volgens mensen werd in de Hagerlei melk uitgedeeld door de moffen. Ben gaan kijken, *but nothing*. Tientallen van ónze koeien liepen daar in de wei en werden door die kerels gemolken. Mens erger je niet!

Zaterdag 7/10

Met Wil en C. Verhagen naar Velden gelopen. In Schandelo om melk gevraagd. Nergens hadden ze iets over. '*We hebbe gèn küh*', maar er stonden er wel op stal, want ze loeiden gezellig. Op deze dag is mijn sympathie voor de boeren geboren. Werkelijk, 't zijn reuze lui! In Velden aardappelen gekocht en in de bolderwagen naar Venlo gesjouwd. Twee keer kiepte dat rot karretje om en de petatten eruit. De gasketel¹⁸ werd met enthousiasme toegewuifd toen we hem eindelijk ontdekten. 's Avonds blären, blären en nog eens blären.

17 Engelse vliegtuigen (WK)

18 Er stond destijds op de Urbanusweg een grote gasketel, van waaruit de stad van gas werd voorzien. (JV)

Woensdag 11/10

Om 3 uur n.m. te voet naar Lottum met Corry en Mien Verhagen. 5 uur n.m. aankomst.

Daarna 'de boer op' met Leny Clevis. Resultaat 3 flessen melk. In 't donker terug. Toen met Antoon bij Keiren gegeten: brood + vet + worst! Daarna in de keuken gezeten en later met 3 in een bed geslapen. Mien dorst niet op de po 's nachts, omdat ze 't zo'n gek gehoor vond voor de burens. Corry deelde midden in de nacht dropjes en appelen uit. Buiten klonk 'n luguber geluid, net of ze iemand langzaam van kant maakten. We hebben heus niet erg veel geslapen, temeer daar het front bij Venray¹⁹ ontzettend tekeer ging en Mien maar bang was niet meer in Venlo terug te komen.

*We rose early in the morning*²⁰ en Leny en ik konden nog 15 eieren op de kop tikken en betaalden er 15, zegge en schrijven, vijftien cent voor. Na nog enkele kilo's appelen ingeslagen te hebben (ik meen 75 kg) vertrok de voetreis weer Venlo-waarts. We trokken en duwden, sjouwden en kregen 't erg warm. Daar kwam nog bij dat Mien doodsbenuwd was voor de overvliegende Tommies en telkens niet verder durfde. Corry en ik amuseerden ons ermee, tot grote woede van Mien. Toch hebben we nog in 'n greppel gelegen, daar de Tommies doken en 't veer bij Grubbenvorst bombardeerden. Je zag de bommen uit de toestellen vallen.

19 De geallieerden maakten zich op voor een aanval op Venray. (JV)

20 'We stonden heel vroeg op.' Kennelijk had Corry er aardigheid in Engels te leren, zoals veel jongeren in die tijd, die reikhalzend uitzagen naar hun geallieerde bevrijders. (WK)

Mien lag zó op haar buik, doch ik dacht aan m'n kostbare eieren en deponeerde die eerst voorzichtig in het gras, voor ik er zelf bij ging liggen. Toen we bij het Gebroken Slot²¹ waren, kwamen we mensen uit Venlo tegen die vertelden dat er 'n grote razzia werd gehouden in de stad. Gelukkig bleek later dat er geen persoonlijke kennissen gepikt waren, maar toch zijn er toen nog ± 500 mannen meegenomen. De eieren, melk en appels werden met gepaste vreugde in ontvangst genomen.

Vrijdag 13/10

Vrijdag én de dertiende. Nu, het is wel 'n ongeluksdag geweest vandaag. Vanmorgen naar de stad geweest en ontmoette vooraan op de Vlesstraat Ma, die ook boodschappen had gedaan.

Het was ± 11 uur en er kwamen juist veel vliegtuigen aan. Ter beschutting tegen de scherven van het afweergeschut gingen we in het portiek van de slagerij Hendriks staan.

Opeens kwam met 'n luid geronk 'n vliegtuig naar beneden. Wij verder de winkel in en tegelijkertijd vielen de bommen. De grote winkelruit van de slagerij sprong stuk en alle mensen lieten zich op de grond vallen. Toen maakte Hendriks de kelder open en we kropen er allen in. Maar het gevaar bleek alweer voorbij te zijn. We kwamen weer boven de grond en Ma ging huiswaarts en ik verder de stad in. Ik had echter nog geen 100 meter gelopen toen er weer

²¹ Het Gebroken Slot is de naam van kasteel Grubbenvorst, ook bekend als burcht Grebben. De naam verwijst al eeuwenlang naar de verwoeste staat van het kasteel. (WK)

vliegtuigen doken. Ik vloog 'n winkel in en door naar de kelder. Daar zaten al veel mensen. Nauwelijks een minuut beneden of daar kwamen ze, de bommen. De kelder golfde en schudde vreselijk en de mensen baden en huilden van angst. Er kwamen 2 moffen naar beneden (in de kelder) 'gevallén', één zo wit als 'n doek en helemaal overstuur.

Het duurde wel 10 minuten voor hij weer gekalmeerd was. *'Es kommen noch viel mehr Flugzeugen. Die ganze Stadt geht r'an,'* zei een der moffen. Wij lachten er eens om en waren blij dat we er veilig vanaf gekomen waren. Verder op de Vlesstraat kwam ik Paula tegen. We gingen eens kijken waar de schade was. Bij de Begijnengang werden de eerste gewonden weggedragen. Nassastraat, Van Cleefstraat en Parade waren voor een groot gedeelte weg.

't Was 'n vreselijke toestand. 't Rembrandt-theater ging in vlammen op. Hier had Paula staan schuilen, doch was bij nader inzien maar liever doorgelopen!! Bij de Venlose Courant waar ze later in de kelder zat, viel 'n bom in de drukkerij, doch ontplofte niet! Resultaat van dit

Paula of Pau (zie foto) was Corry's zus. Ze werkte in het kantoor van het pakhuis, waarvan sprake is bij de dagboeknotitie van 2/12. Dhr. Martens was Paula's baas (CvM)

bombardement: 35 doden en een groot aantal gewonden, veel puin en enkele gaten in de brug.

Maandag 16/10

(in steno.²²)

Woensdag 18/10

Fles olie.

Donderdag 19/10

Vanmiddag weer bommen gevallen. Nu op Roermondsestraat, huis van V. Wylick. 's Avonds zonder licht. De jongens gekaart bij kaarslicht.

Vrijdag 20/10

Vannacht beneden in huiskamer geslapen. Zijn de Tommies 10 km. van Venlo?

Vrijdag 27/10

Vanmorgen naar Blerick geweest om 'n brief voor Dick²³ weg te brengen, naar de Baarlosestraat. Toen ik terugkwam en op de Antoniuslaan liep, kwamen er formaties

22 Er staat: 'Jan Verkleij en Jan Welp tipsy' (CvM)

23 Dick (zie foto) was een broer van Corry die aan tuberculose leed en in een sanatorium verbleef. (CvM)

bommenwerpers aan. Het afweergeschut begon te knallen en doodsbang ben ik naar de Antoniuskerk gehold om daar te schuilen. Buiten mij was er nog 'n oude man in de kerk. Daar doken de vliegtuigen al en we hoorden de bommen over de kerk gieren. Ik ben maar heel stijf achter tegen de muur gaan staan en hoorde weer nieuwe bommen huilen en ontploffen. Ramen sprongen stuk en kalk kwam naar beneden. 't Was 'n angstig ogenblik. Gelukkig, het hield op. Ben toen op 't kerkhof gaan kijken en zag Venlo branden, doch kon niet zo gauw zien wáár 't was.

Op 'n holletje over de Antoniuslaan en hoorde dat de brug ook getroffen was. Maar ik moest en zou erover. Grote gaten in 't wegdek en eronder stroomde het water van de Maas. Halverwege de brug gekomen kwamen er opnieuw vliegtuigen aan. Meteen draaide alles om en holde terug. De moffen liepen het hardst en duwden iedereen opzij. Het was levensgevaarlijk op die brug, modder waar je over uitgleed, planken waar je over struikelde en dan nog de gaten waar je in terecht kon komen en doorvallen. Drie keer heb ik op de brug gestaan en ben weer terug gemoeten, omdat er luchtgevaar was.

Toen, aan de Brugstraat-Viaduct: de ruïnes. Het hele blok huizen hoek Vleesstraat-Spoorstraat was weg. Luchtbescherming en Rode Kruis liepen te zoeken en sjouwen met doden en gewonden. Boom, Roermondsestraat, had 'n voltreffer gekregen. Melkinrichting 'De Nijverheid' lag in puin. Er hadden daar juist veel kinderen gestaan om melk te halen en alles zat eronder, o.a. werd

Ravage in de Mariastraat, waar het gezin Van Munster woonde (coll. G.A.V.)

Annie v. Soest er dood uitgehaald. 'n Ontzettende toestand. Is dit nu alleen voor de brug bedoeld geweest? 's Middags naar de stad. Bij de Limburger Koerier geschuld voor nieuwe zending bommen. Alles bad dat de brug dit keer toch goed geraakt mocht worden, dan kwam er tenminste een eind aan deze angst en was het niet meer nodig dat er gebombardeerd werd. Toen het even rustig was, ging Verkleij buiten kijken en kwam terug met de mededeling dat de brug er nog stond! Blerick was dit keer het slachtoffer geweest. Kunnen de Tommies dan zo slecht mikken?²⁴

²⁴ Op deze dag werden er in Venlo 48 en in Blerick 26 mensen gedood. (JV)

Zondag 29/10

Vanmiddag met Pa en Mies naar de stad geweest. We wilden bij Jan berichten halen. De Spoorstraat was bij het National afgezet wegens blindgangers die men zou laten springen. Wij terug. Op de hoogte van de Paters werden vliegtuigen gesignaleerd. De schuilkelder in... Er brandde een lampje en in 'n hoek zaten paters te bidden. Opeens... 't bekende gierende geluid. Wéér 'n aanval. Onwillekeurig krompen we in elkaar en voelden de dreunende slagen der ontploffingen. Het was alsof het boven ons hoofd was. Toen het stil werd keken we elkaar eens aan en dachten vast en zeker hetzelfde: 'We leven nog.' Boven vernamen we dat het ditmaal wéér Blerick

Enkele getroffen panden in de Ginkelstraat

was geweest. De hele Antoniuslaan was nagenoeg weg, de kerk lag in puin, enz. Het Rode Kruis reed weer heen en weer, naar en van het ziekenhuis. Treurig. De brug staat er nog!

Maandag 30/10

Vanmorgen langs de Maas gewandeld. De brug is kapot! Vannacht doormidden geknapt, toen twee tanks elkaar wilden passeren. Gelukkig!²⁵

Woensdag 1 november

Vanmiddag naar 't kerkhof gewandeld.

²⁵ Alleen de verkeersbrug was kapot, de spoorbrug niet. (JV)

Grote massagraven voor de slachtoffers der bombardementen. Zij rusten in vrede.

Vrijdag 3/11

Vanmiddag bommen gevallen bij ons in de straat. Om 7 min. over half 4 n.m. Bakkerij de Honing getroffen. Allen levend eruit. Smeets, Witgens, Groenen in puin. Ook fam. Kusters getroffen. De oude mensen zijn dood. Ze werden gevonden op de keldertrap met de armen om elkaar heen. Mies en ik zaten alleen bij ons in de kelder. Ik wilde er eerst nog niet in, maar op aandringen van Mies ging ik toch. Net op tijd. Kalk en stof vloog naar beneden. Ik dacht: 'Nu is het onze beurt. Nu gaan we eraan.' Het was ontzettend. Er kwam niets meer en we

leefden nog. Bovengekomen ontdekten we het vreselijke. Toine, Wil en Pa kwamen gauw aanhollen. Ma was in de stad, vlees halen op de bonnetjes. En in de stad waren óók bommen gevallen... Pa direct terug. Jan kwam kijken. Bij Smeets en Kusters werd direct gegraven. In Sinselveldstraat ook bommen. Daar was brand uitgebroken en de mensen vormden kettingen met emmers water. Pa had Ma heelhuids opgediept. Ze had geschuild in de Klaaskerk²⁶ en was natuurlijk erg geschrokken. Ook Wiel Manders' bibliotheek²⁷ getroffen. Ons huis erg beschadigd. Dak nagenoeg weg, ruiten eruit, grote scheuren in de muren. De bovenste trap helemaal kapot. 's Avonds om 8 uur, we zaten te eten bij 'n kaars, werd er aangezegd dat we ons huis moesten verlaten. Er lag 'n blindganger bij Witjens in de tuin. Daar trokken we heen met ons nachtgoed. Pa en Ma naar Ariëns, Pau en Toine naar Verhagen, Mies en Wil: De Bruin, ik zelf naar Rietman. Het regende en was pikkedonker. Bij Smeets werd nog gegraven...

Zaterdag 4/11

Vanmorgen eerst thuis gegeten. Toen kwam Jan en vroeg of we met hem meeingingen naar de Ginkelstraat. Hij zou eerst even 'n wagentje halen voor onze dekens, enz. Terwijl Jan weg was: vliegtuigen, bommen, Ginkelstraat kapot. Dus dat adres ging niet door. Toen

26 De Klaaskerk, zoals de St. Nicolaaskerk in de volksmond werd genoemd, stond op de hoek van de Klaasstraat-Vleesstraat en is bij het bombardement op zondag 5 november verwoest. (JV)

27 De bibliotheek van Wiel Manders bevond zich aan het begin van de Vleesstraat, waar nu C&A ligt. (JV)

besloten: naar Limburger Koerier, in de kelder. Daar waren Verkleij en Lotje²⁸. 's Middags erwtensoepe gegeten en brood met stroop. Daar wij verder met thuis niets afgesproken hadden en de dekens en zo nog gehaald moesten worden (we zouden in de kelder daar blijven slapen) ging ik om ongeveer half drie naar Ariëns, waar Pa en Ma nog zouden zijn. Het was angstig stil in de stad. Ik ben op 'n drafje over de Parade-Spoorstraat gehold. *'Haben Sie Angst?'* vroeg een mof me. *'Natuurlijk,'* zei ik. Ja, wie zou ook geen angst hebben. Geen mens op straat te zien en alsmaar klauteren over puin en nog eens puin. *'Das macht ja alles der Tommie,'* zei de bewuste mof nog. In de Spoorstraat holde ik achter een eenzame man aan, die zich met een ruk omdraaide, toen hij me hoorde en vroeg: *'Zien ze d'r weer?'* Op mijn ontkennend antwoord zei hij: *'Idders kier as ik minse hard zeen laupe, dink ik det ze d'r weer zien.'*

Ik bereikte net buiten adem de Roermondsestraat, toen er werkelijk weer vliegtuigen te horen waren. Met 'n vervaarlijke hol was ik juist op de Tegelseweg, toen het afweergeschut begon te donderen. Gelukkig zag ik iemand z'n huis binnengaan en schoot erop af en mee de kelder in. Gelukkig was het gauw rustig en ik weer naar buiten. Nauwelijks de Hendrikstraat ingedraaid of het geschut begon weer.

Gelukkig kon ik bij Oma Cornet²⁹ binnen komen en nauwelijks in de kelder of het begon weer.

28 Lotje werkte als hulp in de huishouding bij mevrouw Welp, die met haar gezin boven de krant woonde. (JV)

29 Oma Cornet was de bejaarde buurvrouw van Corry. (CvM)

Het was het ergste bombardement dat we meegemaakt hadden. Het keldertje kraakte en steunde, de grond golfde onder je voeten en maar steeds hoorde je de bommen over het huis huilen en gieren en de dreunende explosies. Het was niet te beschrijven, maar in één woord ontzettend. Het gaf je een gevoel of er niets meer levend vanaf zou komen. Gelukkig was dit niet het geval en kwamen we er heelhuids vanaf. De rest van de familie was ook nog oké. Alleen was de Limburger Koerier op het nippertje aan 'n voltrefter ontsnapt. Pal voor de deur een paar grote kraters. Ook de Roermondsestraat was letterlijk met bommen bestrooid. Tientallen zijn er daar gevallen. Stel je eens voor dat ik langzaam gelopen had... Toine en ik zijn later nog met dekens naar de stad gesjouwd, doch dit bleek niet nodig geweest te zijn, daar de fam. Welp, Verkleij en Lotje ook weg gingen³⁰. Ze durfden niet meer in de stad te blijven. Het kantoor zag er verschrikkelijk uit en daar werden mijn zenuwen me een ogenblik de baas. 'Is dit nou oorlog?' vroeg ik aan Verkleij. 'Ja, dit is oorlog!' 's Avonds sliepen we bij Ariëns³¹ en hadden geen angst voor de vliegtuigen die overvlogen, want 's nachts hebben ze andere doelen. Dan gaan de Duitse steden eraan. Overdag, als ze kunnen zien waar ze gooien, wordt Venlo genomen ... 's Avonds brandden de Martinuskerk en de Klaaskerk, benevens de Enfa af. Het

30 De dekens waren bedoeld voor de familie Welp en Jan Verkleij, maar de bovenwoning bleek bij het bombardement zo beschadigd te zijn dat men er niet meer kon wonen. (JV)

31 De familie Ariëns had een schoenhandel op de hoek van de Gasthuisstraat en Grote Kerkstraat. (JV)

was 'n akelig gezicht, toen de toren, 'de Sint Mertestore', in vlam stond. Daar ging de trots van Venlo, de toren die zoveel eeuwen op 't 'stedje van lol en plezeer' had neergezien. Die ons gezien had met lampions in de Sintermertes-optocht, met maskers en verkleed in de Vastelaovend-optochten én met de rozenkrans in de hand bij processies en bedevaarten naar Genooi. De kerk waar onze goede deken Van Oppen z.g.³² zo dikwijls met de Venlonaere heeft gebeden voor het wel en wee der stad. De toren waar in het begin van de oorlog onze Hollandse jongens hun uitkijkposten hadden en waar fier de Nederlandse vlag op wapperde. Die je kilometers van de stad af al begroette en je deed weten waar het hartje der bevolking klopte: 'En midden in die kleure, Sint Mertestore steit, Dè wies zoë erns nao baove, Wao mien verlangen geit.' Nu is Venlo eerst werkelijk één grote puinhoop.

Zondag 5/11

Vandaag bij Ariëns, O.L. Vrouweplein. De familie zelf ging de stad uit, uit angst voor nieuwe bommen. Paula en Toine, die bij Verhagen geslapen hadden, bleken ook met die familie naar buiten te zijn getrokken. De hele dag renden we kelder in en uit, als we Tommies hoorden. Eindelijk 's middags tegen 4 uur kwam er weer 'n aanval. We zaten op tijd in de kelder en ondergingen voor de zoveelste keer de sensatie van 'n bombardement.

32 Z.g. betekent zaliger: deken J. Van Oppen was in september 1942 door de Duitsers opgepakt en kwam in het concentratiekamp te Amersfoort terecht, van waaruit hij op 16 januari 1943 naar Kamp Vught werd gebracht waar hij op die dag of een dag later is overleden. (WK)

Corry's moeder

Gezellig was het niet, het leek vlakbij en we hoorden de ruiten stuk springen. Eén ogenblik dachten we dat het huis zelf eraan ging, maar toen we boven durfden te komen, bleek het 'n tiental meters achter het huis te zijn.

Verhagen was plat, finaal weggeblazen (en Pau en Toine wandelden op hun dooie gemakke ergens in Tegelen). Ook de huizen ernaast waren weg. De bewoners waren gelukkig allen naar buiten getrokken en constateerden 's avonds bij hun terugkeer dat ze zo arm waren als Job, maar ook dat ze 'n goede Engelbewaarder hadden gehad. 's Avonds besloten we de stad uit te gaan en ergens anders onderdak te zoeken. In ons huis zelf konden we toch niet meer in en Venlo was te zeer tot 'open stad' verklaard. Waarnaartoe wisten we nog niet.

Maandag 6/11

Vanmorgen vroeg opgestaan en weggetrokken. Een wasmand en enkele tassen met levensmiddelen en kleren meegenomen. Toine en Lies Slijpen fietsten vooruit, daar ze een adres voor ons hadden en Toine eens poolshoogte ging nemen. Toen hij later terugkwam bleek het dat dit adres al bezet was. Daar stonden we te staan. Gelukkig moest Ma naar de wc en ging het huis binnen waar

Kerkhoflaan 10 (coll. fam. Gruiters)

we toevallig voor stonden. Ze praatte even met de bewoners en het bleek dat deze mensen - vader, moeder en 10 kinderen - in de kelders woonden en sliepen. De bovenvertrekken waren leeg en wij zouden daar eventueel gebruik van mogen maken. Er werd niet lang over gepraat en we trokken binnen met ons boeltje: huize Gruiters, Kerkhoflaan 10, Tegelen. We zijn onderdak, gelukkig, en morgen halen we wat meubels.

Donderdag 9/11

Vanmorgen om 7 uur naar Venlo. We zijn al 2 dagen op en neer geweest, maar dit kan alleen 's morgens heel vroeg en 's avonds om 5 uur gebeuren, in verband met luchtgevaar. Nu hebben we de meeste meubels van boven naar beneden getransporteerd, en laden die dan morgen op, naar Tegelen.

Vrijdag 10/11

Om half zes op. Met twee karren naar Venlo. De meubels opgeladen en weer terug naar ons nieuwe home. In de brievenbus Mariastraat vonden we

een brief van Dick. Hij maakt het goed en wacht op de Tommies, die nog steeds voor 't kanaal Wessem-Nederweert zitten.

Zondag 11/11³³

Vandaag fijn 'thuis'. We kregen 'n fles melk van Mia Berden, die nog geregeld van Helden naar hier komt. Van tante Cato 'n glas vlees.³⁴

Om 10 uur was er 'n Hoogmis in de H. Hartkerk. Verschillende Venlose mensen. Er werd gecollecteerd voor de slachtoffers van de Venlose bombardementen.

Maandag 13/11

Nog steeds sjouwen met kleinigheden uit Venlo.

Dinsdag 14/11

Jan op bezoek. Bracht 'n koffer mee met levensmiddelen, o.a. brood en heerlijke goudrenetten.

Woensdag 15/11

Vanmorgen laatste meubels uit Venlo gehaald. Met grote wagen gesjouwd. Bij Rie Gruiters voorop bagagedrager van fiets gezeten (fiets zonder banden). *Libelle's*³⁵ van de zolder gehaald.

Rie Gruiters in 1948
(coll. fam. Gruiters)

Donderdag 16/11

Erwtensoep met pannenkoek na. 's Middags met Rie Gruiters op de fiets naar Beesel geweest om stroop te halen. 't Regende dat het góót en we waren doornat toen we thuis kwamen. Het resultaat van deze

tocht was nihil. Wel hadden we haast 'n granaat op ons hoofd gehad.³⁶

Vanmiddag hebben we van dichtbij kennis gemaakt met de Engelse granaten. Beesel was uitgestorven. We zagen geen mens, behalve enkele moffen.

Een oude man kwam heel voorzichtig kijken en vroeg of we niet erg lekker waren om zo doodgemoedereerd van Tegelen daarnaartoe te komen fietsen. Er was al 'n kip van hem gedood door 'n scherf.

We kregen toch wel 'n beetje angst voor al dat schieten en met 'n klein brood, dat we zonder bon in 'n bakkerij kregen, fietsten we doornat terug. Ook de Rijksweg lag al voor 'n gedeelte onder vuur.

33 11/11 in het origineel, maar in werkelijkheid 12/11 (CvM)

34 Mia Berden was de dochter van de eigenaar van de winkel waar Corry's vader werkte. Tante Cato was haar tante. (CvM)

35 Het vrouwen tijdschrift *Libelle* verscheen al voor de oorlog. (JV)

36 Aan de overkant trokken de geallieerden op naar Blerick en vuurden daarvandaan op Duitse stellingen op de oostoever. Deze granaatbeschietingen namen in november in intensiteit toe - met als hoogtepunt die op 3 december 1944 toen Blerick werd bevrijd - maar duurden daarna voort. (JV)

Zaterdag 17/11³⁷

Engelsen rukken op aan de overkant van de Maas. Granaten vallen in Belfeld en Steyl. Vandaag weer bommen op Venlo, niet zo erg als geweest. In de rij gestaan in de Posthuisstraat³⁸ om brood voor Venlose evacuees.

Zondag 18/11³⁹

Vanmiddag ging de toren van de Antoniuskerk in Blerick de lucht in. Vermoedelijk door de Duitsers laten springen. Even daarna weer vliegtuigen boven Tegelen. We zagen de bommen vallen en neerkomen op Venlo. Weer nieuwe slachtoffers. Zijn er nu nog geen stukken genoeg?

Dinsdag 21/11

Vandaag rumoerig front aan de overkant.

Woensdag 22/11

Vanmorgen Jan weer op bezoek. Vanmiddag om 5 uur Verkleij op visite. Was toevallig in Tegelen en kwam even

37 17/11 in het origineel, maar in werkelijkheid 18/11 (CvM)

38 Bij zaal Rooskens in de Posthuisstraat in Tegelen was een distributiepunt voor Venlose evacuees.

De brooddistributie voor Venlose evacuees ging niet bepaald van een leien dakje, zoals in *Vlucht naar Tegelen* beschreven. (WK)

39 18/11 in het origineel, maar in werkelijkheid 19/11 (CvM)

aan. De Tommies bevrijdden Baarlo en Maasbree.

Vrijdag 24/11

Naar Venlo voor brood. Door de stad gewandeld (of liever gezegd: over het puin geklauterd).

Maandag 27 nov.

Razzia door de Grünen.⁴⁰ Mhr. Verhagen ook meegenomen. Toine en Jan Gruiters hele dag 'verdwenen'. Pa was gelukkig boven de leeftijd, n.l. 61 jaar!⁴¹ 's Middags met Pa naar de winkel geweest. Puin, ruïnes, stenen, kuilen... De winkel hopeloos overhoop, in de kelder water.⁴²

Woensdag 29/11

Met Pa 's morgens naar Venlo. Bij Ariëns nog verschillende dingen uit 't pakhuis gehaald, o.a. 3 flessen v.o. granadine.

Vrijdag 1 december

's Middags met Pau naar Venlo. Bezoek gebracht aan Jan, Martens, Verkleij.

Zaterdag 2 december

Vanmorgen met Pau naar pakhuis Panhuisstraat, Venlo.

40 Grote razzia, waarbij zelfs burgemeester Zanders werd opgepakt. (WK)

41 Corry's vader (zie foto) had een vals persoonsbewijs dat Jan van den Dolder voor hem had gemaakt. Daarop was hij 61 jaar, terwijl hij in werkelijkheid in de vijftig was. Maar zijn grijze haar werkte in zijn voordeel. (CvM)

42 Bedoeld is de naaimaterialen- en kinderkledingwinkel waar Corry's vader als manager werkte. (CvM)

Hadden toestemming van dhr. Martens om te kijken of er nog iets eetbaars te halen was. Het hele gebouw hebben we afgezocht, *but nothing*. Op de bovenste verdieping stond een bende dozen en zo. Pau liep achter mij aan en trok de deur achter zich dicht. Na afloop van ons onderzoek bleek dat de deur dicht was en geen kruk aan de binnenkant had. Daar zaten we, als katten in een vreemd pakhuis en als ratten in de val. Intussen kwamen er steeds meer granaten in de buurt terecht. Het was niks niet gezellig. Gelukkig had ik er gauw erg in dat de deur niet zo erg solide was en toen ik mijn 200 pond⁴³ er een paar keer tegen aan liet vallen, kraakte het ding al gauw en even later schoot er een stuk hout los en konden we de kruk aan de andere kant omdraaien. We waren 'vrij'. In de kelder stond nog 'n bus, waarvan de bodem nog met stroop bedekt was. Na veel schrapen, lepelen en likken! was deze inhoud overgeheveld in een inmaakglas en in onze magen. Toen weer huiswaarts zo vlug het kon, want de granaten vlogen ons om de oren.

Zondag 3/12

Vandaag spannende dag geweest. Vanmorgen om half zes naar de kelder getogen, daar het buiten 'oorlog' was. Het ging op een reuze manier tekeer en wij dachten allen: 'Daar is de bevrijding! De Tommies komen over de Maas.' Doch na ons een hele dag in de kelder geamuseerd te hebben en iedere keer boven naar het schieten en ontploffen der granaten gekeken te hebben, bleek dat

⁴³ jeugdige overdrijving (CvM)

er nog geen Tommie, noch Amerikaan of Schot te bekennen was. Verschillende huizen stonden in lichterlaaie, doch van 'bevrijders' geen spoor.

Maandag 4/12

'Ik voel me niet lekker.' Denkelijk kou gevat gisteren. Blerick schijnt gisteren 'genomen' te zijn. Wanneer zijn wij aan de beurt?

Dinsdag 5/12

Pakjesavond. Pakje van Jan. Voor iedereen wat: Toine kaartspel, Mies, Pau, Wil odeur, tandpasta.

Pa fijne sigaar v.o.o., Ma odeur en *I myself* 2 fl. odeur en crème. Leuk idee. Toch nog Sinterklaas ondanks ellende. Leuke avond met chocolade melk, aardappeltjes en koek. Fam. Gruiters (afd. groten) boven bij ons 'op visite'.

Vrijdag 8/12

Vanmorgen om 8 uur met Netje Rietman⁴⁴ naar Venlo. Vleesbon ingeleverd en brood gehaald. Bij viaduct waarschuwde een mof ons voor de granaten der Engelsens. We moesten maar links gaan lopen in de stad, dat was veiliger.

's Middags om half vijf een H. Mis bij Kurstjens⁴⁵ in de bakoven van de steenfabriek. Het was wel typisch oorlogstoe-

⁴⁴ Netje Rietman was een vriendin van Corry. (CvM)
⁴⁵ Bedoeld is hier dakpannenfabriek Jos Kurstjens, dat aan de overzijde van het spoor lag achter het huis van de familie Gruiters. In de ringoven werden Heilige Missen opgedragen. (WK)

stand. 't Leek wel iets op de catacomben⁴⁶, waar je vroeger van hoorde. Het maakte wel indruk vond ik: '*Dona nobis pacem...*'

Zaterdag 9/12

Om 8 uur naar Venlo. Was nog geen vlees. Toen naar Gerards, Herungerweg. Ongeveer een uur in de rij gestaan voor brood. De jongens vandaag naar Belfeld, naar 't land van Beurskens. We mochten er aardappelen en kool vanaf halen. Fijn.

Zondag 10/12

Weer H. Mis bij Kurstjens. Mooi.

Woensdag 13/12

Vanmorgen vroeg naar Belfeld met Gruiters, Toine, Jan en Leen en Rie Gruiters. Razzia door de Weermacht wegens desertie 2 Duitse soldaten. Enkele Hollandse jongens stonden met de handen in de hoogte tegen een boom. Uit 'n huis werden twee Russische meisjes gedreven, ook met de handen in de hoogte. 't Was 'n akelig gezicht. Onze jongens mochten gelukkig na ondervraging mee doorgaan. In Belfeld ('n rot eind lopen) eerst onze boterham gegeten en toen het land op. De modder in. Wij, Rie en ik, plukten spruitjes en sneden kool. De jongens sjouwden aardappelen. We gingen met 'n aardig vrachtje naar huis. Regen...

46 De vergelijking met het leven van de eerste Christenen in de catacomben van het oude Rome komt men in veel oorlogsdagboeken uit Venlo en Tegelen tegen en zegt iets over de gelovigheid van de bevolking in die tijd. (WK)

Vrijdag 15/12

Vandaag weer naar Venlo geweest. Bij Jan op de Veldenseweg gegeten⁴⁷. De hele dag onderweg geweest en in totaal een brood op m'n bonnen kunnen kopen.

Zaterdag 16/12

Naar Venlo voor brood.⁴⁸

Woensdag 20/12

Al drie dagen naar Venlo geweest voor brood. Het wordt hopeloos. Vandaag met Wil. Om 11 uur stonden we in de rij. Om 2 uur ging de winkel van Gerards open en we kregen allebei één brood!

Donderdag 21/12

Vanmorgen om zeven uur naar H. Mis H. Hartkerk⁴⁹. Later met Wil samen op zoek naar een Kerstboom. We vonden achter de Holtmühle een hele kwekerij⁵⁰ en terwijl de granaten gierden, kapte ik hem om. Het duurde wel even voor hij los was, maar het was de moeite wel waard. En het kostte ons niets. We zijn nog nooit zo goedkoop aan een Kerstboom gekomen. De laagste prijs was toch nog altijd 50 ct. 's Middags naar de gaarkeuken, 6 porties erwtensoep.

47 Nadat hun huis aan de Ginkelstraat op 4 november was verwoest, verhuisde het gezin Van den Dolder naar de Veldenseweg. (CvM)

48 In Tegelen werd geen brood meer verstrekt aan Venlose vluchtelingen: zie *Vlucht naar Tegelen*. (WK)

49 H. Hartkerk is de Heilig Hartkerk aan de overzijde van het spoor, achter de fabriek van Jos Kurstjens. (WK)

50 Waarschijnlijk is hier bedoeld de boomkwekerij van Faassen-Hekkens. (WK)

Vrijdag 22/12

Koekjes gebakken in wafelijzer en stalletje gezet. Ook de Kerstboom alvast versierd.

Zaterdag 23/12

Om 4 uur met Corry Verhagen naar Venlo. Vlees gekregen op de bonnen en gelukkig! 4 broden, anders hadden we met Kerstmis zonder brood gezeten. Inschrijving bij de bakkers, waardoor vermoedelijk betere regeling.

Zondag 24/12

Kerstliedjes gezongen. Kerststemming.

Maandag 25/12

Kerstmis 1944. Voor het eerst sinds jaren niet allen bij elkaar. Dick en Antoon aan de overkant van de Maas. Om 9 uur drie H. Missen door Pater Alphonsus op Ulingsheide⁵¹ in crypte-kerk. Ik vond het fijn dat Hij juist de Mis opdroeg en het was heel toevallig⁵². Vanmiddag Gé en Jan Mans. Kerstliedjes gezongen. Vrede op aarde ... Ons Kerstdiner was nog heerlijk: vlees, peertjes, pudding met kersen.

Dinsdag 26/12

Tweede Kerstdag. Om tien uur Hoogmis op Ulingsheide. We zaten midden tussen de monniken. Pater Alphonsus bezocht.

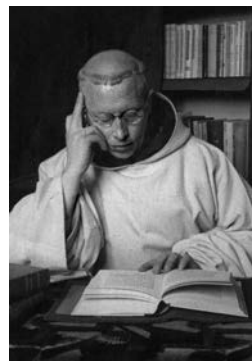
51 Op de Ulingsheide bevond zich het Trappistenklooster, waar destijds honderden gevluchte Venlonaren verbleven. (WK)

52 Kennelijk stond pater Alphonsus hoog aangeschreven bij Corry, omdat ze hier anders niet 'Hij' had geschreven. (CvM en WK)

's Middags bezoek Sjeng v. Soest. Koud, maar mooi weer.

Woensdag 27/12

Vanmorgen in Venlo kolen gehaald bij Pau op kantoor. In Casino naar Gé z'n broer en naar Mans⁵³ - Maria Hilferin geweest. In sanatorium Maria Hilferin kregen we 'n kop heerlijke warme vette soep van een zuster en een appel toe.

Pater Alphonsus

Donderdag 28/12

Vanmiddag geschaatst op bruinkoolgroeve. Er was bijna niemand, dus we hadden ruimte genoeg om ... te vallen.

Vrijdag 29/12

Weer heerlijk geschaatst.

Zondag 31/12 1944

Last day of the year. Vanavond wijn-groc gedronken en op tijd naar bed gegaan. Om 12 uur schieten van de Tommies en de Duitsers. Inluiden van een nieuw oorlogsjaar 1945. Wat zal er dit jaar nog over ons komen? En wanneer zijn we van de rommel af? We zitten al de hele week

53 Dhr. Mans was een kennis van Corry en patiënt in Maria Hilferin, de dependance van het rooms-katholieke verzorgingstehuis Maria Auxiliatrix, maar aan de Duitse kant van de grens. 'Hilferin' is Duits voor 'Auxiliatrix'. (CvM)

zonder brood. De een na de ander is ziek en heeft last van maagpijn.

1 januari 1945 Maandag

Vanmorgen Jan en Anny v. d. D.⁵⁴ op bezoek. Hadden een heerlijk zelfgebakken mik⁵⁵ meegebracht.

Donderdag 11 jan.

De hele week naar Venlo gelopen om brood. Uren er voor op uit geweest en haast niets gekregen. Vanmorgen Verkleij ontmoet op de Kaldenkerkerweg en een poosje met hem staan praten. Had erge spijt dat hij toch niet gezorgd had de brug over te komen. Nu, daar hebben we allemaal de p. over in.⁵⁶ Zaten we maar aan *the other side of the river*.

Vrijdag 12/1

Vanmorgen om 8 uur met de slee naar Reuver. Sjeng v. Soest z'n huisvrouw Antje en twee kennissen van haar gingen ook mee. Eerst naar familie in Reuver, daarna verder. Ik was nog nooit zover te voet die kant op geweest. De hele dag hebben we de boerderijen in Reuver en Swalmen afgelopen. Het liep zo zwaar door de sneeuw, die aan 't dooien was en erg plakte. We hadden wat meegenomen om te ruilen, want anders zien de boeren je helemaal niet graag komen. Op één boerderij werden we wat kwijt (voor meel) en toen de boerin hoorde dat we honger hadden, nam ze 'n schaalpje

54 Van den Dolder (CvM)

55 'Mik' is dialect voor 'brood'.(WK)

56 'de p. over in hebben' was een gangbare afzwakking van de uitdrukking 'de pest over in hebben'.(WK)

aardappelen die overgebleven waren, deed er 'n flinke klont vet bij en warmde ze op. Toen hebben we in een kringetje gezeten en met vier man het schaalpje leeg gegeten. Het was echt 'boers', maar 't smaakte heerlijk. Tot zeven uur toe hebben we rondgelopen. Op het laatst kón ik niet meer. De sneeuw plakte en de slee ging haast niet meer vooruit. Niets dan eindeloze besneeuwde velden, met hier en daar 'n boerderij. Geen mens kwamen we tegen. Het werd al donker en de granaten vlogen over ons heen. En ik wist niet hoe ver het nog was en iedere keer sloeg de slee om. Ook begon m'n maag te rammelen en deed nog een beetje toe aan m'n hopeloze stemming. Eindelijk bereikten we het dorp Reuver en het huis waar we konden overnachten. De mensen (kennissen van Antje) waren erg vriendelijk en zorgden goed voor ons. Na een stapel boterhammen met stroop en rabarber gegeten te hebben, gingen we om negen uur naar bed. Ik had kletsnatte voeten en m'n benen waren als lood zo zwaar en stijf. We hebben ons niet uitgeteeld, maar zijn zo op 'n matras op de grond gekropen. We lágén en hoefden niet verder meer te lopen.... Niet meer al die boerderijen af, afgesnauwd te worden als bedelaars, door mensen die zelf nog volop te eten hebben. Die brood met boter en vlees zitten te eten als je er aankomt, moe en hongerig, en die nog te beroerd zijn om je er een sneetje van te geven. Die je nieuwsgierig bekijken van top tot teen en benieuwd zijn naar wat je hebt meegebracht om te ruilen, maar die zelf niet beseffen hoe goed ze het nog hebben.

Zaterdag 13/1

Vannacht niet veel geslapen.
Oververmoeid en pijn aan m'n benen.
Daar kwam nog bij dat Antje snurkte,
ook dat hield me uit m'n slaap.
Vanmorgen om zes uur op. Brood gegeten
en de terugtocht werd aanvaard. Gelukkig
had 't vannacht weer wat gevoren, zodat
de sneeuw glad was. Om elf uur kwamen
we in Tegelen aan... Het resultaat van
deze tocht 'de boer op' was bevredigend:
spek!, een klont boter!, koren, weite
aardappelen en niet te vergeten ... stijve
benen (maar dat was toefgift).

Zondag 14/1

Vanmorgen naar Jan - Venlo geweest.
Afspraak was dat ik daar zou eten. Bij
de Pope aangekomen vertrok er juist 'n
groep evacuees.⁵⁷ Het was 'n beroerd
gezicht, al die sjouwende mensen met
karretjes, fietsen en rugzakken. Grünen
liepen er naast en schreeuwden '*schmeller*'.
De tocht ging de Straelseweg op, richting
Duitsland!
Bij Jan thuis was de toestand zenuwachtig.
Ze hadden daar ook aanzegging gekregen
om te evacueren, doch ze wilden eerst nog
eens afwachten. Rugzakken en koffers
werden in- en uitgepakt. Toch was het
'diner' heerlijk. Konijn met appelmoes en
perziken na. Er werd 'n zak klaargemaakt
voor mij om mee te nemen: weite, olie,

57 De Duitsers hadden die zondagmorgen in alle
vroegte honderden bewoners van de wijk Genooi uit
hun huizen verdreven om ze in Straelen op de trein
naar Noord-Nederland te zetten. Op hun weg daarheen
kwamen ze langs de gloeilampenfabriek Pope, waar het
afgeslankte gemeenteapparaat was ondergebracht. (JV
en WK)

inmaak. Op Anny haar fiets werd het naar
Tegelen getransporteerd.

Afscheid van de fam. v.d. D. Vandaag zij,
morgen misschien wij!

Thuis gekomen bleek dat Schandelo,
waar Toine naartoe was geweest, ook
moest evacueren. Toine had ook van alles
meegebracht, o.a. spek, balkenbrij, weite,
koren en 'n fles petroleum. De toestand
was daar hopeloos. Alles moesten de
mensen achterlaten. En er zaten nog zo
ontzettend veel etenswaren. Alles werd
door de Grünen in beslag genomen.

Vrijdag 19/1

De hele week gewerkt aan rugzakken om
klaar te zijn als we weg moeten. Nog 'n
paar keren in Venlo geweest, doch Jan
nog niet weg. Groot offensief der Russen.
De Duitsers kunnen het hier niet meer
houden. De Russen gebruiken Josef
Stalin-tank.

Maandag 15/1⁵⁸

Verkleij vaarwel gezegd. Hij trekt naar
het Zuiden en probeert door het front
heen te komen. *When do we meet us
again?* Ook bij de fam. Welp en Manders
Roothaanstraat afscheid genomen.⁵⁹

58 Deze notitie hoort uiteraard na die van zondag 14/
1 te staan. Kennelijk heeft Corry vergeten deze toen te
noteren en wil ze dit verzuim goed te maken door hem
hier in te voegen. (WK, bevestigd door CvM)

59 Jan Verkleij probeerde samen met een vriend door
de geallieerde linies ten zuiden van Roermond te komen
om zodoende het bevrijde Zuid-Limburg te bereiken,
terwijl de families Welp en Manders evacueerden naar
Noord-Nederland. (JV)

Trappistenklooster Ulingsheide

Zaterdag 20/1

Om elf uur aanzegging door Grüne Polizei morgen 'räumen'. De tijd wordt nog nader aangegeven. Moeten naar Kaldenkerken lopen en verder per trein naar Friesland!

Hevige granatenregen op Tegelen, zodat de Grünen, die de hele morgen op straat moesten lopen van 'Verrat' spraken. Wij lieten vlug mikken bakken en haalden roggebrood. Fam. Gruiters slachtte een konijn voor ons en een voor zichzelf. 's Middags aten we heerlijk: vlees (geweekt), erwtes (geweekt), glas melk werd heerlijke pudding van gemaakt, plus kersen. De inmaakglazen kon je toch haast niet meenemen. Verder bakte Ma 'n hele stapel pannenkoeken, die in 'n trommel werden gedaan om mede te nemen. 's Avonds aten we konijn bij het brood. Heerlijk!

Zondag 21/1

Evacuatie voorlopig acht dagen uitgesteld.⁶⁰ 's Middags gewandeld naar Ulingsheide met Corry Verhagen. Er waren veel granaten gevallen gisteren in en bij het klooster 14 gewonden.

Die morgen was er een proclamatie voorgelezen van Vader Abt, dat wegens voedselgebrek het klooster niet langer onderdak kon verlenen aan alle mensen die er waren (± 300) De stemming was vanzelfsprekend hopeloos. Afscheid genomen van Pater Alphonsus. Voor de laatste maal Priesterlijke Zegen ontvangen, plus enkele appels welke hij nog gauw van z'n kamertje haalde.

⁶⁰ Bedoeld is hier de evacuatie van Tegelen, die door de Duitsers maar steeds werd uitgesteld. (WK)

Maandag 22/1

Half tien H. Mis bij Comuth in de kelder.
Elf uur Jan over. Gegeten en sneeuwballen
gegooid.

Woensdag 24/1

Naar Venlo met Gé en Toine plus slee.
Eerst naar Gé z'n ouders in 't Ven. Daarna
'georganiseerd'⁶¹ bij kennissen van Gé:
erwten en bonen. Later op zoek naar Jan.
'Ergens' in 't Ven.

Vrijdag 26/1

Om 10 uur naar Venlo met Gé + Toine +
slee. Ik naar Jan in 't Ven. Daar gegeten:
soep, grote bonen, vlees, aardappelen. Jan

⁶¹ 'organiseren' was in die tijd een veel gebruikt
synoniem voor 'ritselen'. (WK)

en Anny zak aardappelen gehaald voor
ons.

Goede berichten: Breslau omsingeld, van
2 kanten rukken de Tommies op naar
Roermond (??).

Berichten over Radio Oranje betr.
evacuatie Venlo en honger in deze stad.
Laat ze liever komen om ons te helpen!
Bij terugtocht naar Tegelen alle mensen
hout aan 't hakken op Geldersebaan
en Kerkhoflaan. Alle bomen zijn hier
omgehakt.⁶²

Zaterdag 27/1

Drie mikskes laten bakken. Fam. v. Vugt
wil vrijwillig evacueren wegens gebrek aan
eten.

Vandaag zijn er verschillende mensen

⁶² Omdat men niet meer aan kolen kon komen werden
overal de bomen omgehakt. (WK)

gedood door de Engelse granaten o.a. in de Industriestraat en Kaldenkerkerweg. Ma vanmiddag koekjes gebakken.

Dinsdag 30/1

Evacuatie aangeplakt. Afwachten.

Woensdag 31/1

Prinses Beatrix jarig. Erg schieten vandaag. Kapucijners met spek.

Donderdag 1 februari

Vanmorgen kreeg Pa heerlijke koeken bij Hermans. 'n Buitenkansje. De Russen zitten nog 115 km van Berlijn.

Zondag 4/2

Corry Verhagen kwam vanmiddag met de grammofoon en leuke platen. Sef v. Hees was op bezoek met z'n gitaar. Het was echt gezellig. We hebben nog 'n ouderwetse vooroorlogse Venlose potpourri gezongen.

Maandag 5/2

Vandaag naar Venlo. Jan weer verhuisd. Nu op Schoolweg in 'n huis dat lekte als 'n zeef. De hele keuken stond onder water.

Om 5 uur thuis. Doornat van de hele dag regen. Toren van 'onze' kerk in Venlo eraf geschoten.⁶³

⁶³ Bedoeld is hier de Mariakerk in Venlo-Zuid (zie foto, coll. G.A.V.), waar het gezin Van Munster vlakbij woonde. In die tijd sneuvelden heel wat kerktorens, omdat de geallieerden - overigens terecht - vermoedden dat de Duitsers ze gebruikten als uitkijkpost. (JV)

Dinsdag 6/2

Met C. Verhagen, Rie Gruiters, Truus en Tante Truus v. Hendriks-Oymans naar Reuver toe. We moesten helemaal achterom, daar er in 't begin van Belfeld militaire posten stonden die de mensen tegenhielden. De weg erheen was hopeloos. Tankval na tankval, dan weer 'n loopgraaf, dan 'n moerassig stuk weiland, weer 'n tankval, enz. Enfin, we kwamen toch in Reuver terecht en verloren daar (met opzet) Tante Truus met aanhang en gingen met z'n drieën, Corry, Rie en ik, verder door naar Beesel. We mochten eerst niet door van de Duitse posten, maar 't lukte ons ten slotte toch dit dorpje te bereiken. De mensen waren allen geëvacueerd en wij vroegen aan de voedselvoorziening die daar eten op aan het laden was voor de inwoners van Beesel (die allen in Brünnen – Dld. – zaten) of we niet wat aardappelen konden krijgen. *'Natuurlijk: haal ze maar ergens uit 'n huis. Wij kunnen ze toch niet allemaal meenemen.'* Dus haalden wij 'n flinke zak aardappelen uit 'n huis. Er stonden overal zakken vol, behalve natuurlijk die nog in de kelders zaten of op het land in de kuilen. Bij de maalterij zagen we 'n massa koolzaad op de grond liggen in het zand. We schraapten het bij elkaar. Glas, zand, van alles zat ertussen, maar dat hinderde niet. We waren er dolblij mee en hadden 'n grote rugzak vol. Ook hadden we al wat koren bij elkaar. Dit hadden we op de weg naar Beesel gevonden. Er was schijnbaar 'n zak van iemand stukgegaan en het koren lag zo op de grond. Op onze knieën gelegen hebben we het bij elkaar gehaald en opgeraapt. Duitse soldaten

die voorbijgingen, moesten om onze ijver lachen, maar wij lieten ze lachen.

Net toen we Beesel weer wilden verlaten kwamen er 'n troep moffen aan, die geiten, schapen en bokken voortdreven. Alles uit de boerderijen gehaald. '*Wir klauen nichts, wir lassen alles liegen, bis die Bauern wiederkommen!!!*' Jawel, dat hebben we overal gezien. Alles laten liggen, *nicht plündern!* Laten we maar zwijgen over de huizen in Venlo, Beesel, Velden, Schandelo, enz.

Enfin, de dierenparade trok voorbij. De geitjes waren erg obstinaat en sprongen geregeld van de weg af. Een kwam er bij ons terecht en wij zeiden direct: 'Laat ons die maar houden.' Het waren nogal jonge knulletjes en ze vonden het direct goed. Ik holde met 'n touw achter de geitenbok aan en 't duurde niet lang of we hadden haar te pakken. Toen ermee achter 'n huis, want de Grünen mochten het niet zien.

Terwijl ik de geit achter het huis vasthield, kwam er 'n hogere mof aan, aan wie ik heel glorieus vertelde dat wij de geit van soldaten gekregen hadden. Het bleek echter de commandant van die groep te zijn, die opdracht had gegeven om die beesten weg te voeren. Hij was gepikeerd dat ze zijn bevelen zo opvolgden en zei: '*Wenn Sie ein alter Mann oder Frau gewesen wäre, hätte Sie die Ziege nicht bekommen.*' Nu, dat kan best, maar nu hadden we hem toch wel. We mochten toch door met ons geitje. Het maakte rare bokkensprongen en klom tegen ons op met z'n voorpoten, zodat Corry Verhagen beweerde dat het vast 'n berggeit was. Het kostte ons nog heel wat moeite het lieve beestje mee te krijgen en iedere tien

meter kiepte de zak met petatjes van de fiets.

Heel de bevolking van Reuver stond buiten op de stoepen en wij moesten er langs met onze geit en de zak aardappelen. Verschillende malen werden we aangehouden door moffen. In Reuver hoorden we dat door de voedselvoorziening alles werd afgenomen. Eerst wilden we in Reuver overnachten, doch dit bleek niet mogelijk. Iemand wees ons 'n binnenpaadje, waar waarschijnlijk geen controle zou zijn. Maar er was wel controle en we raakten alles kwijt, behalve de aardappelen en het koren. We werden nog haast uitgescholden op de koop toe. Ja, wij gaan voor ons plezier de boer op. Wij sjouwen voor niets de hele dag om 'n beetje voedsel te pakken te krijgen. In Reuver zit nog eten genoeg. Die kunnen er gemakkelijk van komen en zodoende makkelijk schelden op mensen die moeten organiseren om aan wat eten te komen. Het is te hopen voor hen dat ze het zelf nooit slechter krijgen! Vol teleurstelling en moe van het lopen trokken we huiswaarts. We moesten nog 'n hele omweg maken, omdat we niet over de grote weg durfden. Het werd al donkerder en donkerder en de paadjes tussen de velden waren haast niet meer te zien. Tot je enkels zakte je in de modder af en toe. En dan de angst voor de moffen op al die eenzame boerderijen. Over de hoofdweg (die overdag hevig door de Engelsen bestookt wordt) gingen we verder. De huizen daar waren allen onbewoond (tenminste door burgers). Een schijnwerper van de overkant flitste aan en bescheen de weg achter ons. En wij sjokten verder...

Om 8 uur thuis, stijf en moe.

Woensdag 7/2

Vandaag is het 'n rustige dag geweest. Gelukkig niet de boer op. 't *Hingkt mich de nek oet, al dat gesjouw*. Wanneer komt 't offensief der Engelsen!

Donderdag 8/2

Vandaag weer naar Venlo gelopen. Het is 'n sensatie langs de spoorlijn te lopen⁶⁴, terwijl je weet dat je van de overkant goed zichtbaar bent. Maar ja, we moeten er door en tenslotte vallen er altijd meer granaten zonder doel als die precies raak zijn. Je kunt er beter niet over nadenken en vlug doorlopen en hopen misschien valt het wel weer mee! Ik ben even bij Jan naar de berichten gaan luisteren. Niets bijzonders. Geen vooruitgang in het front bij ons in de buurt.

Daarna zijn Corry Verhagen en ik naar de Pope gegaan om te proberen een *Ausweis* te krijgen voor Schandelo. Het lukte niet, de moffencommandant snauwde ons af. Later hoorden we dat in Velden weer verkenningpatrouilles van de Tommies geweest waren die nogal huis gehouden hadden. Konden we daar maar komen en dan mee terug over de Maas, naar de overkant. Als ik een jongen was geweest, had ik het allang geprobeerd.

⁶⁴ De Rijksweg tussen Tegelen en Venlo was door de Duitsers tot *Sperrgebiet* verklaard, zodat er voor Venlonaren die zich in Venlo wilden ravitailleren, niets anders opzat dan via het Broek of langs de spoorlijn te lopen om bij de Vierpaardjes Venlo binnen te komen. (WK)

Vrijdag 9/2

Donkere wolken boven Tegelen. De Grüne Polizei was aangekomen en kwam de a.s. evacuatie aanzeggen. Om 11 uur kwamen ze langs de deuren en over 2 uren moesten de mensen klaar staan. Terwijl ze over de Broeklaan Tegelen binnenwandelden, begonnen de Engelsen voor de zoveelste maal Tegelen te beschieten. Thans was het echter raak! Midden tussen de troep moffen, verschillende bleven er dood liggen, anderen waren gewond. Het was alsof de Tommies aan de overkant het geroken hadden waar ze op moesten mikken. Na twee uren geschreeuw en gebrul in het dorp kwam plotseling het bevel voor de Grünen dat ze terug moesten naar Venlo. Ongeordend trokken ze Tegelen weer uit. Wij herademden voor hoelang?? Ma was alweer aan de pannenkoeken begonnen! Lekker!⁶⁵

Zondag 11/2

Om half negen Mis in de Oude Munt. Tóch evacuatie in het dorp.⁶⁶ Bij ons was nog geen aanzegging geweest, maar we verwachtten toch wel wat. Het was snertweer. Natte sneeuw, koude wind, enz. De hele dag zagen we de mensen voorbij trekken. Twee oude mensjes samen 'n karretje trekkend, 'n hele familie met kleine kinderen, alles sjokte richting Kaldenkerken.

⁶⁵ Corry's moeder bakte pannenkoeken als proviand voor een eventuele evacuatie. (CvM)

⁶⁶ Van uitstel kwam toch geen afstel: op deze zondag maakten de Duitsers ernst met hun voornemen de Tegelse bevolking stapsgewijs te evacueren naar Kaldenkerken. (WK)

Bombardementen, granatenregen, weinig eten, dat alles hebben we kunnen verdragen. Maar het evacuatiepook is honderdmaal erger. 's Avonds als je gaat slapen (met 10 personen in 'n kelderruimte, de helft op de grond) denk je alweer met schrik aan de volgende dag. Misschien liggen we dan 's nachts ergens in Duitsland.

Maandag 12/2

De Grünen weg. Evacuatie voorlopig weer verder uitgesteld. Nieuw offensief begonnen bij Gennep. 's Avonds (zoals geregeld) in het donker gegeten, de luiken open zodat er nog wat licht van de maan naar binnen kwam. Het front is goed zichtbaar in de verte. Kwámen ze maar verder! Om 8 uur naar bed.

Woensdag 14/2

Jan op bezoek met 2 potjes stroop!
Voorjaar en ... Gennep bevrijd.

Vrijdag 16/2

Naar Reuver met Rie Gruiters. Het was 'n hele tippel en toen we aan het dorp kwamen (we waren achterom gegaan) werden we door Grünen tegengehouden. Of we niet wisten dat we daar niet mochten komen, enz., enz. Natuurlijk bezweken ze ten laatste voor onze charme!! en kregen twee van die kerels van de luitenant bevel om ons aan wat aardappelen te helpen. We sjouwden met hen mee en mochten wat aardappelen uit 'n kelder van 'n boerderij halen. Het was maar 'n klein keldertje, zonder licht,

en die kerels gingen mee naar beneden. Het was niks gezellig daar en we waren blij toen we weer in de frisse buitenlucht stonden. We hadden het gelukkig nogal getroffen met onze begeleiders. Ze waren correct en toonden geen neiging tot familiariteit. Toen we weggingen dacht een van hen aan 'n huis waar hij vlees had zien liggen en ik ging met hem terug om te zoeken waar het geweest was. In 'n keuken vonden we het: pekelvlees, varkenspootjes, heerlijk vet. 't Was 'n buitenkansje en we waren er erg blij mee. De Grünen zeiden, als we 's avonds terugkwamen kregen we brood, vlees, aardappelen, alles! Liefhebbers??
Op de terugweg moesten we verschillende malen duiken voor Engelse granaten. Een viel er nog geen vijf meter van ons af. Maar onkruid vergaat niet en we arriveerden veilig thuis, waar de varkenspootjes met vreugde begroet werden. De moffen hadden dit vlees schijnbaar uit 'n vat gehaald, want het was gezouten en zou zonder twijfel bedorven zijn, als wij het niet meegenomen hadden.

Zaterdag 17/2

Erwtensoep met kluijf!

Zondag 18/2

Regen...

Maandag 19/2

Met Corry Verhagen op stap. Ons doel was Schandelo, doch we konden er niet komen, de moffen schoten met mitrailleurs. Daarna richting Straelen

(Duitsland). We hadden gehoord dat veel Hollandse mensen daar melk en aardappelen van de boeren gekregen hadden, dus wilden wij dit ook eens proberen. We moesten langs de spoorlijn lopen, want de grote weg was afgezet door Grüne posten. We waren om zes uur 's morgens al weggegaan in Tegelen en om elf uur waren we al doodmoe. De weg was zo eindeloos lang... en telkens kwamen er plaatsen waar de lijnen opgeblazen waren. We moesten dan over het puin en door de kraters klauteren om verder te gaan. Weer kwam zo'n opgeblazen stuk weg en we waren allebei te moe om eroverheen te gaan en zijn aan de kant gaan zitten om onze boterham op te eten. *'Zullen we hier maar blijven zitten tot vanavond, dan zeggen we maar dat we er niet door mochten.'* Maar opeens 'n gewerschot. 'n Post van de grote weg had ons gezien en schoot op ons en wij terug. We sloegen 'n zijpad in en trokken verder over 'n totaal verwoest stuk vliegveld Duitsland binnen. Het bleek dat we in Neuersdorf en Brüchsen waren. De mensen daar waren nogal geschikt en we gingen terug met 'n zakje koren en aardappelen. Moe. Toen we goed en wel de grens over waren en de spoorlijn afliepen (gelukkig met 'n boogje langs de Grünen heen) kwamen er bommenwerpers over en hoorden en voelden we dat Straelen gebombardeerd werd. Het was verschrikkelijk en duurde erg lang. Wie foeterde er 's morgens op de lange weg daarheen en de menige hindernissen? Stel je voor dat we rechtdoor gegaan waren! Toen we eindelijk in Tegelen aankwamen, bleken er op de Geldersebaan 2 slachtoffers gevallen te zijn, door de

granaten van de overkant. *Thanks!*

Dinsdag 20/2

Naar Venlo met Paula. Bij Jan afspraak gemaakt om morgen te proberen aardappelen te halen in Velden.

Woensdag 21/2

Om half negen naar Venlo. Lente. Met 'n heel stel over de Rijksweg naar Velden. Halverwege gekomen, merkten we dat 'n mof op ons stond te schieten. Hij stond op 'n heuveltje en beduidde ons terug te gaan. We verscholen ons achter 'n boom tot hij uitgeschoten was en liepen toen weer verder. Daar kwam hij op 'n hulletje naar beneden. *'Sie dürfen nicht weiter. Die Tommies schießen auf euch!'* Er hielp geen praten aan, we mochten niet door.

Vrijdag 23/2

Ma wilde vandaag 'de boer op' in Tegelen. Net of er hier nog iets te krijgen is. Ze kreeg nog ergens 15 kg aardappelen, maar is er gelukkig gauw mee uitgescheden. Ik vind het zelf miserabel dat gebedel om eten, maar kon helemaal niet hebben dat Ma dit moest doen. Morgen zal ik 't nog wel eens in Belfeld proberen.

Zaterdag 24/2

Om 7 uur met C. Verhagen naar Belfeld. Overal stonden posten van de Duitsers. Een mof moest met 'n paard en wagen naar Reuver en bood aan om ons mee te nemen. 'n Oude fiets en 'n karretje achterop en wij languit in de wagen op

de bodem en zo langs alle posten heen. Halverwege Belfeld-Reuver op de weg waar wij al eens eerder op de grond hadden gelegen voor de granatenregen was even tevoren een man doodgeslagen⁶⁷. Hij lag nog langs de weg ... m'n maag draaide om toen ik hem zag liggen. Meteen hoorden we het geschut van de overkant weer beginnen. Nooit had ik zo beseft dat we tussen twee fronten in zaten. *'Laat ze toch alsjeblijft naast ons vallen!'* Het viel gelukkig nogal mee, alhoewel het paard schichtig werd en niet verder durfde. Eindelijk bereikten we Reuver en moesten daar van de wagen af. Overal in de verte zag je mensen dwalen op zoek naar aardappelen. Reuver was voor 'n groot gedeelte geëvacueerd en 't stikte er van de aardappelen. Moesten wij dan verhongeren, terwijl er daar massa's lagen? Ik ontdekte 'n petattenkuil en met m'n knieën in het zand werd er met de handen 'n gat gegraven en daar waren ze... Natuurlijk trok die kuil als 'n magneet en spoedig zaten de mensen elkaar in de haren, letterlijk en figuurlijk, totdat 'n Grüne kwam en de zwoegende menigte wegjoeg. Corry en ik hadden ieder 'n zak aardappelen. Eén werd er op 'n bolderwagentje geladen en een op 'n kapotte fiets en daar ging het huiswaarts. Stik, het voorstuk met twee wielen brak van het wagentje en we waren genoodzaakt de fiets ervoor te spannen. Heerlijke modderpaden, fluitende vogels, zonneschijn en héél in de verte de watertoren van Tegelen. In Belfeld stond 'n Grüne op de weg. Van andere mensen hoorden we vertellen dat

⁶⁷ Een in die tijd gebruikelijke uitdrukking voor 'door een granaat dodelijk getroffen.' (WK)

ze alles afnamen. Wat is gemakkelijker dan anderen voor je te laten sjouwen. *'Maar ons krijg je niet, rotmof.'* We gingen achterom, door Maalbeek, vlak langs de grens en maakten daar nog even de sensatie van 'n bombardementje mee. Met 'n zwaai vlogen fiets plus bolderwagen over de weg en wij plat op de grond. De aardappelen rolden uit de zakken, maar 't eerste ogenblik zagen we dat niet. Potverdikkie, wat waren we geschrokken. Grote rookwolken trokken op achter de bossen langs de grens en we zagen de vliegtuigen draaien en weer terugvliegen naar hun basis. *They do their duty.* Om 4 uur waren we thuis.

Zondag 25/2

Om half vier kwam Jan aanzetten met 'n wagentje. Hij bracht aardappelen, brood, bonen en 'n glas kersen.

Maandag 26/2

Om 7 uur op weg naar Kaldenkerken. We moesten achterom gaan, want de weg was overal afgezet. Zo wandelden Toine en ik door de bossen. Deze hadden ontzettend geleden door de granaten en ik hoopte maar in stilte dat ze niet weer zouden beginnen te schieten, want er was nergens 'n schuilplaats. Het was erg ongezellig in die bossen. Ik had net het gevoel of er overal Duitsers naar ons zaten te loeren. We kwamen in Kaldenkerken uit en werden daar door twee boeren afgesnauwd, die dachten dat wij kwamen om te stelen. Gelukkig had ik wat meegenomen om te ruilen voor eten ('n schort e.d.) en daardoor geloofden

ze het. Er woonden echter haast geen Duitse boeren meer in Kaldenkerken en we moesten eerst 'n *Ausweis* halen van de Duitse commandant, die ons toestemming gaf om eten over de grens mee te nemen. We trokken verder 't dorp in en zagen overal evacuees uit Limburg zitten. Die woonden zolang in die huizen daar, totdat ze verder getransporteerd werden. In die tijd hadden de moffen mooi de kans om de rijke boerderijen in Limburg leeg te plunderen. Ook stikte het er van de Grüne Polizei en ik stond doodsangst uit om Toine.⁶⁸

Terwijl ik bij de commandant naar binnenging (ik moest wel, want durfde zonder papieren niet meer voor- of achteruit) bleef Toine op straat staan en werd verschillende keren door de Grünen aangesproken. Hij zei echter steeds: 'Mijn zuster is bij de commandant en komt zo terug.' Nu, dat 'zo' duurde wel 'n paar uur. De commandant kwam pas laat en er waren massa's evacuees die een pas aanvroegen voor één dag om wat eten thuis te mogen halen. Dit werd gewoonlijk aan één lid van het gezin toegestaan. Eindelijk was ik aan de beurt. Ik wist beslist niet wat ik zeggen of vragen moest en begon maar heel beleefd met: 'Neemt u me niet kwalijk dat ik hier kom,' en meteen begon die mof: 'Maar juffrouw, natuurlijk neem ik u niets kwalijk. Waarmee kan ik u helpen? Ik zal alles doen wat ik kan,' en ik kreeg 'n hand en 'n lieflijke grijns van hem. Toen heb ik m'n fantasie opgezet en 'n verhaal verteld over familie die in Kaldenkerken

woonden, en die me gezegd hadden dat ik eten kon komen halen en nu waren ze er niet meer. En de andere mensen in dat huis wilden ze zo niet geven. De commandant trok een rimpel en dacht na, pakte z'n schrijfmachine en begon te tikken. Toen liet hij mij 't papiertje zien waarop stond dat Mej. C. v. Munster (hij moest m'n persoonsbewijs zien) van hem verlof had gekregen om '*Essen für ihre in Not verkehrende Familie*' te kopen en mee te nemen naar Holland. Ik bedankte hem duizendmaal en hij sprong als 'n kikker heen en weer en zei dat hij 't graag gedaan had, enz. Enfin, ik had m'n briefje en voelde me veilig. Toine was haast gaan geloven dat ze me vast gehouden hadden. Toen - en nu komt het - hebben we aardappelen uit 'n Duits huis gegapt! en zijn teruggegaan.

Onderweg liepen wij langs 'n veld met groene en rode kool en daar wij die nergens meer konden krijgen, werden er enkele tientallen kooltjes afgesneden en liepen we in de armen van 'n Grüne, die ons uitkafferde en mee wilde nemen en *tod schiessen!* Ik zat het meeste in de rats voor Toine, die gelukkig z'n mond dichthield. Na ettelijke dreigementen liet hij ons toch gaan.

Om 3 uur waren we thuis. Maar nooit ga ik meer naar Duitsland! Ik vond 't net 'n vulkaan, ieder moment kon je 'n uitbarsting verwachten. Om 4 uur kwam Jan vragen of ik morgen mee wilde gaan naar Velden. Misschien was er nog iets te halen. Naar Venlo gewandeld en op de Veldenseweg geslapen.

68 Corry was bang omdat Toine jong was en de Duitsers hem zouden arresteren om in Duitsland te werken. (CvM)

Dinsdag 27/2

Om half negen op stap naar Velden. De mannelijke helft durfden we niet mee te laten gaan. 'n Mof had ons 'n plaats gewezen waar hij aardappelen gezien had. Wij erop af. 't Was 'n tamelijk gevaarlijk stuk vlak aan de Maas en er waren geen aardappelen te vinden. Wel lege kuilen met nog enkele rotte aardappelen erin. We zagen verschillende mensen over de Rijksweg verder naar Velden lopen en we besloten dit ook te doen. Eerst werden echter de 'mannen' gehaald en gingen we toen met z'n allen verder. Het was 'n rot stuk weg en de karretjes (evacuatiewagentjes) kwamen er haast niet door. Er waren massa's mensen uit Venlo op de wegen. Overal zag je ze in korenrijten zitten en staan, bezig de aren eraf te knippen en zelf te dorsen. Het leek wel of heel Venlo leeggelopen was. Alles sjuowde met aardappelen en koren. Het was prachtig weer en er was geen mof te zien. Jan z'n vader ontdekte 'n aardappelkuil en meteen gingen we met z'n allen erop af. Natuurlijk kwamen er meer mensen en achteraf bekeken was 't vreselijk zoals die mensen tegen elkaar tekeer gingen om wat aardappels. Ze hadden allemaal ruzie en gelukkig dat er geen rieken of dergelijke waren. Terwijl wij zo hard aan 't zwoegen waren: aardappels uit de kuil in 'n mand en uit de mand in zakken vloog er geregeld 'n vliegtuig heel laag over ons heen, terwijl er geschoten werd. Dit drong echter niet tot ons door, totdat we opgeschrikt werden door 'n stelletje moffen die vroegen of we *verrückt* waren. De Engelsen mitrailleurden ons vanuit

de lucht en ook begonnen er al weer granaten te gieren. We moesten maken dat we wegkwamen. Daar begon de terugtocht. 't Was 'n complete optocht van Venlose mensen met karretjes, fietsen, bolderwagentjes, e.d. Alleen de vlaggen en muziek ontbraken er nog. De stemming was Venloos! Ondanks de ellende die meegemaakt was en misschien nog komen zou. De humor kwam overal tevoorschijn en verder sjuowde alles maar. Dikke modderige karresporen, wagentjes die omversloegen, aardappelen over de grond, fietsen die doormidden knapten of in elkaar zakten, plus daarbij nog af en toe 'n serie granaten, maar dat mocht allemaal niet hinderen: de mensen hadden weer voedsel en daar moet je wat voor over hebben. We hebben nog even in dubio gestaan of we over de grote weg (die helemaal zichtbaar was voor de Tommies) of achterom door de bossen zouden gaan. De grote weg was het kortste en we waagden het er maar op, hoewel met 'n beetje angst, want de weg was op veel plaatsen stuk van de ingeslagen granaten en je kon tenslotte nooit weten! Onderweg ontmoetten we de bewuste mof nog, die meende ons aardappelen gewezen te hebben. Hij vond het erg jammer dat we verder hadden moeten zoeken en riep een van de jongens die we bij ons hadden (14 jaar) en zei hem: 'Laat de meisjes vanmiddag terugkomen en een groot "Bil" meebrengen.' Bil is het Venlose woord voor bijl. We dachten allemaal dat die moffen geslacht hadden en ons een flink stuk vlees mee wilden geven. De familie van Jan had al eens eerder vlees van hem gehad. Dus toen we om één uur thuiskwamen, waren we vol

goede moed en vertrokken na ons diner weer richting mof. 'En hebben jullie het meegebracht?' 'Ja, 'n heel groot.' *'Lasz mal sehen.'* Daar verscheen een grote bijl. De mof keek z'n ogen uit, eerst naar de bijl, toen naar ons, en toen weer naar de bijl. 'Was ist dass?' 'Ein Bil,' riepen wij in koor. 'Nein, nein, ich muss ein Bild (foto) von euch haben!' Daar stonden we of liever gezegd we konden niet meer staan, want als we mekaar of de mof of de bijl aankeken, lagen we weer slap van 't lachen. Daar ging ons stuk van de koe! De mof lachte ook, maar als 'n mof die kiespijn heeft, want hij dacht voor de gek gehouden te zijn!

We trokken verder en hebben de hele middag korenaren afgeknipt. We hadden 'n paar zakken vol, toen we teruggingen. Van tevoren waren we nog aangehouden door Duitse officieren en we mochten niet verder door. Het was veel te gevaarlijk. Dat was ook eigenlijk zo, want we kwamen 'n paar mensen tegen, zo wit als 'n doek. Er waren granaten bij hen in de buurt gevallen. Een jongen kreeg 'n scherf door z'n longen, 'n kind tegen 't hoofd, enz.

Gelukkig kwamen wij heelhuids terug en hoorden bij Jan thuis dat de Grünen alles afgenomen hadden van de mensen, die achterom naar huis gegaan waren, dus niet zoals wij over de hoofdweg. Overall hadden posten gestaan en stonden er nog. Ik kon dus ook nog niet naar Tegelen terug met m'n aardappelen en moest nog 'n avond bij Jan thuis blijven. De rozenkrans werd gebeden (vreselijk lang, 'n tientje hiervoor en daarvoor), de meesten zaten te slapen van vermoeienis en we kropen onder de dekens. Ik mocht

in de huiskamer slapen, in de kamer ernaast sliepen 10 mensen op de grond, alles door elkaar. 't Kon niet anders, want er was verder geen plaats. In heel Venlo was dit zo. De meeste mensen sliepen in de kelder, maar dit was 'n bovenhuis en 't was erg ongezellig als ze met granaten begonnen te kogelen.

Woensdag 28/2

's Middags om 2 uur met Jan en Truus Soree terug naar Tegelen plus 'n wagentje aardappelen, koren en wat balkenbrij. De laatste radioberichten waren reusachtig. 'Venlo loopt kans overvleugeld te worden. München-Gladbach bereikt. De Ring wordt gesloten.'

Toen Jan en Truus terug wilden gaan, begonnen ze hevig te schieten van de overkant. De vurige ballen vlogen over en naast het huis van Gruiters en verder op de weg langs de spoorlijn. 'n Geestelijke kwam voorbijgeraced met 'n bloedende hoofdwond en vol stof en zand, hij had op de grond gelegen. Na 15 minuten was het weer rustig en waagde Jan de terugtocht. Hij durfde niet in Tegelen te blijven vanwege de onrustige toestand.

Donderdag 1 maart '45

Vandaag 'n hoerastemming. Is de bevrijding heus nabij? De gekste geruchten doen de ronde. Evacuees uit Kaldenkerken komen terug naar Tegelen, er is geen bewaking meer. De moffen trekken terug in 'die grosze Heimat.' Vanmiddag Amerikanen in Kaldenkerken?? 4 tanks gezien met negers! richting Venlo.

Ik kan het haast niet geloven.
5 uur. Mensen komen voorbij uit Venlo en vertellen dat de Amerikanen op de Kaldenkerkerweg zijn. Ze laten Amerikaanse sigaretten zien. Is 't toch waar?? In de verte wordt er geschoten. Je voelt je raar van binnen en beverig op je benen. Ik geloof het niet, ik moet ze eerst zien. Om zes uur wapperde op 't stadhuis in Tegelen de Nederlandse driekleur en geen minuut later liep alles met Oranje getooid. Geestelijken, zusters van 't ziekenhuis, alles is oranje boven. Nog steeds lopen hier Duitsers, die echter zelf de wapens weggooien. We gaan slapen in spanning. Nog geen Amerikaan of Tommie gezien en toch reeds bevrijd! *Free - Liberated.* Vrij !!!

Vrijdag 2 maart '45

Vanmorgen vroeg met Pa naar Venlo. Hevig met Oranje getooid. Op de Vierpaardjes de eerste Yankee gezien. Massa tanks op de Kaldenkerkerweg, veel bemand met negers, die ons heel lieflijk aangrijnsden. In de winkel bij Berden oranje strikjes gehaald. Van de *negroes* kauwgum en sigaretten gekregen. Enorm verkeer in de stad van tanks en legerauto's, juichende mensen en kinderen kauwgum kauwend en sinaasappelen etend. Overal vlaggen en blijde gezichten, mensen elkaar de hand drukkend. Op de Straelseweg waren nog enkele huizen in brand geschoten vannacht. Ze rookten nog. Verder was er niet veel gevochten, de enkele moffen die nog in de stad waren, gaven zich direct over. Bij het Wilhelminahotel stonden ze, het '*Herrenvolk*', met de handen in de

hoogte, veel mensen eromheen. 'Wij zijn vrij, jullie doen ons nu niets meer.' Bij Jan thuis gegeten en later over Kaldenkerkerweg-Ulingsheide terug naar Tegelen. *English spoken – chocolate eating and cigarettes smoking.* 's Avonds speelde de radio het Wilhelmus. 't Is mieters!⁶⁹

Zaterdag 3 mrt '45

Vandaag nog steeds 'vrij'. Weer naar Venlo gelopen. Nog steeds gerij van tanks over de Kaldenkerkerweg de stad door naar de Straelse- en Veldenseweg. Met 'n echte Tommy gesproken. '*Your town is very damaged.*' Bij Jan gegeten. Later op de middag kwam er 'n Amerikaan binnen om zich te warmen. We hebben heel gezellig 'n tijdje gekletst en hij ging even weg en kwam terug met: *supper-rations, chocolate, chewing gum and cigarettes.* Ik kreeg 'n stuk Lux toiletzeep van hem. Je weet werkelijk niet wat je ziet en proeft. Het lijkt net 'n sprookje. Om zes uur terug naar Tegelen.

Zondag 4 mrt

Bonnen voorinleveren!

Maandag 5 mrt

Antoon thuis in uniform! Heerlijk dat hij gezond en wel is. Hij had erg over ons in angst gezeten en ging die middag nog door naar Dik om te zeggen dat hier alles nog oké is. We waren vandaag juist aan 't verhuizen van de 1e verdieping naar de 2^{de}

⁶⁹ Een modewoord uit die tijd, dat 'fantastisch' betekent. (WK)

etage, aangezien de familie Gruiters uit de kelders oprees en weer bovengronds ging leven. Zodoende kwam Antoon midden tussen de rommel. Maar hij bracht witte mik mee, en busjes vlees, e.d.. We hebben heerlijk gegeten.

Dinsdag 6 mrt

Bezoek van de heren van 't Dagblad Veritas⁷⁰ uit Maastricht, doch ik was in Venlo en heb ze zodoende niet gesproken.

Woensdag 7/3

Weer Maastricht. Aangenomen bij Veritas. Ik kon direct beginnen in Venlo op het kantoor.

Maandag 12/3

We gaan verhuizen naar Venlo. Zolang bij Berden, Nolensplein, in, totdat we ergens anders terecht kunnen. Misschien

70 De Limburger Koerier had van het Militair Gezag in Maastricht een verschijningsverbod gekregen, omdat de directie en redactie met de Duitsers geheuld hadden, en werd na politiek gezuiverd te zijn heruitgegeven onder de naam Veritas, wat 'waarheid' betekent. (JV)

weer in ons oude huis, Mariastraat? Enfin, we zitten weer in Venlo en de oorlog is voorbij, wat willen we meer?

Nu nog Gustaaf⁷¹ terug en bericht van de diverse familieleden en dan is alle oké.

71 Gustaaf was de verloofde van Corry's oudste zus Mies (zie foto). Hij was als Nederlands officier geïnterneerd in Duitsland, maar zou veilig thuiskomen. (CvM)

